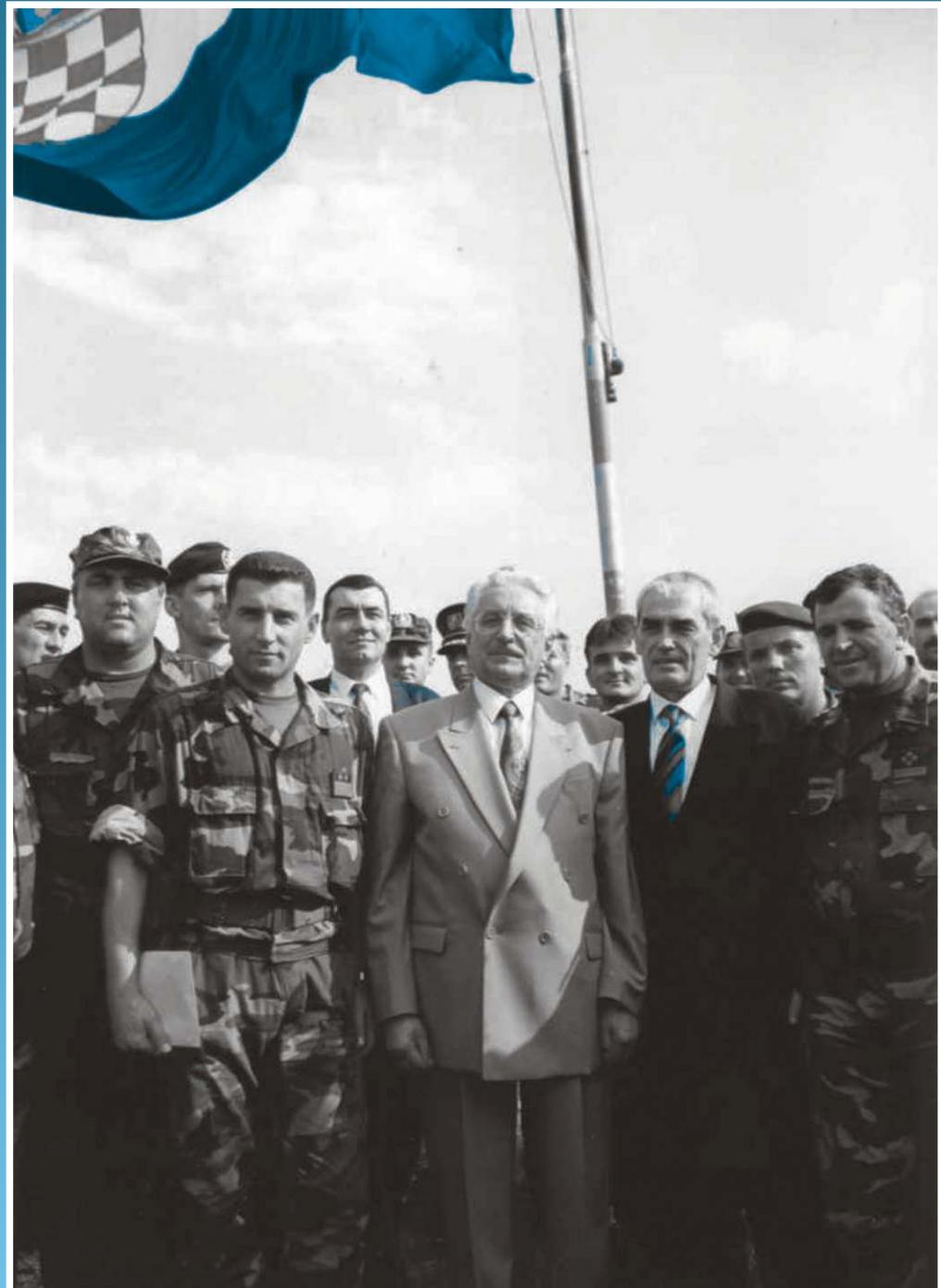

GLASILO HRVATSKOG DRUŠTVA POLITIČKIH ZATVORENIKA (HDPZ)

ISSN 1331-4688

politic'
ZATVORENIK

GODINA XIX. - SRPANJ/KOLOVOZ 2009. CIJENA 25 KN BROJ **208/209**

**Čestitamo Dan
domovinske zahvalnosti!**

politički ZATVORENIK

GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Alfred Obranić

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil,
Ljubomir Brdar, Zorka Zane,
Jure Knežević

GLAVNI UREDNIK
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Vojnovićeva 15
tel: 01/46 15 437, 46 15 438
fax: 01/46 15 437
e-mail: hdpz-sred@hdpz.t-com.hr

PRIJELOM I TISAK
MINI-PRINT-LOGO d.o.o. Varaždin

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn

Godišnja pretplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: **Europa** 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: **416446-7101** S.W.I.F.T.
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uređuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi sa
suradnjom i preplatom tel.: 01/46 15 437
radnim danom od 9.00 do 13.00 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

<http://www.hdpz.t-com.hr>

ZBOGOM, SANADERU, DOBRO DOŠAO HEBRANG!

Iznenađujuća ostavka predsjednika vlade Ive Sanadera imat će bitne posljedice na život svih građana, pa tako i na udrugu i članove Hrvatskog društva političkih zatvorenika. Teško je u vezi te ostavke reći i napisati nešto novo, što već nije objavljeno, no svejedno, mislim kako je potrebno da se čuje i naš glas. I to ne radi kvalifikacije takvog čina, ili zbog analize razloga radi kojih je ostavka podnesena baš u ovom trenutku, što to znači za sudbinu hrvatske države u ovim kriznim vremenima, je li to dobro ili loše za Hrvatsku?

I još nešto, ne zanima me njegov - Sanaderov - osobni interes.

Mislim da bi bilo dobro, da je ostao na položaju premijera do konca mandata. No, kako to više nije, štoviše, imamo već i novu premijerku u osobi Jadranke Kosor, okrenimo se onomu što predstoji. S obzirom na to da on osobno nije bio kreator gospodarske politike, nema razloga da neizbjegne promjene i mjere provede nova Vlada i to odmah posebno dvije; **smanjenje javne potrošnje i štednju na svim područjima, te borbu protiv korupcije.**

Dobra strana Sanaderove ostavke jest njegovo odustajanje od kandidature za mjesto predsjednika Republike, čime bi do konca godine paralizirao vladu da donosi životno važne odluke, što bi imalo za posljedicu još veću gospodarsku krizu.

Vjerujem, ipak, da je glavni motiv za iznenadnu ostavku premijera bilo razočaranje u institucije EU. Po svim pokazateljima ali i izjavama odgovornih europskih činovnika, bili smo na korak do ulaska u EU. Danas smo u situaciji kad godinu našeg pristupa ne može nitko predvidjeti. A budući da je Ivo Sanader uložio u taj projekt svu svoju energiju, i boljeg Hrvata za taj posao nismo mogli imati, razumljivo je njegovo razočaranje, nakon što je od mnogih europskih čelnika koje je znao nazivati prijateljima izigran.

Mi, bivši politički uznici, ne doživljavamo odgodu našeg ulaska u EU kao poraz i neuspjeh. Žalimo samo, što se naš premijer tijekom pristupnih pregovora često dodvoravao, davao ustupke, nastupao ispod dostojanstva. Na stranicama našeg mjeseca sigurno smo desetak puta upozoravali - u EU uspravno, nikako i nikada ponizno. Da smo se tako postavili, rezultat pristupnih pregovora bio bi bolji ili nikakav, kao što je i danas nakon petogodišnjeg puzanja.

Jasno da ovaj događaj nisu propustili ocijeniti svi oni - domaći i strani - koji se još uvijek ne mogu pomiriti s nestankom komunističke Jugoslavije, a postojanjem neovisne Hrvatske. Oni, kao i uvijek, točno znaju što se dogodilo: «Na povlačenje su ga natjerali desničari predvođeni Hebrangom....» Za takve je biti ljevičar politički pozitivno, a bit desničar toliko negativno, da bi ukazom predsjednika Republike desničare trebalo zabraniti. A zašto? Ljevičari nikad ne spominju pripadnost svojoj domovini, oni su građani svijeta poput «proletera svih zemalja», dok desničari naglašavaju svoje domoljublje i to im je motivacija za rad.

Mi smo počašćeni, da se u tom kontekstu proziva naš član dr. Andrija Hebrang, te s nestavljenjem očekujemo potvrdu njegova dobrog zdravstvenog stanja - što će reći - potvrdu kandidature za predsjednika Republike; i to smatramo dobrom posljedicom premjerove ostavke. Desničar, antifašist i antikomunist, za početak ima sigurnih pet tisuća glasova među članovima svoje udruge.

*Alfred OBRANIĆ, predsjednik
Hrvatskog društva političkih zatvorenika*

MRŠAVA BILANCA

«Najgore mi je što znam u kakvim rukama sve ostavljam...». To je jedna od rečenica što ih je neposredno pred smrt izgovorio dr. Franjo Tuđman, tvrdi medicinska sestra Manda Bagić koja je s njim provela njegove zadnje dane. Ne vidi se zašto bismo sumnjali u pouzdanost njezina svjedočenja, budući da ona očito nema političkih, pa čak ni većih profesionalnih ambicija, slijedom čega nema ni razloga manipulirati mrtvim Tuđmanom kao što su to – i prije nego što se je ohladio – činili brojni njegovi tobožnji pouzdanici, koji su mu godinama podilazili do neukusa, što je Tuđmanu očevidno godilo.

A ako je to svjedočenje pouzdano, posve je jasno kako je prvi predsjednik Republike Hrvatske, unatoč teškoj bolesti, do smrti zadržao rasudnu moć i kritičnost. No je li u tome svom pesimizmu («*Idemo, idemo na Mirogoj, samo ne opet u Jugoslaviju!*») bio svjestan vlastite odgovornosti za takav odabir svojih suradnika? (Ta, on ih je birao ili bar, ne tako rijetko, dopuštao da se oni, svojim *puzanjem uzbrdo*, sami izaberu u te položaje.) I – još važnije – jesu li njegove bojazni bile opravdane? Naizgled dragovoljni odlazak njegova nasljednika, dr. Ive Sanadera, prava je prigoda da na to pitanje pokušamo dati odgovor.

Kad je Hrvatska demokratska zajednica pobijedila na parlamentarnim izborima održanim u studenome 2003., *Politički zatvorenik* iz toga mjeseca na naslovni nije imao ništa doli hrvatskoga grba. Na taj smo način htjeli simbolički izraziti zadovoljstvo zbog poraza Račanove koalicjske vlade u kojoj su pretezali ljudi što su – u dirljivu suglasju s revizionističkim nastojanjem predsjednika Mesića, koji je upornošću lunatika nastavio bulazniti o potrebi da se «svi svima ispričaju» – iznova nastojali povezati i učvrstiti «regionalne» spone, osobito na gospodarskome i kulturnom planu, jer su iz povijesti znali da kulturno i gospodarsko povezivanje uvijek prethodi formaliziranju političkog saveza. U skladu s tim su trećešiječansku Hrvatsku preplavile «tvornice» i «močvare», a mjerom stvari postali su Đoka Balašević i Rade Šerbedžija, Mira Furlan i Slavenka Drakulić. I makar je svatko razuman znao kako je zapaljivi Sanaderov govor na splitskoj rivi u prvom redu demagoški poziv oporbenog političara kojem manjak odgovornosti dopušta višak literarne slobode, činilo se da nam intenzitet ponajvećma opravdanog ogorčenja daje pravo, da od izbornog pobjednika, poučenoga slabostima Tuđmanova doba, očekujemo i povratak nacionalnom dostojanstvu, i zalaganje za Hrvatsku kao državu kojom će vladati pravda i pravo, a ne bahati skorojevići i korupcioničake klike.

No većina onoga za što se dojučerašnja oporba zalažala, odjednom se pretvorilo u karikaturu. Hrvatska je postala spremnom «podnijeti svaku žrtvu» u interesu pristupa Europskoj uniji, uključujući i žrtvu svojih elementarnih simbola i strateških interesa: toliko napadani koalicijski «čudnovati kljunaš» prerastao je u sanaderovsku blamažu sa ZERP-om, a splitske demonstracije i zagrebački kestenjari ispred kuće jednoga umirovljenoga generala prometnuli su se u ono znamenito *locirati-identificirati-uhiti-transferrirati* koje će, nema sumnje, kao *mene tekel* obilježiti Sanaderovu vladavinu u Hrvatskoj. Hrvatski je nacionalizam proglašen ključnim neprijateljem tzv. nove Hrvatske, koja je na sve načine hrlila u «regionalnu suradnju». Istodobno je Sanader u stranci zaveo stil vladavine koji je po autoritarnosti neusporedivo nadmašio Tuđmana, a državne su propagandne publikacije, poput biltena i magazina na stranim jezicima, iz broja u broj objavljivale toliko Sanaderovih fotografija, da se tog obilja ne bi posramili ni *viđeniji* prošlostoljetni diktatori.

Radi toga je pitanje osjećaja za nacionalno dostojanstvo ne dijeliti sve one silne pohvale kojima su donedavnog predsjednika vlade godinama obasipali tobože neovisni i tobože liberalni mediji; pitanje je samopoštovanja prezirati besprizorne hvalitelje neprekinutog niza primjera njegove servilnosti. A kuknjava nad Sanaderom i za Sanaderom nije samo dokaz slaboga pamćenja birača koji, nema sumnje, ne bi mogli identificirati nijedno trajno pozitivno postignuće njegove vladavine: ona je dokaz naše političke nezrelosti i nesposobnosti da od izabranih predstavnika naroda bezuvjetno zahtijevamo slobodu, pravdu, zakonitost i dostojanstvo.

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

KALJUŽA	3
<i>Josip Ljubomir BRDAR</i>	
ZAŠTO HERCEG – BOSNA?	5
<i>Tihomir NUIĆ</i>	
MEĐUNARODNI I NACIONALNI DOKUMENTI O OSUDI KOMUNISTIČKOG I DRUGIH TOTALITARIZAMA	16
NA GROBIŠTU PANCERICA U VIRJE OTOKU	22
<i>Franjo TALAN</i>	
U SPOMEN NA BJELOVARSKE ŽRTVE ŠUME LUG	25
<i>Franjo TALAN</i>	
USTAŠTVO I NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA IZMEĐU ZNANSTVENIH ISTRAŽIVANJA I POLITIČKIH ODREDNICA	29
<i>Dr. sc. Ante BIRIN</i>	
IZ HRVATSKE IZBJEGLIČKE KRONIKE:	41
<i>Anka RUKAVINA</i>	
PRSTEN IZ MACELJSKE ŠUME 1945.: ZORA I LEONARD HEGER	49
<i>Zvonimir ZORIĆ</i>	
JADOVNO I ŠARANOVA JAMA: O ŽRTVAMA BEZ PIJETETA	57
<i>dr. Srećko BOŽIČEVIĆ</i>	
IN THIS ISSUE	67
IN DIESEM HEFT	68

OSUĐENI KLEVETNICI JURE KNEZOVIĆA!

Trinaest je godina trebalo čekati da se pravomoćnom osudom sankcioniraju klevetnici tadašnjega dopredsjednika, a kasnije i predsjednika Hrvatskog društva političkih zatvorenika te sadašnjeg predsjednika Internacionalne asocijacije političkih uznika i žrtava komunizma (INTER-ASSO), **Jure Knezovića**.

Dvostruko daje onaj koji brzo daje (*bis dat qui cito dat*), staro je načelo. Jednako tako, dvostruko oduzima onaj koji oteže s davanjem onoga što je po ustavu i po zakonu dužan dati: sudski pravorijek.

Radi toga otezanja mnogi se čitatelji više i ne sjećaju zastrašujuće kampanje koja je prije trinaestak godina pokrenuta protiv HDPZ-a. Različite «karizmatične osobe hrvatske politike», kojekakvi «politajni odbori» i slikovite «moralne vertikale» upregli su se tada u pokušaj da se HDPZ razdrobi i uništi ili – ako to ne biшло – da se podredi interesima pojedinih političkih stranaka odnosno, još gore od toga, interesnih skupina i lobija koji su pokušavali – a ponekad i uspijevali – iz mraka utjecati na društvena i politička kretanja u državi.

HDPZ je, hvala Bogu, ostao čvrst, a šaćica otpadnika – unatoč tomu što je na prijevaru došla do naših prostorija i opljačkala našu pismohranu te njome nastavila manipulirati – nikad nije dosegla troznamenkasti broj. I još više: HDPZ je, upravo na čelu s Jurom Knezovićem, uspio izboriti novelu Zakaona o pravima bivših političkih zatvorenika iz 1998., zahvaljujući kojoj je osiguran ne samo egzistencijalni minimum, nego i pristojan život bivših političkih uznika.

Vrlo brzo se pokazalo tko su i što se klevetnici i napadači: počasni gost na osnivačkoj skupštini tzv. HDPZ-ŽK bio je **Josip Joža Boljkovac**, poznati dužnosnik jugoslavenske OZN-e i sudionik u likvidiranju hrvatskih rodoljuba («Petraka likvidirati!»), a predsjednik «poti-

cajaca» dobio je istaknuto mjesto na izbornoj listini zloglasnoga **Jože Manolića**. Istodobno, borba protiv zakonske novele i napadaji na HDPZ nisu priječili «karizmatske osobe» hrvatske politike da odmah po stupanju zakona na snagu, u cijelosti naplate vrijeme provedeno na robiji, dok su svi ostali hrvatski politički uzniči morali čekati još godinama dok im vlasta, na kapaljku i u tzv. četvrtinama, ne plati ono na što se sama obvezala. Mnogi su radi toga čak bili prisiljeni podnosići tužbe radi isplate, i u tim parnicama – zahvaljujući neu jednačenosti hrvatske sudske prakse – nedjednako prolaziti do dana današnjega.

A nakon te trinaestgodišnje kalvarije Jure Knezović je napokon dobio bar malu, simboličnu zadovoljštinu.

Stanoviti **Milan Buškain** Petrov iz Omiša i riječki dnevnik *Novi list* pravomoćno su osuđeni na plaćanje naknade štete u iznosu od 60.000 kuna s kamata, te na obvezu objavljivanja presude. Naime, Buškain je u studenome 1996. pismeno oklevetao Knezovića, tražeći da

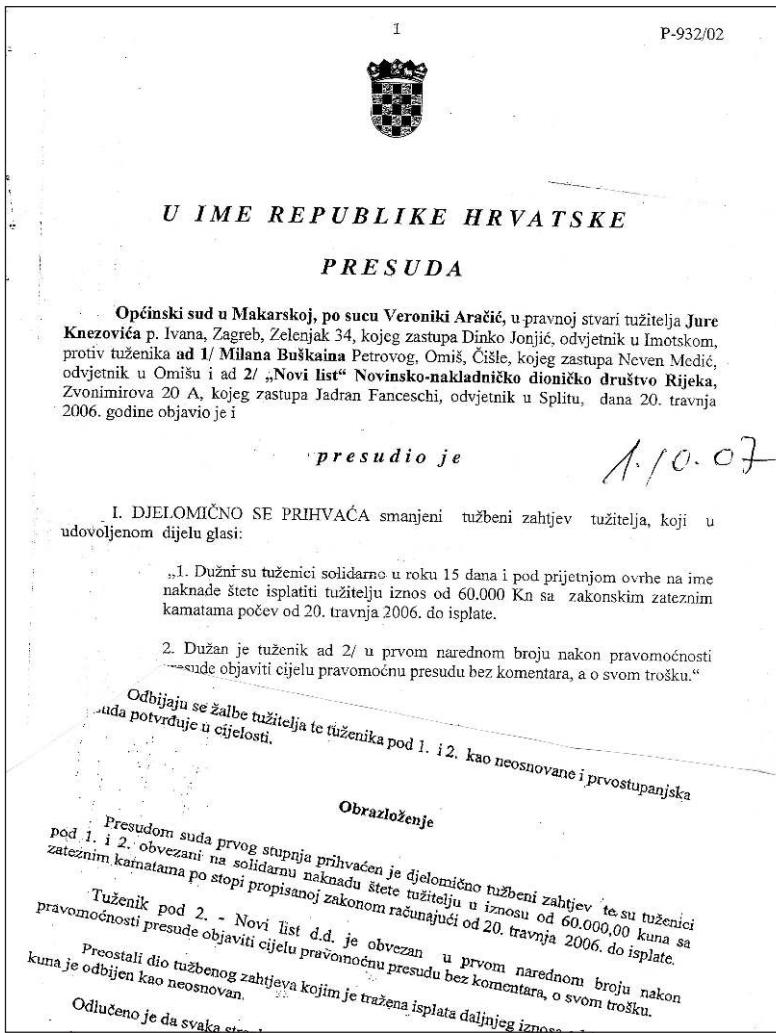
se «preispita njegova politička prošlost» i tvrdeći da je Knezović bio suradnik jugoslavenske Službe državne sigurnosti, te da je kao takav djelovao ne samo u političkoj emigraciji, nego da u istom smislu nastavlja djelovati i u domovini, pa čak i unutar vodećih tijela HDPZ-a.

Ističući da je časni hrvatski politički uznik – čiji su otac, dva brata i sestra također robijali za Hrvatsku, a jedan brat i stric u toj borbi su i ubijeni – Knezović je podnio privatnu tužbu radi klevete i tužbu za naknadu štete. Zahvaljujući sporosti pravosuđa, kratkomu zastarnom roku i nizu manevara poduzetih s ciljem otezanja postupka, Buškainu je pošlo za rukom da u kaznenom postupku nastupi apsolutna zastara. No svoje je tvrdnje imao prigodu dokazati u parničnome. Naravno, ni jednu od svojih kleveta nije uspio dokazati. Što više – nije ponudio čak ni jedan jedini indicij da je u pravu i da je postupao u dobroj vjeri. Ni *Novi list* nije mogao dokazati da je Buškainove tvrdnje objavio u dobroj vjeri i na profesionalan način. Radi toga je Općinski sud u Makarskoj presudom

P-932/02 od 20. travnja

2006. ocijenio da su Buškain i *Novi list* postupali zlonamjerno i da su oklevetali Juru Knezovića, pa mu radi toga trebaju platiti naknadu štete, a presudu objaviti u prvoj idućem broju *Novoga lista*. Nažalost, umjesto zatraženih 200.000 kuna, sud je Knezoviću dosudio 60.000 kuna s kamatama. Žalbe izjavljene protiv te presude odbijene su čak tri godine kasnije, presudom Županijskog suda u Splitu Gž-626/08 od 20. travnja 2009. godine.

O poštenju Milana Buškaina te o profesionalnosti *Novoga lista* govori činjenica da ni nakon pravomoćnosti nisu podmirili dug utvrđen presudom, niti su je objavili. Očito nastoje što dulje prikrivati, da se je njihovo nastojanje da se čast i ugled oklevetanoga bivšeg predsjednika HDPZ-a nasukalo na njihovim vlastitim konstrukcijama i lažima. (P.Z.)

KALJUŽA

Ostavka dr. Ive Sanadera s funkcije predsjednika hrvatske vlade otvorila je u tenu Pandorinu kutiju svih mogućih sadržaja: od ultimativnih zahtjeva za odstup Hrvatske demokratske zajednice s vodstva vlade i novih izbora, preko osporavanja, omalovažavanja, etiketiranja za kukavičluk, do katastrofičnih najava budućnosti „broda koji tone“ itd.

Spas iz tog „užasa“ do kojeg su državu doveli Sanader i HDZ, nudi bez zadrške lider oporbe i predsjednik SDP-a Zoran Milanović: „Spreman sam preuzeti vladu, jer Jadranka Kosor to nije sposob-

Piše:

Josip Ljubomir BRDAR

gumenata, nedostaje im čak i mašte. Svi jednako govore. Dosadni su! I gospođa Pusić i njezin šef žele također vlast. Svoju dva – tri postotnu podršku u narodu interpretiraju kroz svoje osobe kao spas za Hrvatsku. Kada bi im kojim čudom uspjelo srušiti HDZ, sadašnja sloga u potvratama pretvorila bi se u tenu u međusobni rat za vlast.

Naša hrvatska oporba nema taj naboј, ne ostavlja taj dojam, nego upravo suprotno: ostavlja dojam snažne želje da vlada Hrvatskom, a ne da služi svom naarodu.

Jesmo li ikad čuli od njih ili doživjeli jedan jedini potez koji bi afirmirao neki hrvatski interes? Nikada! Oni nalaze ili konstruiraju samo one elemente koji demoniziraju vlastitu državu.

Predvodnik tog ocrnjivanja je aktualni predsjednik države. Nema prigode u kojoj on ne izriče najgrublje uvrede i izmišljotine na štetu vlastite domovine. U kojoj mjeri Mesić i tzv. hrvatska ljevica emocionalno i iskreno doživljavaju Hrvatsku, najbolji je i najsvježiji je primjer proslava Dana državnosti: na misi zahvalnici, koju je predvodio kardinal Bozanić, od njih nitko nije bio nazočan.

Mesiću je, slično kao i tzv. hrvatskoj ljevici, tobogeni antifašizam jedina „demokratska“ odrednica, usprkos činjenici da o tome njihovu „antifašizmu“ nijemo svjedoče stotine masovnih grobnica diljem Lijepe naše i Slovenije. Treba li spomenuti da te grobnice nisu propagandne lažne studije nego stravični *corpus delicti*. Neobrov i vječan.

Usprkos te notorne činjenice, Mesić je u potrazi za svojim nasljednikom kojega bi krasila «antifašistička» orientacija. Gdje će takvoga naći, ukoliko možda ne

Dr. Ivo Sanader u Beogradu 2009.

na“. Dakle, „spreman“ je Zoran za „preuzimanje“, samo je puku zaboravio reći, tko ga je spremio: možda njegova Partija? Ili čaća, temeljem minuloga partijskog ugleda.

On u svome revolucionarnom zanosu zanemaruje vrijeme u kojem živi. Zabranjava da se u demokratskoj proceduri ništa ne „preuzima“, nego se sve, baš sve bira, a onda preuzima – izborenom većinom. No, strast za vlašću je daleko jača od tih nekakvih njemu „trivijalnih“ procedura.

Taj opaki virus vlasti nemilosrdno je obuzeo kompletну lijevu oporbu. Radi postignuća tog cilja ne biraju sredstva. Jednoglasni su u napadu. U nedostatku ar-

I toj teoretskoj prepostavci „preuzimanja“ nameće se pitanje: koje i kakve nam ljude nude HNS i SDP? Zar one koje gledamo i slušamo u Saboru kako se jajpure: Linića, Stazića, Jovića? Ili drugarice Antičević, Opačić, Zgrebec, Antunović? Nema potrebe da spominjem ostale, jer su svi slični.

Čačićevu ekipu ne mogu ni nabrojiti, jer one koje poznam, ti su ga napustili, a onaj drugi dio je uglavnom pod istragama ili u zatvoru.

Ne treba ni pomisliti kako se zalažem da se oporbu ušutka. Dapače, oporba treba biti kamen temeljac demokratskog društva. Prava oporba treba ukazivati na propuste vlasti, ali kroz to afirmirati vlastitu državu i doprinositi njenoj dobrobiti.

Zoran Milanović

računa na **Josipa Manolića, Josipa Boljkovca ili svoga savjetnika Budimira Lončara?**

Teško da bi i ti likovi zadovoljili, s obzirom na činjenicu da u toj formuli nešto ne štima, jer: da bi predsjednik bio antifašist, on bi trebao biti okružen fašistima, protiv kojih bi se borio ako želi poštano zaslužiti plaću. Uverenja sam da bi takav predsjednik teško opravdao svoju plaću, ako bi kao Mesić cijeli mandat potrošio ratujući prrotiv nekoliko nezrelih dječaka koji na nekim utakmicama ili na koncertima izvode isključivo heraldički „ustaški performans“.

I, da ne duljim: onog trenutka kad država Hrvatska zakonom definira i kategorizira komunizam kao oblik fašizma, onda će logika nalagati da državni dužnosnici budu antifašisti. Naime, obračun s fašizmom, nacizmom ili ob-

račun s ustaštvom, davno je svršeno vrijeme. No komunistički fašizam se prošvercao u našu sadašnjost i puca na budućnost. To je stvarna opasnost.

Mesić u svakoj javnoj prigodi optužuje i vrijeda predstavnike hrvatskih vlasti koji nisu njegova svjetonazora. Tako bi on

kandidaturu i eventualni uspjeh **prof. dr. Andrije Hebranga** na funkciji predsjednika države „doživio kao svoj poraz“.

Ja se s tom njegovom izjavom slažem.

Pobjedila bi naobrazba, znanje, moral i domoljublje. Sve što sada nemamo. Navedene odlike čovjeka na takvoj funkciji uspravile bi Hrvatsku. I vratile nam uništeni ponos.

Takove odlike sadržane u jednom čovjeku su i nepremostiva preprička ambicijama hrvatskih „crvenih kmera“ da se dokopaju vlasti.

Radi toga je i pamflet Mesićevo medijskog alter ego i moralnog spadala protiv Andrije Hebranga, objavljen u jednim novinama, posljedica panike koja ih obuzima pred naletom – istine. •

Prof. dr. Andrija Hebrang

HRVATSKI JEZIK

Split, Ulica bana Jelačića, lipanj 2009.

POBLJENI HRVATSKI POLITIČKI UZNICI - MOLIMO POMOĆ I SURADNU -

Znatan je broj hrvatskih političkih uznika u prvoj i drugoj Jugoslaviji svojim životom platio borbu za hrvatsku državu: ubijeni su na izdržavanju kazne ili su uslijed te kazne brzo skončali. Većina njih je danas potpuno zaboravljena, a praktično po nikomu od njih ne zovu se ulice, ustanove, škole...

Komu danas nešto znači ime Anđelka Capeka ili Marijana Hrvoja, Tomislava Vidovića ili Tome Dumančića? A radi se o ljudima koji su pali, da bismo mi mogli živjeti u slobodi!

Nasuprot tomu, brojne institucije i javni prostori nose imena po njihovim intelektualnim ili stvarnim egzekutorima. To jasno govori o stanju u Hrvatskoj.

Pokušajmo to promijeniti! Pokušajmo održavati svijest o našim sunarodnjacima i suborcima koji su platili najskuplju cijenu za hrvatsku slobodu i državno neovisnost!

Uredništvo *Političkog zatvorenika* želi u svakome idućem broju bar po jednu stranicu posvetiti ubijenim i umorenim hrvatskim političkim uznicima. Radi toga pozivamo njihove obitelji, prijatelje, rođinu i suborce, da nam dostave fotografije i osnovne podatke o njima. Fotografije na zahtjev vraćamo! Zahvaljujemo na suradnji i pomoći! •

ZAŠTO HERCEG – BOSNA?

Zajednica hercegovačkih Hrvata (ZHH) u Švicarskoj organizira već niz godina jesensku kulturno-zabavnu večer u humanitarne svrhe pod nazivom „Herceg Bosna srce moje – vratimo djeci osmijeh na lice“ (tekst na pozivnici glasi točno ta-

Piše:

Tihomir NUIĆ

jestio nazočne da će vjerojatno morati promjeniti naziv humanitarne priredbe jer, eto, stižu pritužbe na spominjanje „Herceg-Bosne“, zbog čega stanoviti ljudi ne žele sudjelovati u toj po sebi plemenitoj akciji. Nakon kraće diskusije, Upravni me je odbor zamolio da napišem nešto o pojmu „Herceg-Bosna“ kako bi oni to objavili na internetskoj stranici udruge.

Ovdje najprije valja naglasiti da je stvar Upravnoga odbora kako će nazvati neku priredbu. Oni sami moraju procijeniti kojim će odgovarajućim sredstvima i ljudima na moralno odgovoran način postići svoj cilj, u ovom slučaju prikupiti novac koji će u ime udruge podijeliti potrebnima. To je isključivo u nadležnosti Upravnog odbora koji će na sljedećoj godišnjoj skupštini podnijeti izvješće i s punom odgovornošću stati pred svoje članove.

Druga se primjedba odnosi na nesigurnost Hrvata, unatoč stečenoj slobodi, kad je u pitanju njihov narodni, nacionalni i kulturološki identitet. Za to ima više uzroka, a jedan je svakako nedostatak povijesne i jezične podlage. Prof. Ivo Škaric o tome sazeto kaže: „kad netko kaže milion umjesto milijun, ništa se ne gubi u komunikacijskom smislu, gubi se na identitetu, jer ti nisi onda dovoljno ti“: (Glas Koncila, 4. siječnja 2009., str. 8). Daljnji uzrok nesigurnosti među Hrvatima je posvemašnje destruktivno djelovanje bivših Titovih pionira koji svjesno krivotvore činjenice i potkopavaju državnonapravne temelje Hrvatske. Kao jedan od

bezbroj primjera takvih pionirskih djelatnika među nama u Švicarskoj, neka nam posluži ovaj kratki citat: „I što da zaključno poručimo onima koji su se prepoznali u ovom opisu? Najteža kletva moje stare majke upućena Srbima na početku rata u Hrvatskoj – „dabogda se sami sobom pozabavili?“ - bila bi možda ipak preteška, kad znamo kakvim je plodom urodila“. Ovaj tekst, bez ikakva suošjećanja s hrvatskim prognanicima i njihovim popaljenim domovima, potpisuje Dunja Gaupp u *Društvenim obavijestima*, glasilu Hrvatske kulturne zajednice (br. 88, svibanj 2000.) - ni pet godina nakon *Oluje*. Unatoč tome što znamo da je u tako kratkom roku bilo nemoguće obnoviti sva hrvatska porušena naselja, podmeće nam se, po uhodanom običaju, krivnja za nestanak anakronog „bratstva i jedinstva“.

A kako neznanje u sebi može kriti veliku nesigurnost, neka nam posvjedoči sljedeći groteski primjer iz *Aargauer Zeitung* (6. svibnja 2009.). Novinar sjedi u vlaku i osluškuje razgovor trojice mladića s nepoznatom djevojkicom koja se ranio zaputila na posao u bolnicu, a mladići se vraćali s noćnog izlaska. Nakon što im je objasnila da ima prijatelja i da s njom ne mogu računati kod noćnih izlazaka, kazala im je da se zove Nicole. Budući da oni nisu odavali svoja imena, upitala ih je, jesu li oni sva trojica „Jugoši“? Jedan se odmah usprotivio i kazao da on nije „Jugoš“ nego Makedonac. I pokaže na

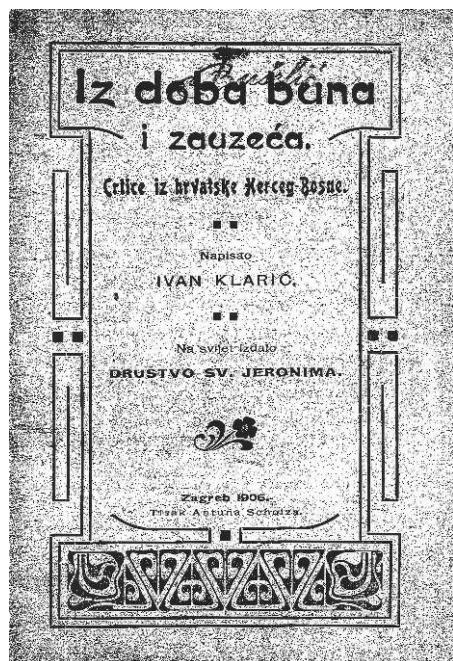
Naziv "Bosna i Hercegovina" koristi se tek od 2. pol. XIX. stoljeća

ko – autorova primjedba). Prikupljenim novcem s tih večeri pomažu se dječji domovi, siročad ili socijalno ugrožene obitelji s malodobnom djecom po Bosni, Hrvatskoj i Hercegovini. Svi darovi, a radi se o više desetaka tisuća švicarskih franaka, uredno su uknjiženi s priloženim, potpisanim potvrdoma primatelja. Na godišnjoj skupštini ZHH u Zürichu 14. ožujka 2009. godine, Upravni je odbor obavi-

Hrvatski jug.

Posljednjih godina, a osobito u posljednje mjesecе do danas mnogo novine pisu o hrvatskim zemljama na jugu, t. j. o Dalmaciji i Herceg-Bosni. Iako „Domovi“ čitaoci znaju već prilično o tim zemljama, vredno je, da se nješto ponovi, a nješto dodade, prije nego razložimo najnovije glase, i što se tu na našem jugu snuje.

Premda je danas čitav hrvatski narod pod jednim vladarom, koji stoluje u Beču, ipak je naša domovina podijeljena na tri glavne hrpe: u jednoj je hrpi stara Hrvatska i njegdašnje turske tri županije (t. zv. „Slavonija“); u drugoj je hrpi Istra

Naziv Herceg-Bosna u svedojeronomijskim izdanjima početkom XX. stoljeća

Ante Radić (Dom, 1901.) ravnopravno koristi ime BiH i Herceg-Bosna

Mađi prinosi.

Vjerovanja iz Herceg-Bosne.

Od HRVATSKOGA NARODA ČUO I NAPISAO IVAN ZOVKO.

C. Čini.

I. Gatače.

Čovječji čini. (Nastavak). Kad ostane ugrizak od zalogaja.¹ Ni na što se neće prije pošmagnuti (polakomiti) rještice, kô na ugrizak, kad ostane iza ječka (jela). U tom više one uživaju. Ko je tada, kô oni (!) Nakite se (saheva se) i sakupe oko onog ugriska, kô e miroti (po narodnom mišljenju nekakov sitni zabaćeni mnogobrojni narod), a neće ni da ga se laznu (okuse), kô da je od sunta ilag (lijek), nego samo u ū buđe (gledaju) i deventaju (govore) nešto, ko zna, šta?

Vražina se najvoli zakloniti pod noktima.² Pod noktima, kad su u koga veliki nokti, najvoli se vražina i onako stutulubiti (zakloniti, nashunuti), da ga čovječek nosi, a onako će se po gotovu nastaniti, kad mu se okuste (hotimice) ostavi, jer mu tu imade pod noktima i brane i brane (obrane).

¹ Što ne vala Bogu, ne vala ni ljudima, a što ne vala ljudima, ne vala bogine ni Bogu. Sto bih ja ostavio ugrizak od zalogaja, kad ga mogu smanjiti (poje-u). Zašto da bi mi se i on ujao, kô pudaru (čenar vinograda) po smokve?

² Razum je i nedučan (grješan) hadet (običaj) ovih sadašnjih sudbenika i pisara, što sjede po koncularijama (Narod tako izgovara, kas i „zemljana“ [zemaljska] vlasta, „okružla“ [okružuju] oblast, „veljat“ [apelirati] i t. d.) i ostave po onaj jedan veliki nokt. Za kog će im ono bijesat! U nas ne bi niko ono držao, ven (već) da se je odrekao svoje (pameti).

Ivan Zovko u izdanjima JAZU također piše
Herceg-Bosna

kolege, govoreći da ni oni nisu „Jugoši“ nego Hrvati, što ovi klimanjem glave potvrđuju. „Kakva razlika uopće postoji između tih pojmove“ – upita Nicole. Makedonac se trudi kako bi nešto rekao, pa rekne da je razlika ogromna, tražeći riječi kako bi joj objasnio tu razliku, dok mu na pamet ne padne sljedeće: razlika je kao između Nikeovih i Adidasovih tenisica!

II.

Države su na različite načine nastajale i dobivale svoja imena. Njemačka, Slovačka, Češka, Poljska, Madžarska, Hrvatska itd. su nazvane po svojim narodima. Za razliku od njih, Austrija je zemljopisni naziv za Istočno carstvo (Österreich) po kojem su Austrijanci dobili ime. U Belgiji žive Flamanci, Valonci i Nijemci, ali prema državnom imenu naciju se naziva belgijskom. Isti je slučaj i sa švicarskom nacijom koju čine različiti narodi i kulture. Kneževinu Liechtenstein je prije više stoljeća kupio neki imućni plemić po kojemu je i dobila ime.

Bosna je vjerojatno dobila ime po rijeci Bosni. Ona je u početku bila mala zemlja kojom je neko vrijeme vladao ban. U srednjovjekovnim povijesnim mijenama gubila je i osvajala teritorije, bila ovisna i neovisna, „ali je većinom priznavala vrhovnu vlast ugarsko-hrvatskih kraljeva“ (**K. Draganović**). U jednom je razdoblju postojalo moćno bosansko kraljevstvo koje je vladalo dijelovima današnjih susjednih zemalja. A bilo je i obrnutih sluča-

Sreća u nesreći. Pričovijesti iz Herceg-Bosne. Za hrvatsku mladež izdao Hrvatski pedagoški zbor u Zagrebu 1908.

Verlobungs-Hochzeits — bräuche in Bosnien und Dalmatien, Wien 1899.

LITERATURA: J. Milanović, Nekrolog Ivanu Klaricu, Književni pupoljci, Almanah đako savojevske učiteljske škole, Sarajevo 1912.

Herceg-Bosna u nakladi Hrvatskoga pedagoškog zbora 1908.

java. Godine 1463. osvajaju je Osmanlije i Bosna 1580. godine postaje pašalukom. S vremenom se taj pašaluk teritorijalno toliko proširio na račun hrvatskog kraljevstva da je „bosanski paša držao pod svojom vlašću područje veće nego ijedan bosanski kralj“ (**Hazim Šabanović**).

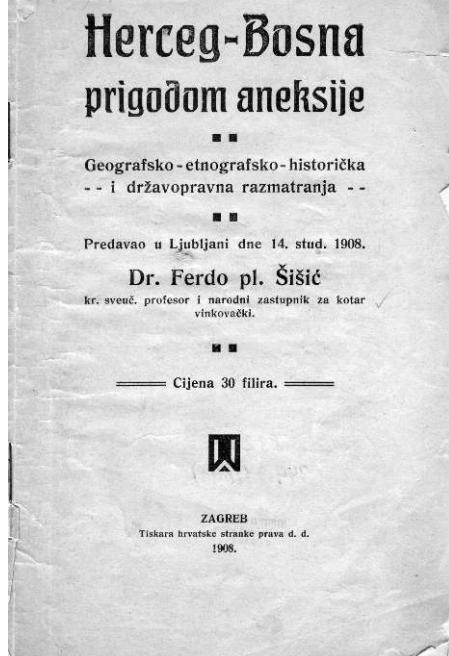
Primjerice, današnja „Bosanska

Krajina“ je dugo nosila naziv „Turska Hrvatska“ jer je prije osmanlijskih osvajanja bila dijelom hrvatskog kraljevstva. Mirom u Beogradu 1739. godine utvrđene su sjeverne, zapadne i južne granice pašaluka koje su ujedno današnje granice između Republike Hrvatske i Bosne i Hercegovine.

Povijesna vrela spominju Hum kao politički entitet još 925. godine. Srednjovjekovni Hum ili današnja Hercegovina nastala je ujedinjenjem kneževina Zahumlja

(zapadni dio) i Travunje (istočni dio) pod vladarom **Sandaljem Hranićem-Kosačom** (1392. – 1435.). Hercegovina (hercegova zemlja) je dobila ime po svome vladaru hercegu **Stjepanu Vukčiću-Kosači** (1435. – 1466.). Osmanlije su je osvojile devetnaest godina nakon pada Bosne i ona tako postaje dijelom Osmanlijskog Carstva, uglavnom kao dio bosanskoga pašaluka. Pod upravom paše **Rizvanbegovića** u 19. stoljeću Hercegovina postaje posebnim pašalukom. Austro-Ugarska Monarhija je nakon okupacije 1878. godine povjesne zemlje Bosnu s jedne i Hercegovinu s druge strane ujedinila u jednu političku jedinicu pod imenom Bosna i Hercegovina i definitivno ozakonila jedan novi državno-pravni entitet. To se ime zadržalo do danas i u javnosti vrijedi kao povijesna kategorija.

Otkud ime Herceg-Bosna, tko ga je radio i u kojem kontekstu? Na ova pitanja ne možemo danas dati konačni odgovor i morat ćemo sačekati historiografska istra-

I u znanstvenim raspravama koristi se naziv Herceg-Bosna (F. Šišić, 1908.)

U poznatoj brošuri S. Radić koristi samo naziv Bosna i Hercegovina

na, Dubrovnik 1818.

Izabrani spisi, Sarajevo 1956.

LITERATURA: H. Kreševljaković, Pregled hrvatske knjige u Herceg-Bosni od najstarijih vremena do 1912.; V. Karoman. Bio-bibliografija starijih hrvatskih pisaca Bosne i Hercegovine, Život, 1979.; I. Alilović, Tragom hrvatske kulturne baštine u Hercegovini, Zagreb 1980.

Hamdija Kreševljaković 1912. koristi naziv Herceg-Bosna

živanja, ako se uopće neki povjesničar upusti u taj posao. Ipak danas možemo sa sigurnošću ustvrditi da je sintagma Herceg-Bosna rabljena kao sinonim za Bosnu i Hercegovinu bez političkih konotacija.

Na moj upit, otkad se u hrvatskoj historiografiji počeo rabiti pojma Herceg-Bosna i je li se rabio većinom u kulturološkom ili političkom smislu, jedan mi povjesnik odgovara da je to teško pitanje koje je i njega samoga dosta mučilo. I povjesničari poput Ferde Šišića, koji je 1908. godine objavio brošuru pod tim imenom, koristili su pojma Herceg-Bosna. Povjesnika Ferdu Šišića se pak ne može smatrati starčevičancem.

Поздрав ослобођеној Херцег-Босни

У месецу септембру 1920. године Регент Александар посветио је у тријумфу ослобођену Херцег-Босну. Тада је претстављајућа сјајну манифестацију народне захвалности и непоколебиве оданости.

За време свечаног ручка у Сарајеву, Регент Александар одржao је следећи говор:

Босна и Херцеговина биле су увек драге земље српцу нашеј народу. Откада се за нас зна, ми браћу из ових крајева нисмо делили са осталим нашим племена. Како би могло бити другачије? Први писмени споменик народном словом који се досада сачуван нашао, дело је сродника Немање и Кулиша Вана. Зар би се другачије могло одбратити почивање Св. Саве у Милешеву? Је ли краљ Твртко жељeo да продужи политику и славу Немање, када се пријеликом првог крунисања за краља опет у Милешеву позвао на сродство с њиме? Нису ли Босна и Херцеговина у исто време везивале два наша племена, Србе и Хрвате, који су се у овим крајевима приближили један другом, нарочито за време тубијске азијатске владавине; а већ и пред овом владавином Твртко се, 1390. године прогласио хrvatskim Крајем.

Сам географски положај наменио је Босни и Херцеговини готово трагичну судбину, јер су ове две покрајине и народ који у њима живи били сувише изложени утакмици у суревињности Рима и Византије, Бечеја и Стамбула, од чега су наши претци тако много препатили. Отуда је дошло да су друштвене, економске и верске прилике другачије се развијале него по осталим нашим земљама и да су чести нереди онемогућили сваки напредак. Али ни ти сви спољни, түђи, тако јаки утицаји нису били у стању одвојити наше претке од главнога стабла нашега народа. Стога и видимо да се два пута на Косову са осталом браћом боре за народну независност, а већ свима нама је

Herceg-Bosna u zbirci govora Aleksandra Karađorđevića

II.

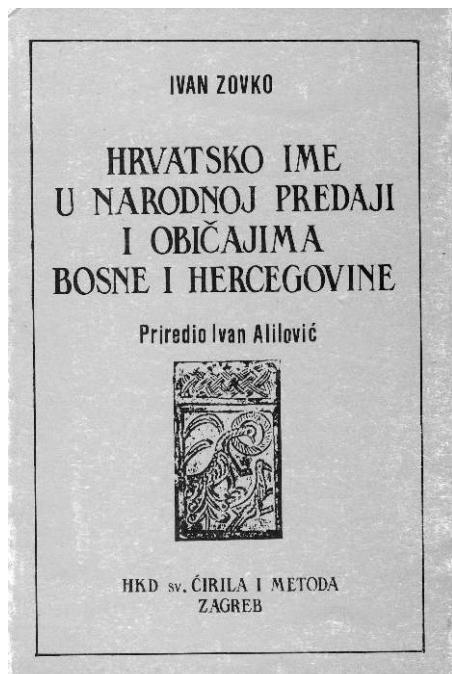
Kakvo je Vaše mišljenje o budućim odnosima između naše države i Bugarske?

Ovakva »naša država«, kakva je данас, ne može prama ni jednomu susjeti — dakle ni prema Bugarskoj — biti iskreni miroljubiva, budući da je ovaj današnji režim zapravo u neprekidnom ratu ne samo s čitavim narodom hrvatskim, nego i s velikom većinom astolaga pučanstva izvan Hrvatske, a na priznatom teritoriju Srbija, Hrvata i Slovenaca. Bugarskoj je doduše na čelu iskreni prijatelj Srbija i po svom dalekovidnom shvaćanju zapravo jedan jugoslavenski državnik, Aleksandar Stambolijski, koji bi — znam to posve stalno — odmah pristupio konfederaciji Hrvatske sa Srbijom, te bismo tako imali u istini podprunu Jugoslaviju prema prvočitom evropskom shvaćanju najdalekovidnijih Bugara, Srbija, Hrvata i Slovenaca, od kojih ni jedan nikada nije bio za ovakovo primitivno niveltiranje (rušenje), što ga provodi centralistički režim gg. Pašića i Pribićevića, камо ли bi bio za ovakva zvjerstva proti vlastitom narodu, što ih taj barbarski režim provodi u Makedoniji, u Crnoj Gori, u Herceg-Bosni, pa i u Hrvatskoj.

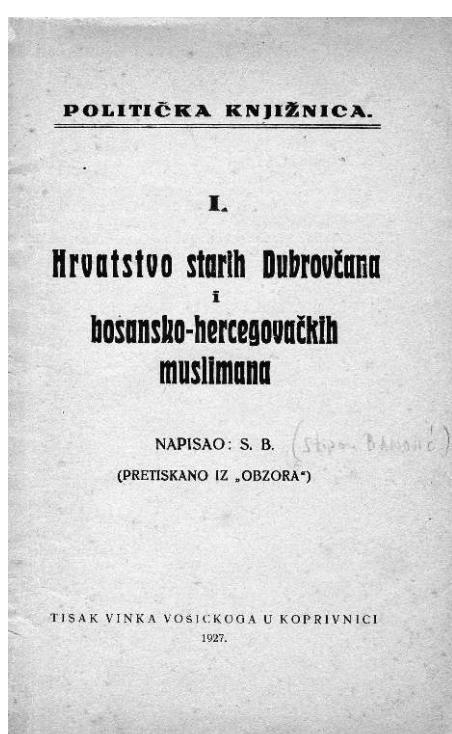
Premda tomu ovakova »naša država« ne samo da nije nikakvo rješenje iztočnoga pitanja na Balkanu, nego je to pogoršanje i otrovanje toga pitanja, što se najbolje vidi u današnjoj napetosti prama Bugarskoj, koja bi u drugim prilikama — tj. da su u Bugarskoj na vlasti bugarski Pašići i Pribićevići — bila već dovela do ponovnoga mrčvarenja između Bugara i Srba, a tim i do balkanskoga, a valjda i do ponovnoga evropskoga rata.

562

Iz pisma S. Radića S. M. Braloviću (1912.)

Naslovica poznate Zovkove knjige (pretisak)

Brošura Stipana Banovića

Naši kršni Dalmatinci, Bosanci i Hercegovci pjevali su ovako:

Dalmacija, Herceg - Bosna,
Na Te Vladko je ponosna.

I konačno je narod sam isjejavao stihove, koji su oduševili i strance, kad su posjetili naše lijepo ubavio Hrvatsko Zagorje:

Umro je Stjepan Radić,
Živio dr. Maćek,
Zivila naša zemlja Hrvatska.

Herceg-Bosna u pjesmama u čast V. Maćeku

NA POSAO, MUSLIMANSKA SELJAČKA BRAĆA!

U nedjelju 24. studenoga 1935. posjetilo je nekoliko ujednih muslimana iz Herceg - Bosne gospodina predsjednika Dra Mačka, a tom je prilikom došao govor među ostalim i o muslimanskom svetom mjesecu Ramazanu, koji je započeo 23. studenoga. Gospodin predsjednik Dr. Maček rekao je:

„Kako vidim, Ramazan je ne samo mjesec posta, t. j. mjesec pokajanja i svakog uzdržavanja od ružnih stvari i zilih pomisli, mjesec skršene molitve, nego je to ujedno i mjesec razgovora i dogovora o raznim narodnim poslovima.

Ovime povodom molim vas, da izručite svoj braći muslimanima, bez obzira na to, da li se već smatraju ili ne smatraju Hrvatima, moju najiskreniju čestitku.

Potpjećam tom prilikom na duboke islamske izreke, da je ljubav prema domovini jedna od prvič islamskih dužnosti, i da je pošten rad jedna vrsta iskrene molitve.

Spojivši smisao ovih dviju izreka u jedno, treba da svaki pravi musliman u vrijeme Ramazana najprije sam za sebe razmisli, a onda potraži kojeg druga, pa se s njim porazgovori, te da zajedno okupe cijelo selo ili mahalu na razgovor o svemu, što nas tiši, pa onda svi zajedno da pregnemo u odlučnom i neustrašivom radu, da sebi, a što je još važnije, djeći svojoj i unučadi svojoj

287

*Iz knjige Mačekovih izjava
("Vođa govori", 1935.)*

ma priznati povjesnik drži moje pitanje zanimljivim i pita se je li uopće ikada ranije pojmom Herceg-Bosna bio decidirano korišten kao politički pojam. Da jest, bilo bi to do sada barem negdje tematizirano, što mu nije poznato. Možda je i to dokaz da naša historiografija ima još puno pitanja kojima se nije nikada bavila. On je mišljenja da je pojmom Herceg-Bosna korišten iz „praktičnih“ razloga. Pa i poetskih. Jer nema pjesme u kojoj bi bilo mjesto za Bosnu i Hercegovinu, ali za Herceg-Bosnu ima. To je i pitanje sloganova. Ako se malo prelistaju stariji hrvatski časopisi, posebno poetski prilozi u njima, naći će se na dosta mesta spomen Herceg-Bosne. Herceg-Bosna je nakon 1945. zvučalo zastarjelo; jedan od razloga je avnojski duh koji je naglašavao republičke jedinice u vlastitoj definiciji. Nema političara poslije 1945. koji bi koristio termin Herceg-Bosna. Pa ni za vrijeme NDH nije se sustavno širila Herceg-Bosna, a s obzirom na ideološki i politič-

ko-zemljopisni koncept to nije bilo ni potrebno.

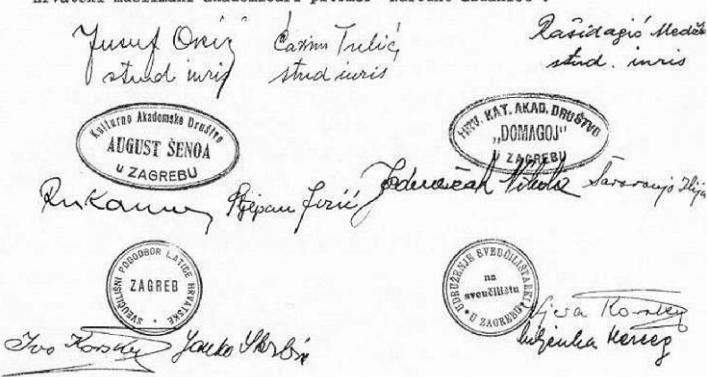
Slično mišljenje dijeli i povjesnik koji upozorava da je pojmom Herceg-Bosna nastao vjerojatno nakon 1878. godine - kad je Berlinski kongres Austro-Ugarskoj Monarhiji povjerio mandat privremene uprave nad BiH - bez posebnih političko-nacionalnih konotacija, naprsto iz stilskih razloga. Time se ipak posredno htjelo istaći da je riječ o jednoj zemlji u zemljopisnom i upravno-političkom smislu. Pojam koriste i Srbi („Herceg-Bosna, Lika, to je srpska dika“). Koriste ga sve do 1992., naravno, i muslimani.

Poznati hercegovački učitelj i prikupljač narodnih običaja i umotvorina Ivan Zovko objavljuje svoje djelo pod naslovom „Hrvatstvo u narodnoj predaji i običajima po Herceg-Bosni“, Mostar, 1899. Pregledom toga štiva ustanovit će se da se Zovkino istraživanje odnosi isključivo

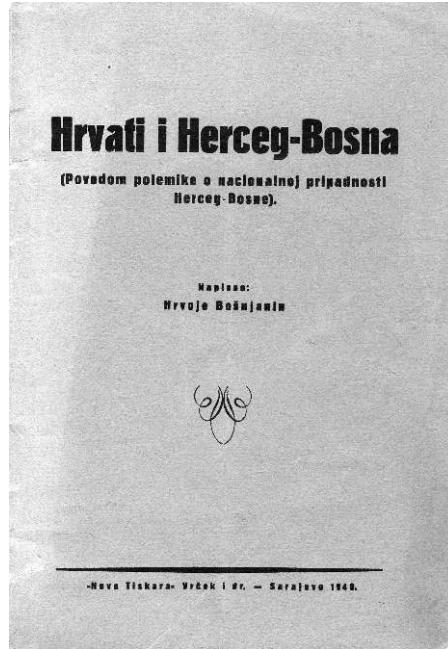
Naša je riječ kratka i jasna: Ne damo Herceg - Bosnu djeelite.

U zagrebu, 21. travnja 1939.

Hrvatski muslimani akademici s pitemci "Narodne Uzdanice":

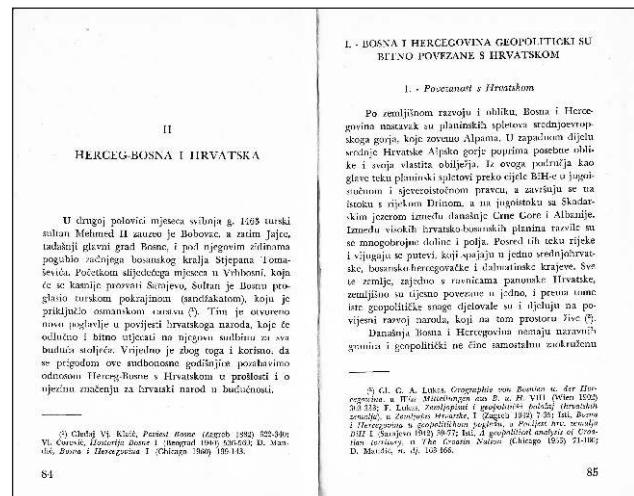
Protiv podjele Herceg-Bosne 1939.

na područje unutar granica Bosne i Hercegovine.

Dr. Krunoslav Draganović objavljuje svoju povjesnu raspravu „Hrvati i Herceg-Bosna“, Sarajevo, 1940., a dr. fra Dominik Mandić podulju raspravu povodom 500. obljetnice pada Bosne „Hrvatskoj Bosni i Hrvatskoj“, Buenos Aires, 1963. {posebni otisak iz „Hrvatske revije“; god. XIII, sv. 4 (52)}. U tekstovima gotovo ni jedan ni drugi ne spominju Herceg-Bosnu, nego raščlanjuju povijest starih zemalja Bosne i Hercegovine.

Kako je već prethodno spomenuto, u narodnim pričama i pjesmama moglo bi se pronaći dosta mesta o Herceg-Bosni, jer je to poetski i u tu svrhu prikladniji izraz za zemlju Bosnu i Hercegovinu. Pa i naši stari su u svojim zimskim razgovorima pripovijedali radije o Herceg-Bosni jer je to bio laganiji izraz koji se uvriježio u govorni jezik. Tome se, međutim, ne može pripisati nikakva politička primi-

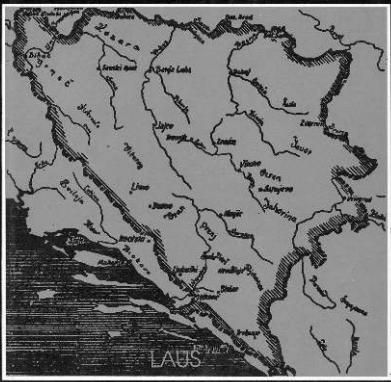

br. 208/209, srpanj/kolovoz 2009.

ZAVORENIK

KRUNOSLAV DRAGANOVIĆ
O. DOMINIK MANDIĆ

HERCEG-BOSNA I HRVATSKA

sao. U pismenom i usmenom stvaralaštvu pohranjeno je iskustvo naroda o životu, o njegovim tjeskobama i neispunjennima željama, i dokle god ga se ne instrumentalizira u ideoškoške svrhe, radi se o umjetničkom blagu. Pojam Herceg-Bosna je, očito, jedan od izraza koji su narodnim umotvorinama davali oblik umjetničkoga.

To što su organizatori obrane hrvatskog naroda u Bosni i Hercegovini 18. studenog 1991. proglašili „Hrvatsku zajednicu Herceg-Bosnu“ (HZHB), bio je odgovor na već ranije osnivanje civilnih (i vojnih) institucija bosanskih Srba i muslimanskih Bošnjaka („Skupština srpskog naroda BiH“ 24. listopada 1991 - kasnije Republika Srpska – i „Muslimanska patriotska liga“, 2. svibnja 1991.). Osnivanje HZHB je, vjerojatno, trebalo imati i politički i obrambeni smisao. Što je od toga

oni u to vrijeme tvorili 15 postulata ciklokuopnog pučanstva. Taj nizak broj nije mogao biti dovoljan za to da se u Hercegovini izdvoji novi teritorij, ali je u to vrijeme bio i njihovo pučanstvo u Bosni i Hercegovini izbrojeno 1.051.000. No u to vrijeme plamlo je u Bosni i Hercegovini kršćanski ustank, tako da nije moglo biti potrošljano ciklokuopno žiteljstvo.

God. 1879. okupacione su vlasti izvršile prvi pouzdani popis pučanstva. No i on – provedeni kratko nakon izvršenja okupacije – nije još mogao biti posve točan. Prema tome bijaše u Bosni i Hercegovini 1.100.000 stanovnika, od toga 496.000 Muslimana i 604.000 neislamskih stanovnika. U to vrijeme je u Hercegovini bilo 38,73% muslimana i 18,08% katolika. Pravoslavni su bili 42,20%, dokle relativno većini; za njih je za okruglo 4 procenata zaostalo muslimanski, dok katolička mješavina prema broju pravoslavnih (vrijedi u katoličkih dvije petine). Katolici i muslimani zajedno su činili 56,81 posto ciklokuopnog žiteljstva. Nema podataka o narodnosti pučanstva, no ona je gotovo bez izuzetka bila hrvatska i srpska. Drugog življa prije okupacije govoriti nije bilo, izuzevši 3426 španjolskih Židova i neznačajnog broja Turaka.

Sed godina kasnije, nakon konsolidacije novog režima, proveden je ponovni popis pučanstva. Otada možemo slijediti točno razvoj pučanstva u toj pokrajini. (Usporedi dijagramme br. 4, 5. i skrižaljke na 149.-151.)

Vidimo, dokle da se pučanstvo Herceg-Bosne po višek nego podvostručio (~100,9%), dok je ponastalo pučanstvo u hrvatskoj Hrvatskoj kroz isto vrijeme iznosiо tek 53,5% u Dalmaciji samo 43,3%.

Nakon napredovanja pučanstva, upisovanog pronosticanjem u strukturi država 19. vijeka, počelo je u Herceg-Bosni nakon okupacije, dok je u Hrvatskoj i Dalmaciji primijedljivo već u povijesti prošlog vijeka. Podamo li vjeru hrvatskog popisa od 1851., tada je Herceg-Bosna kroz 80 godina napredovala za okruglo 90%. Dalmacija (od 1850.-1931.) za 73,4%. Vidi se dokle, da je napredovanje Bosne i Hercegovine brže, a da je prednost ujednjavanja slijun potražiti obnovljene vlasti u Hercegovini i Dalmaciji. Dalmacija napredovala brže rasle. Godišnji porast pučanstva Herceg-Bosne iznosi je u razdoblju od 1879. do 1885. god. 2,400 mire, u idućem desetljeću 1,74, u razdoblju od 1885.-1910. bio je 1,40, u desetljeću svjetskoga rata nastupio je nazadak od okruglo 4%, dok se u prvom poslijeratnom desetljeću porast pučanstva opet diže na 23,1% i time najviše približava rekordnom porastu neposredno na-

148

M. Lorković (Narod i zemlja Hrvata, 1939.) ne pravi razliku između BiH i Herceg-Bosne

ostvareno i koliko je to bila ideoško konstrukcija a koliko vrijednosni čin, još uvijek nije egzaktno utvrđeno. Samim time što je svijet, primjerice, Republiku Srpsku priznao a HZHB poništio, nije ponuđen odgovor na opravdanost ili neopravdanost, ispravnost ili neispravnost tih čina. Za to su potrebna pomnija istraživanja i provjere. I, napokon, ma kakav sud donijela povijest o Hrvatskoj zajednici Herceg-Bosni, to ne mijenja ništa na činjenici da je pojma Herceg-Bosna više od stotinu godina korišten u pučkom stvaralaštvu i praktičnom životu bez ikakvih političkih pobuda.

Sadržaj	
I. Opći i geopolitički smještaj Nezavisne Države Hrvatske	
1. Opći smještaj Nezavisne Države Hrvatske	5
2. Granične	7
3. Geopolitički smještaj Nezavisne Države Hrvatske	9
II. Pliški zemljovid Nezavisne Države Hrvatske	
1. Geološki razvoj zemljoida naše domovine	31
2. Oblik tla	35
A) Gore Savsko-drašavskog medurježja	36
Gore Hrvatskog Zagorja	37
Bilogora i Moslavinska gora	38
Gore Požeški kordune	38
Pruška gora	38
B) Dinarske planine	39
Gorski Kotar i Ličko-krbavsko visočje	41
Dalmatinske ili Primorske planine	44
Bosansko-hercegovačke planine	47
a) Bosansko-hercegovačke krške planine	47
b) Bosansko ruđodgorje	49
c) Bosansko-hercegovačke vapnenske planine	49
d) Sjeverno bosansko (Himo) gorje	50
C) Ravnice	51
D) Hidrografia	53
A) More	53
Sjajnjaj, veličina i dubina	53
Postanak Jadranskog mora	54
Obale i otoci	55
Osobina morske vode	58
Važnost Jadranskog mora za Hrvate	61
B) Rijekе	63
Razvodnica i podjela na slijepove	63
Sljepi Crnog mora	63
Sljepi Jadranskog mora	68
Ponorice	70
C) Jezera	70

"Zemljopis NDH" F. Lukasa i N. Peršića (1941.) pozajme samo BiH

Prema „Večernjem listu“ (22. lipnja 2009.) u Mostaru postoji radijska postaja pod imenom „Radio Herceg-Bosna“, a kao osnivač te postaje „još uvijek se vodi nevladina udruga Hrvatska zajednica Herceg-Bosna“. Spomenuta nevladina udruga i njezina svrha nam nije poznata, pa se o njoj ovdje, na žalost, ne može ništa pobliže reći. Puno bi nam pomogli sami utemeljitelji Hrvatske zajednice Herceg-Bosne, kad bi sami pred javnost iznijeli iz kojih su se pobuda organizirali u zajednici pod imenom „Herceg-Bosna“?!.

13. DECEMBAR 1991

NAŠI ISELJENICI

Glas zavičaja u »Muslimanskom glasu«

HERCEG-BOSNA – JEDINA DOMOVINA

15

Ibro Čavkić, predsjednik SDA
Fridrihafene

Sve načine akcije, ipak nisu bile u tio mjeri organizirane da bi zadovoljile želju Muslimana Široj domovini, a posebno u jugoistočnoj Evropi, da su pojedini ugledni i uspiješni poslovni ljudi, rodom iz Herceg-Bosne, na razne načine pomagali svoje zemljake. Gospodin Čavkić napomnjava da su postojali razni odgovori za okupljajuću Muslimansku skupinu, ali da je jedan takav odbor bio planirao izgradnju džamije u Teltangu. Značajno je napomenuti da je bio akcije u pripremanju sredstava za pomoći Muslimanima u BiH i Jugoslaviji.

Sve načine akcije, ipak nisu bile u tio mjeri organizirane da bi zadovoljile želju Muslimana Široj domovini, a posebno u jugoistočnoj Evropi, da su pojedini ugledni i uspiješni poslovni ljudi, rodom iz Herceg-Bosne, na razne načine pomagali svoje zemljake. Gospodin Čavkić napomnjava da su postojali razni odgovori za okupljajuću Muslimansku skupinu, ali da je jedan takav odbor bio planirao izgradnju džamije u Teltangu. Značajno je napomenuti da je bio akcije u pripremanju sredstava za pomoći Muslimanima u BiH i Jugoslaviji.

Sada za okrug Baden jezeru – ističe gospodin Čavkić i dodaje da su Odbor činili: Muhammed Babić, Husein Žabić, Fikret Čehić, Husein Selimović, Muhammed Čavkić, Hasan Mehmedović i Ibro Čavkić.

Značajno da su uskoro održani i izbori i da je gospodin Čavkić imenovan Predsjednikom Odbora SDA za okrug Baden jezeru. Saznajemo i da je upriličena javna tribina: "Prijateljstvo i suradnja između BiH i Herceg-Bosne", u kojoj je učestvovao i Fikret Čehić. Gospodin Čavkić je, uzimajući učešća u tribini istakao da je u BiH osnute Muslimanske banke gdje bi mnogi poslovni ljudi, ugledni Muslimani, mogli uložiti svoj kapital ne strahujući za njegovu sudbinu. Istakao je da bi bio spreman, kao počasni član takve banke, odmah uložiti 500.000 DM. Novi-

grada, pobratima Sarajeva, u pružanju pomoći Muslimanima.

Gospodin Čavkić je rekao i da je, kao i svih Muslimana rastuće Evrope, obradovan pojavom glasila »Muslimanski glas« i istakao svoju simpatiju prema jugoistočnoj勾ziću, i da je takođe Šuć. Čavkić je dodao i da je krajnje vrijeme do grada, pobratima Sarajeva, u pružanju pomoći Muslimanima.

Gospodin Čavkić je rekao i da je, kao i svih Muslimana rastuće Evrope, obradovan pojavom glasila »Muslimanski glas« i istakao svoju simpatiju prema jugoistočnoj勾ziću, i da je takođe Šuć. Čavkić je dodao i da je krajnje vrijeme do grada, pobratima Sarajeva, u pružanju pomoći Muslimanima.

Naime »Muslimanski glas« poručio je da pokušaju ostvariti jedinstvo saradnju sa Odborom SDA. Način je bio Evropski, ali bi se mogao i u aktivističkim Muslimanima koji su željili zaboraviti svoju jedinu domovinu Herceg-Bosnu, kako bi »svojim informacijama pomogli i nama koji smo sa svojom braćom Muslimanima Široj domovini, već bivše, Jugoslavije. Hasan KRŠO

ZNAK PAŽNJE ZA PRAV AKCIJU

Regionalni odbor SDA
Fridrihafene

Način je bio Evropski, ali bi se mogao i u aktivističkim Muslimanima koji su željili zaboraviti svoju jedinu domovinu Herceg-Bosnu, kako bi »svojim informacijama pomogli i nama koji smo sa svojom braćom Muslimanima Široj domovini, već bivše, Jugoslavije. Hasan KRŠO

Pogled na Bosnu iz Kanade

GRANICE SABURA

Herceg-Bosna u "Muslimanskom glasu" (kasnijem "Ljiljanu"),
br. 34/II od 13. prosinca 1991.

Muhamed Hadžijahić također usporedno koristi nazine BiH i Herceg-Bosna

ZATVORENIK

br. 208/209, srpanj/kolovoz 2009.

Dress, Danica, Ross III, 226. Katarina, Šef, Terice I, kona (1851-1917) i drugi. Izvješće o životu i smrti Ivana Katarine Šef, rođenog 1851. godine u Hercegovini u mjestu Boljinić u selači Katalica, Starigrad, prema podacima iz 1890. godine.

258.

LAŽNE OPTUŽBE PROTIV DON MILJENKA BABAIĆA

Režimski je tisak izvijestio kako je u prigodi obilježavanja Dana hrvatske državnosti, na polaganju vijenca ispred spomen-obilježja za dubrovačke branitelje na groblju Boninovo, «došlo do incidenta». On bi se sastojao u tome što je katolički svećenik i hrvatski politički uznik **don Miljenko Babaić** prigodom držanja mise oštrosnje napao predsjednika **Stjepana Mesića** i jugoslavenski komunistički režim. Njegove su riječi osudili župan Dubrovačko-neretvanske županije **Nikola Dobroslavić** i dubrovački gradonačelnik **Andro Vlahušić**. Potonji je, u maniri svojedobne partiskske vjerske komisije, «zamolio crkvene službe da Babaić više ne prisustvuje sličnim događajima». Vlahušić, naime, misli da Crkva funkcioniра kao partiskska ćelija, ali je svoje riječi ipak pokušao nekako umotati u «demokratski» celofan:

«Polaganje vijenca za poginule branitelje čin je kojim se želimo na simboličan način zahvaliti onim ljudima koji su svoj život dali da bismo mi danas živjeli. To je čin zahvalnosti, to je čin sjećanja, to je trenutak molitve, to je trenutak kad u žurbi života zastajemo, bar na čas, kako bi se prisjetili i odali počast tim časnim ljudima.

Riječi mržnje koje su se, umjesto molitve, danas čule na prigodnoj svečanosti povodom Dana državnosti RH, na kojoj su predstavnici Grada i Županije položili vijence za poginule branitelje na spomen-križu na Boninovu, a izrekao ih je don Miljenko Babaić, nečuvena je zloupotreba komemoracije i uvreda svim razumnim ljudima grada Dubrovnika. Vjerujem da izrečene riječi, u kojima se vrijedao predsjednik Republike Hrvatske Stjepan Mesić, u kojem su se vrijedali hrvatski antifašisti i saborski zastupnici, nisu stavovi Crkve. Budući da ovo nije prvi slučaj da dotični svećenik istupa u javnosti na ovakav način, nadamo se i očekujemo da će Crkva naći način da nas zaštiti od tog besmisla. U protivnom, Grad Dubrovnik više neće sudjelovati na komemoracijama na kojima će se umjesto riječi Božje slušati nešto što protuslovi

svim dostignutim humanističkim standartima».

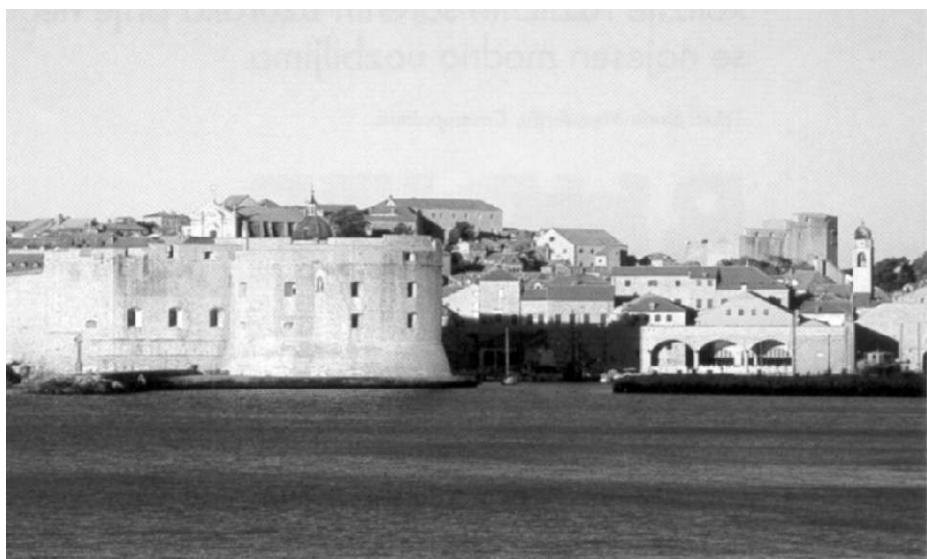
A evo što je zapravo 24. lipnja 2009. rekao don Miljenko Babaić:

«Danas, na blagdan sv. Ivana Krstitelja, ovdje na groblju častimo svoju slobodnu državu Hrvatsku. Častimo na poseban način vas poginule hrvatske branitelje, koji ste svojim grudima darovali život i krv. Kroz vašu žrtvu častimo i sve žive hrvatske branitelje, posebno naše nestale i one koji trpe tamo do Den Haaga.

Rekoh sv. Ivan Krstitelj. Herod je bio moćan, ali bijedan. Odrubio je Ivanu glavu zbog istine. Ivan je mučenik i svetac, a

Juda hrvatske prošlosti, sadašnjosti i budućnosti!

Vi niste ništa krivi. Hrvatski branitelji i Domovinski rat su časni i sveti. Krivi su oni koji su nastupali i nastupaju u ime Velike Srbije, Jugoslavije, komunizma, oni koji su 1945.- 1995. sustavno vršili zločin nad hrvatskim narodom i domovinom, zločin nad istinom, slobodom i križem pod kojim počivate. Vi ste pravi antifašisti, jer ste ustali za slobodnu državu Hrvatsku protiv komunističko-partizanskih zločinaca što su planski vršili genocid nad hrvatskim narodom, a sebe danas lažno prikazuju antifašistima. O

Dubrovnik

Herod zločinac i sramota povijesti. Tako su jugokomunistički zločinci osudili Stepinca. Mrtvu su mu izvadili srce i uništili ga. Zbog čega? Kako će ti bijednici podnijeti srce puno istine i ljubavi, a oni ga nisu uspjeli slomiti i učiniti zlim. Stepinac je mučenik i blaženik, a Tito, partizani i komunisti su zločinci i sramota povijesti.

Molimo Boga za vas, dragi poginuli hrvatski branitelji, za našu tužnu Domovinu. Da, tužni ste vi koji ste je ljubili do smrti, kao i svi živi koji ju vole. Zašto? Jer danas neki govore da ste i vi krivi. Izjednačavaju vašu ljubav i krv s mržnjom Srba i Crnogoraca koji su vas ubili na vašoj grudi, govoreći: 'Svi su krivi', i 'Svatko se svakome treba ispričati'. Sramotnih li

tome svjedoči i Ivan Grah u svojoj najnovijoj knjizi *Udarit ću pastira*, gdje govori o partizanskim zločinima i progonima u Istri. Rekao je kako su komunisti u Istri pobili nakon II. svjetskog rata one prave antifašiste, te su sebe danas prozvali antifašistima. Današnji antifašisti u Istri nemaju ništa s onim izvornim antifašizmom, već imaju veze sa zločinačkim komunizmom. To je nama u Dubrovniku jasno i po zločinu na Daksi, jer su partizani organizirali tzv. suđenje tri tjedna nakon izvršenog zločina.

Vi ste se borili za Hrvatsku a oni danas govore o nekakvom zapadnom Balkanu.

Ubijeni ste u ime petokrake i kokarde. Nažalost, četnički i komunistički koljači

OFENZIVA DUBROVAČKIH TZV. ANTIFAŠISTA

danasm se slobodno šeću Hrvatskom i više od toga; vođe četničke pobune sjede u Hrvatskom saboru, zakonodavnoj vlasti i medijima, dok su junaci Domovinskog rata u zatvorima. Sramotni predsjednik Hrvatske poziva one koji su vas ubili, da se vrate u Hrvatsku, bez suda za zločine nad Hrvatima. Još jedan nož u leđa živima i vama mrtvima. I kao što su 1945. četničke uniforme zamjenili partizanskima, sada bi opet četničke uniforme iz Domovinskog rata zamjenili vašim. A otac domovine Ante Starčević o njima je ovako pisao: 'Narod je hrvatski poznao nečistu krv koja mu je onu sramotu i nesreću zadala; narod hrvatski smatra tu krv za tudju, slavoserbsku; narod hrvatski neće trpiti, da ta sužanjska pasmina oskvernjuje svetu zemlju Hrvata...'.

Proplači nebo, proplači sveta hrvatska zemljo! Da, hrvatske junake – i vas poginule - u Den Haagu istinom brani srpski general Mrkšić, a lažima tereti Mesić s drugim komunističkim satrapima. Molimo svemuogućeg Boga, sv. Ivana Krstitelja, blaženog Alojzija Stepinca, sve hrvatske svece i mučenike, da nam budu na pomoć. Molimo za vaš mir u nebu. Hvala vam što ste u Domovinskom ratu bili za dom spremni protiv jugoslavenskih, srpskih, crnogorskih, komunističkih zločinaca. Hvala vam... Oče naš...»

Gdje je to, dakle, don Miljenko Babaić kazao neisтинu, na koji je zločin i na koju mržnju pozivao? (P. Z.)

Na radost nacije, *Društvo Tito Dubrovnik* održalo je početkom lipnja 2009. posebnu sjednicu na kojoj se raspravljalo «o aktivnostima u proteklom razdoblju na njegovanju tradicija antifašističkog NOB-a i sjećanja na Titov lik i djelo». Nije priopćeno, jesu li dubrovački «antifašisti» tom prigodom raspravljali o zaslugama **Josipa Broza** za cijepanje Hrvatske kod Neuma i Kleka (radi čega bi – kako smo u više navrata istaknuli – budući pelješki most trebao nositi njegovo ime!), ali je zato priopćeno da su žestoko osudili sve napadaje na Tita. On je «revolucionar, ratni komandant i državnik, sigurno jedna od najvećih ličnosti u povijesti 20. stoljeća uopće». Na nj se «okomljuju protivnici pobjedničke antifašističke koalicije, on im je najpogodniji objekt, jer kao radnik-revolucionar i idejni vođa simbolizira antifašističku i oslobođilačku borbu naroda, kao državnik i dugogodišnji predsjednik simbolizira samoupravnu i socijalističku Jugoslaviju, a kao čovjek svijeta i jedan od osnivača simbolizira 'pokret nesvrstanosti izvanblokovskog svijeta'».

Na zubu dubrovačkih obožavatelja «samoupravne i socijalističke Jugoslavije» posebno su se našli organizatori i sudionici «profašističkog skupa» na zagrebačkome Trgu maršala Tita 6. lipnja 2009. Nije poznato da su se dubrovačke županijske i gradske vlasti – pa ni sam gradonačelnik **Andro Vlahović**, koji je tako burno skočio u obranu Stipe Mesića – ogradi od nazivanja njihovih sugrađana «profašista». Za komuniste su, kako znaju i pučkoškolci, «fašisti» svi oni koji ne misle kao oni (osim u razdoblju važenja pakta **Ribbentrop – Molotov**). Zato se radi toga dubrovačkoga bala vampira ne treba uznemiravati: dobro je da vampiri priznaju kako bježe u jugoslavenski mrak čim ugledaju Hrvatsku. (B. M.)

PISMA IZ ISTRE

Indukcija, dedukcija i zašto nisan glasa

I? Ste hitili ča u glasačku škatulu? Ja, vero, nisan! I ne samo uvi put! Čvrsto san sam sebi ubeća da nikad više ne će glasati, vero ne će! Molin? Ča ste rekli? Građanska dužnost? Ma dajte, ne povidajte mi stupidece. To je demagogija unih koji se panično boje da narod ne zajde na izbore. Prvo, to ni dužnost, nego pravo. E, tako! Drugo, kad svoj glas daš nikemu, nikad niš za uzvrat ne ćeš dobiti! Jer unega kojega si izabra, iduća četiri lita ćeš viditi samo u novinah i na televiziji. Uostalen, navedite mi jedan jedini, ma argumentirani, razlog zašto bin ja glasa za Kurtu, eli za Murtu! I ča ja iman ud tega da jedan sjaše, a drugi zajaše! Ma dajte, vas molin!

Kad si star, kako ča san ja, jedina (i to slaba!) utjeha ti je da si steka životno iskustvo! Da si mudar! Pa si tako ud pojedinačnih iskustava stvoris opću sud. I to se zove indukcija. Su bili na vlasti jeni, pak su bili niškoristi. Pak su došli drugi, pak i oni niškoristi. Pak treći (eli jopet prvi!), pak jopet niškoristi! "Banda lopovska" je reka narod! Zaključak: Svi koji na vlast dođu, su niškoristi, eli "banda lopovska"!

I sad, gledan ja tako una dva glavna kandidata za istarske župana, na megaplakatima. Jedan nasmiješen, drugi iskešen! Pak mi je došla volja da jopet delan pizdarije kako prid desetak lit. Kad san na Jakovčićeve i Kajinove plakate lipija po noći svoje dodatke: "Nemojte da vas koze drže za ovce!", "Koza dlaku mijenja ali čud nikada!", "Uzalud kozo mekećeš, nikud iz Hrvatske ne ćeš!", "Ja imam san, ja imam viziju, rasprodati Istru i uzeti proviziju!" I slično.

E, a na Paulettinin plakatima! Uni Pauletta koji je osnova IDS, a potle je posta šef istarskega SRP-a. Ha, ha, ha, ha! Na ten plakatu se je vidija Pauletta koji je z obim rukami pokrija voči, pak govori: "Što mi to radite od moje Istre?" A ja san doda "oblačić" kako u stripu: "Ja nisam kao drugi političari, kad serem ne gledam vas u oči!" Moren van reći da san se baš lipo zabavlja, vero san! Za uve izbore san se jopet počea pripremati za svinjarije. Za Jakovčića san sastavija: "Oj birači, ne budite glupi / ne slušajte što Jakovčić tupi / godinama prodaje vam sranja / o državi Istri samo sanja!" A ki je ti Kukurin? Poduzetnik, bogatun iz Bala. A, ma! I tu mi je sad pomogla dedukcija. Svi koji su se u Hrvackoj obogatili su lopovi! Svi koji su na vlasti, političari su "banda lopovska"! Ne zna niš o ten Kukurinu, ali mi dedukcija govori da je isti kako i svi drugi. Pak san i za njega sastavija pismicu: *Kukurin... kuuuuuuuuu!* : «Z Bala nam novi peteh kukuriče, / opet puste fraze opet puste priče, / sloganii ti zvuće sjajno bajno fino, / a isti si lopov ko Jakovčić Nino!» I ča sad s tin? Da gren delati plakate! Da hi gren po noći lipiti! Pak da me ki zgrabi! I namlati kako starega tovara! Ma dajte, vas molin! I san se zadovoljija s tin da zlovoljno, čangrizavo, ignoriran izbore. Zašto bin uostalen samo povećava gužvu. Kad san u novinah pročita da je birača ionako previše! Da hi je više nego... stanovnika u Hrvackoj! Vaš

Blaž PILJUH

IZIŠAO TREĆI BROJ ČASOPISA *STOPAMA POBIJENIH*

Iz tiska je prije par tjedana izišao treći broj glasila Vicepostulature postupka mučeništva »Fra Leo Petrović i 65 subraće« *Stopama pobijenih*, koji sigurnom rukom uređuje vicepostulator **fra Miljenko Stojić**. Prvi se broj pojavio u srpnju prošle godine, a drugi je izišao početkom 2009. Časopis od početka izlazi u grafički i stilski dotjeranu ruhu, a iz broja u broj sve je sadržajniji, s uvijek novim temama i sve širim suradničkim krugom.

Razumljivo, u središtu pozornosti je i dalje rasvjetljavanje sudbine hercegovačkih franjevaca koji su pobijeni 1942.-1945., kao i djelatnost vicepostulature. Radi toga su u novome broju objavljene vijesti o njezinu radu, te o komemoracijama odnosno misama u čast pobijenih frata. No časopis se bavi i općim društvenim odnosno povijesno-političkim okvirom u kojem je došlo do tih stravičnih zločina nad hrvatskim katolicima u Hercegovini (i, naravno, ne samo u njoj) i njihovim duhovnim pastirima. Uz niz važnih svjedočenja i veći broj izvrsnih članaka, zabilježen je i simpozij održan na Širokome Brijegu 17. svibnja 2009. (o kojem smo opširnije javili u lipanskoj broju *Političkog zatvorenika*).

U skladu s tom koncepcijom, treći broj donosi dva vrijedna dokumenta. Prvi od njih je Pastirsко pismo katoličkih biskupa jugoslavije, izdano s općih Biskupskih konferencija u Zagrebu, 20. rujna 1945. Taj se dokument, citiran prema izvorniku sačuvanom u arhivu Hercegovačke franjevačke provincije, najčešće smatra neposrednim povodom sveobuhvatne brutalne hajke protiv Crkve i svećenika, koja je potaknuta u sklopu priprema za suđenje zagrebačkom nadbiskupu **dr. Alojziju Stepincu**. Njegova je posebna važnost u tome, što su njime hrvatski biskupi organizirano i zajednički stali u obranu prava hrvatskog naroda na slobodu i samostalan razvitak, istodobno dokumentirano optužujući jugoslavenski

komunistički režim za sustavno uvođenje staljinističke tiranije. Pokazujući na taj način da su nespremni pristati na aranžman s komunističkim vlastima koji bi ugrozio samo poslanje Katoličke crkve, a pogotovo onaj koji bi doveo u pitanje njezinu povezanost sa Svetom Stolicom, hrvatski su katolički biskupi na taj način ispisali jednu od najsvjetlijih stranica naše narodne i crkvene povijesti. Drugim

«Opštinsko (sic!) povjereništvo K. P. J.» za Kočerin sastavilo 21. svibnja 1945. za «Sreski (sic!) komitet Komunističke partije Jugoslavije Mostar».

Iako je Jugoslavenska armija prije više od tri mjeseca zauzela područje Hercegovine, a ratne operacije na području obnovljene Jugoslavije okončane su danima ranije, jugoslavenski komunisti s područja Kočerina (desetak kilometara zapadno od Širokoga Brijega) otvoreno priznaju da u tom kraju uživaju slab ugled, da se «situacija na terenu pogoršala» i da brojne «bande» uspijevaju «jedan ogroman dio ovog naroda odvući na svoje pozicije». Sto više, «milicija koja se nalazi pri ovoj opštini potpuno je bezkorisna, jer je većinom nastrojena neprijateljski». I, kao vrhunac svega, komunisti otvoreno priznaju da su pobili kočinske fratre **fra Valentina Zovku** i **fra Andriju Topiću** (u svibnju 1945.) radi njihova «reakcionarnog stava», pripisujući to ubojstvo «bandama»:

«...Povodom svega ovoga, na ovaj teren došao je drugi bataljon narodne odbrane, čijeme je štabu ovo povjereništvo kao i sekretar ove opštine iznio stav fratera u samom Kočeriu kao i njihov reakcionerski stav, na osnovi čega je navedeni bataljon likvidirao ove reakcionere pod kamuflažom neprijatelja (ustaško-četničkih bandi). Prema našem uvidjanju kod naroda vlada veliko ozalošćenje, ma da je kroz narod prosvirano da su to učinile ustaško-četničke bande, a o čemu je dokumentovala i fratorska službina da su na njima bili ustaško-četnički grbovi. Narod povodom ubijstva ovih fratora, po svim uvidanjima stoji u suprotnom mišljenju naše propagande».

rijecima, Pismo je dokument od neprocjenjive važnosti ne samo u crkvenopravnom, nego i u nacionalnopolitičkom smislu.

Analizirano skupa sa Stepinčevim obrambenim govorom na montiranome političkom procesu, ono se ukazuje kao najjasnije svjedočanstvo hrvatskoga otpora komunističkoj Jugoslaviji.

Uz vrijedan tekst **dr. fra Andrije Nikića** o stradanjima hercegovačkih franjevaca (koji je u nešto sažetijem obliku također objavljen u *Političkom zatvoreniku*), glasilo *Stopama pobijenih* donosi posebno vrijedan dokument jugoslavenskih partizana. Riječ je o «Izvještaju» koji je

JAZOVKA 2009.: PREŠUĆENA PROPOVIJED MONS. DR. VALENTINA POZAIĆA, POMOĆNOGA BISKUPA ZAGREBAČKOGLA

Oko pet tisuća ljudi okupilo se na ovogodišnjoj komemoraciji nad ždrijelom Jazovke (22. lipnja 2009.). Hrvatski su mediji tu činjenicu uglavnom prešutjeli. I, još više, u svome su *antifašističkome* i *istinoljubivu* zanosu listom prešutjeli i samu nazočnost pomoćnoga zagrebačkog biskupa **mons. dr. Valentina Pozaića** na ovogodišnjoj komemoraciji, a kamoli njegovu propovijed. Smatrajući da ona više nego zasluzuje da ju se pomno pročita, prouči i promisli, objavljujemo je u cijelosti:

«Stojimo nad tragičnim grobom tragičnih sudbina mnogih ljudi - kojima se ni dan danas ne može i ne smije obilježiti grob, ni postaviti dostojan nadgrobni kamen, natpis, spomenik.

Nikada nisu željeli doći ovamo. Nikada nisu sanjali doći ovamo. Nikada nisu slutili doći ovamo. Vjerovatno nitko od njih nikada nije poznavao ovo mjesto. I vjerojatno nikad nitko od njih nije čuo za ovo mjesto.

A upravo to im je mjesto posljalo počivalište, koje su im namijenili zlotvori zloga nadahnula mržnjom na Boga i čovjeka, mržnjom na Hrvata i katolika, i svakoga vjernika.

Upali su u ruke ne znamo još uvijek čije. Komesar je naredio 'Boga nema', i oni su se ponašali - kao da Boga nema, i sami su sebe, jedni druge, proglašavali bogovima, gospodarima života i smrti. Dokazi njima nisu bili potrebni. Bilo je dovoljno njihovo mišljenje – komunističko, zločinačko.

Ti nikad nisu naučili, nisu htjeli naučiti istinu: ljudska prava vrijede univerzalno i integralno, ne selektivno. Ljudska prava ili vrijede ili ne vrijede.

Iz još uvijek neistraženih dubina ove jezive Jazovke, kao i svih onih drugih, diže se nijemi krik prema nebu. U njihovo ime, u ime svih njihovih vapaja za životom, za istinom, za pravdom, mi vapijemo u ovaj čas:

'Iz dubine, Bože, vapijem tebi: Gospodine, čuj glas moj! Neka pazi uho twoje na glas moga vapaja!' (Ps 130,1-6). Da, iz

dubine, Bože, vapijemo tebi; počuj glas naš!

Zločinačko komunističko nasljeđe i dalje uživa u paušalnom napuhivanju broja jednih drugih žrtava. O svojima ne govore, niječu ih. Dok su gradili komunizam, nije bilo važno koliko je palo ljudskih života. U ime revolucije žrtve su dopuštene. Revolucija guta svoju djecu, i još mnogo više onu drugu.

Sučuti nema. Zato im nije potrebno znati ime i prezime stradalih. Pedeset godina terora i progona, laži i podvala, nije im bilo dovoljno da istraže makar samo jedan logor, samo jedno stratište, da popišu imenom i prezimenom sve stradale. Zašto? Jer – tada više ne bi mogli lagati.

Zločin u Jazovki još nije jasno osuđen

Normalno je: ako idemo na sprovod, u pohod mrtvima na groblju, stratištu, želimo znati kome idemo. Njih to ne zanima, jer ih ne zanima čovjek.

Moramo li zaključiti: Istina je jednako nepoželjna danas kao i u vrijeme pedesetgodišnjega komunističkog terora?! Ima li istina pravo javnosti? Je li istina ustavna kategorija, ili je pak postala protuustavna u Hrvatskoj i u Europi?

Zar ne zvuči neobično i začudno da ono samozvano besklasno društvo, onda i danas, poznaje klasnu ideologiju zločina i žrtava: jedni su zločini zli, oni njihovih protivnika; drugi su zločini dobri: oni iz redova njihovoga prevratničkog režima mržnje i osvete. Tim se zlotvorima smiju i moraju i danas podizati i čuvati spomenici i uspomene, ne bi li terorizirali i današnje i buduće naraštaje, ne bi li se širila laž i

mržnja. Licemjeri su licemjeri: bili i ostali.

Kroz pedeset godina užasa i terora, moći i vlasti, nisu ispisali pojmenice žrtve ni jednoga logora. Štoviše, i danas se osnivaju lažni instituti s lažnim popisima žrtava, a što je teška nepravda stradalima i živima. Boje se istine i javno iznova pokušavaju obmanjivati domaću i svjetsku javnost.

Ovdje, na jednome od još uvijek neizbrojenih stravičnih mjeseta stradanja hrvatskoga naroda, i svih onih drugih revolucionarnim hordama nepoželjnih osoba, ne u ratu, nego nakon rata, dužni smo obećati, čvrsto i bespogovorno, da ćemo se oduprijeti svim onim besramnim lažovima koji istinu izvrću ili prikrivaju, ma na kojem se trenutačno položaju nalazili.

Moramo se oduprijeti svima onima koji bi nas i danas htjeli učiniti zarobljenicima komunističkog zla i terora; taocima jednoga desetljećima dugoga užasnog odječka povijesti, odsječka kojega bi se oni morali sramiti, a ne se njime i danas ponositi – skrivajući se iza pojma antifašizam.

Te zločine nikada ne smijemo zaboraviti, ni prešutjeti; naprotiv, moramo dizati glas istine i o počititeljima tog zla: a to je zločinački komunistički antihrvatski, antiteistički – protubrojni režim, i njegovi brojni sateliti – koji još i danas sablasno kruže i marširaju Lijepom našom domovinom, uživajući neizrecive privilegije društvene, političke i financijske.

Potrebno je iznijeti na svjetlo dana svu istinu o svim logorima, o svim barbarskim rovovima, o svim jezovitim jamama, bez obzira na boju. To je naš dug prema istini, prema svakoj žrtvi. Tek tada smijemo govoriti o prošlosti; tek tada smijemo se nadati blagoslovljenoj budućnosti.

Kad se ispuni taj dug prema istini, prema povijesti, prema sadašnjosti i budućnosti, nitkovi više ne će moći lažno sramotiti i klevetati hrvatski narod.

Isus govoril: 'Tko god čini зло, mrzi svjetlost i ne dolazi k svjetlosti da se ne razotkriju djela njegova; a tko čini istinu,

dolazi k svjetlosti nek bude bjelodano da su djela njegova u Bogu učinjena' (Iv 3,20-21).

Naprotiv, neprijatelj istine, krivokletnik i veleizdajnik, podanik i kvislina, mora bježati u maglu bolesnih mitova, jer u svjetlu istine ne može opstati. Jedina mu je nada, ali varava, opetovanje licitiranje žrtvama. I tako dok živi na krvarini tuđih života, obezvrđuje svetost žrtava.

Svaki ljudski život-žrtva: žrtva je bez pogovora, bez obzira na režim. Čovjek s imalo savjesti i časti, dostojanstva i nacionalne svijesti, o žrtvi može govoriti samo s poštovanjem; bez trgovanja, bez prljavih političkih interesa, bez želje da time prikrije svoje zločine.

Samo istina može voditi do kajanja, do pokore, do pomirenja, do poštovanja, do ljubavi.

Vjerni svomu identitetu – bogoljublje, čovjekoljublje, domoljublje – spominjemo se s poštovanjem i ljubavlju svih žrtava za Domovinu, u davnim i u nedavnom ratu, i zazivamo Božje milosrđe: 'Spomeni se svih pokojnika kojih je vjera samo tebi znana' (IV).

Poznata je kobna izreka: Narod ima kralja kakvog zaslužuje. A kralj ima pravo da vlada suludo, u svom stilu, nad takvim naivnim narodom. Sami sebe odličjima odlikuju, nazivaju se moralna vertikala, temelji moderne Hrvatske, a uskoro će biti i heroji domovinskog rata. I nije ih sram.

'To je tvoja zemlja ... Tuđin i oluje kidali su nju, al' još uvijek tu je, sve dok mi smo tu' (D. Britvić) – da, sve dok mi smo tu. Još malo, ako ovačko nastavimo, nas neće biti tu. Nakon brojnih stoljeća uskrisili smo Lijepu našu Hrvatsku, sagradili smo narodni dom, uz visoku cijenu, a sada prijeti opasnost da taj dom ostane prazan: da se uruši, ili da se u njemu nastane neki drugi ljudi.

Hoće li to biti dostoјna zahvala tolikim čežnjama i suzama, braniteljima i žrtvama?

Ima li tko da misli, da voli ovaj sveti mali dio svemira – domovinu Hrvatsku: ne riječju i jezikom, nego djelom i istinom, velikodušnim darom života u kulturi

života? Prošle je godine u osnovne škole upisano 150 razreda manje. Tko sije virus autodestrukcije: koji tuđin, koje oluje?

Mi smo danas ovdje jer postojimo, jer živimo; jer su nam život darovali naši roditelji: naši očevi i naše majke; jer su vjerovali u budućnost; jer su dar života od Boga velikodušno prihvaćali velikodušno ga prenosili.

Teške su, ali istinite riječi zagrebačkog nadbiskupa kardinala Josipa Bozanića: 'Ovoj našoj civilizaciji potrebna je majčinska ljubav ... Najveće siromaštvo Hrvatske danas se očituje u sve manjem

'Samо rod bo što si mrtve štuje – na prošasti budućnost si snuje' (P. P.). U svim je vremenima moguće, i potrebno, baklju idealu istine i pravde držati visoko iznad prolazne ljudske gluposti i zloće. Nad svim Jazovkama i nad svim masovnim grobnicama dobro bi stajao onaj natpis postavljen nad masovnu grobnicu u Španovici, a koji kaže: 'Poruka hrvatskim sinovima i kćerima: Ako vam je težak stieg čestitosti, utaknite ga u zemlju, gdje počivaju naše kosti. Mi ćemo ga držati. Vaši pradjedovi'.

Okupili smo se ovdje, kao braća i sestre, sinovi i kćeri jednoga Boga i Stvoritelja, u ime jedinstvene istinske antropologije, one antropologije koja je zapisana u Riječi Božjoj, u Bibliji, tamo gdje se sveti pisac Psalma pita tko je čovjek, i dobiva odgovor:

'Bože, Gospode naš, divno je ime tvoje po svoj zemlji, veličanstvom nebo natkriljuješ! ... Gledam ti nebesa, djelo prstiju tvojih, mjesec i zvijezde što ih učvrsti – pa što je čovjek da ga se spominješ, sin čovječji te ga pohodiš? - Ti ga učini malo manjim od Boga, slavom i sjajem njega okruni... Bože, Gospode naš, divno je ime tvoje po svoj zemlji' (Ps 8,1-7,10).

Samo onaj koji poštuje najčudesniju stvarnost na ovoj zemlji – čovjeka, sliku Božju, pravo na život i dostojanstvo, samo se on može nadati blženstvu na zemlji i na nebu.

Vjerujemo Isusovim riječima: 'Što god učiniste jednomu od ove moje najmanje braće (dobro ili zlo) meni učiniste' (Mt 25,40). Zato vjerujemo i riječima svetog Psalmista:

'Nemoj se žestiti na opake, zavidjet nemoj pakosnicima: U Gospodina se uzdaj i čini dobro' - Jer 'Vidjeh obijesna zlotvora gdje se k'o cedar širi. Prođoh, i gle – nema ga više' (Ps 37, 1.3.35.36).

I dok na oltaru molimo 'Spomeni se, gospodine Bože, svih onih koji otidoše pred nama obilježeni znakom vjere – kojih je vjera samo Tebi znana', zazivamo zagovor Majke Marije: 'Mati Slobode, čuvaj nas, štiti nas. Najvjernija Zagovornica Hrvatske, na braniku vjere stoj! Čuvaj našu svetu vjeru i hrvatski dom!' Amen.»•

JAZOVKA

**U znak vječne počasti mučenicima,
koji po Bleiburzima, Križopućima,
Jazovkama, Vukovarima i Srebrenicama,
te po sudištima poput Ilaaga dadoše i daju sebe,
da Dom obstane i jednom uzkrse u cijelovitoj slobodi**

HOZ – HRVATSKI OBREDNI ZDRUG – JAZOVKA

služeći občemu Dobru djelom za Dom poziva na

SPOMEN-POHOD JAZOVKA 2009.

dne 22. lipnja 2009. (ponedjeljak)

7.30 do 8.00	Dolazak autobusa i osobnih vozila iz izločne i sjeverne RH i RBiH na odmorište „Stupnik zapad“ pri prvoj crnoj (benzičkoj) postaji nakon naplatnih kućica Zagreb-Lučko autoceste prema Karlovcu! <i>Vozila s juga i zapada izravno u Sošice na Žumberku do 10.00.</i>	
8.00	Zdržen polazak prema Sošicama	
10.00	Dolazak u Sošice	Upute i prijave za hodočašće
10.30	Polazak obredne povorke iz Sošica	HOZ JAZOVKA 091-9003317 01-3890608
11.00	Križni put do Jame Jazovke	
11.30	Pozdrav i Spomen-beseda	
12.00	Sveta misa zadušnica	
13.00	Hodočastni obred svieća i vjenaca	
13.30	Završetak Spomen-pohoda	
xxx	Prigodni susreti na povratku	

HOZ JAZOVKA

U Zagrebu, dne 28. svibnja 2009.

Boris Prebeg, predsjednik

broju rođenih. Sve manje djece, sve praznije škole, to je naše siromaštvo. Demografski deficit najteži je i najvažniji problem suvremene Hrvatske' (1.1.09). Samo dok je srca – bit će i Kroacije!

Moramo kročiti putevima i bespućima, protiv struje valovlja mora ovoga života: političke transparentne korupcije i ekonomski lažne recesije. Svet je vrti – pobjedni Križ Kristov stoji! U tome svetom znaku pozvani smo živjeti novu kulturu života: spomena i nada, ekonomije i politike, znanosti i umjetnosti, odmora i razonode.

JAZOVKA (22. LIPNJA 2009.): ZAHTJEV HRVATSKOM SABORU I VLADI

Svakoga 22. lipnja s Jazovke poručujemo: Slovenija nema mirna sna, jer sva počiva na razmjerno najvećemu svjetskom grobištu, pa unatoč svojim protuhrvatskim graničnim prohtjevima, svjedoči o genocidnim pokoljima, o mučenicima, poglavito Hrvatima. Stoga Slovenija odkriva sebi, Hrvatskoj i Evropi sve nova i nova strahotna množtvena stratišta i grobišta žrtava jugokomunističkoga nakonratnoga terora god. 1945. Zatrpan i zatvoren rudnik Sv. Barbara u selu Huda Jama kod Laškoga jedno je množtveno stratište i grobište od 1.500 (tisuću i petsto!) popisanih, a čak ih je 600 (šest stotina!) u Sloveniji! I uviek su žrtve jedino ili poglavito Hrvati, razoružani pa titističkim ubojicama izručeni ustaše i domobrani, branitelji tadašnje hrvatske države, i s njima hrvatski puk, nevojnici, žene i djeca. Jednake žrtve bijahu i Hrvati ranjenici u bolnicama, domoljubna mladež u škola-ma, častni ljudi u svojim domovima, svećenici, bogoslovi, redovnice hrvatske Crkve. Iztičemo, ubijahu ih Titovi partizani nakon rata, dakle u doba mira, bez ikakva suda, i to na zvјerski način.

Malobrojne su preživjele s dobro nam znanih Križnih putova hrvatskoga naroda nastavili progoniti, mučiti, osuđivati, ubijati u jugokomunističkoj Jugoslaviji do god. 1990., a u jugočetničkome ratu od 1991. do 1995. htjedoše dovršiti genocidnu 1945., ali unatoč opetovanim jezivim pokoljima ne uspješe slomiti Hrvatsku, jer hrvatski dragovoljci branitelji pa Hrvatska vojska svojim Obranbeno-osloboditeljskim ratom – koji se naziva Domovinskim – spasiše i oslobodiše ostatke ostataka poviestne Domovine, t.j. Republiku Hrvatsku i djelomice Republiku Bosnu i Hercegovinu.

Stoga vas od obveze na istinu i pravdu, gospodo ili drugovi politički predvodnici RH, ne mogu oslobođiti nikakvi *ministar-ski vienci položeni pri rovu Sv. Barbara*, kao ni oni *pri Teznu*, ako nastavite prikrivati titistička genocidna zločinstva. A prikrivate ih, što moramo zaključiti, kada se – primjerice – od lipnja/srpnja 2008. ne

očitujuće na upite i zahtjeve Zdruga JAZOVKA, sročene u dopisu „Provedba *Odluke ili Rezolucije Vieća Europe* (od 25. I. 2006.) te *Izjave ili Deklaracije Hrvatskoga sabora* (od 30. lipnja 2006.)”. *Vienci nisu dostatni!* Zato vas opet pozivamo:

1. **Uklonite** naslijeđe jugokomunističkoga totalitarnoga sustava! Osudite politikom i sudbenim odlukama jugokomunistička zlodjela! Zahtjeva to napisljedku i Europa, koju inače u svemu pokorno slijedite.

2. **Osudite** zločinački sustav i svjetonazor, a posmrtnim postupkom **imenujte** izravne krvnike i **vratite** svaku čast i pravo žrtvama!

3. **Uklonite** svaki spomen **Tita**, navodnoga **Josipa Broza**, poglavice svih zločinstava jugokomunističkih! Uklonite ga s trgova, ulica, cesta, prilaza i sa svega u Hrvatskoj, počevši od zagrebačkoga Kazališnoga trga obezbašćena imenom krvoloka s ljestvice desetorice najgroznejih zločinaca svjetske poviesti!

4. **Očistite Ustav RH od avnojsko-zavnoških neistina!** U osnovama Ustava priznajte, da je Republiku Hrvatsku oslobođio i uzpostavio Obranbeno-osloboditeljski rat ili Domovinski rat, a nisu Titovi partizani, nije Avnoj i nije Zavno!

– To priznajte, jer je Hrvatska obstala i slobodna hrvatska Država uzkrsnula na **devetstoljetnoj težnji za slobodom** hrvatskoga naroda zarobljena u carstvima onodobnih vladavinskih sustava!

– To priznajte, jer veličanstvena postignuća hrvatskog Obranbeno-osloboditeljskoga ili Domovinskoga rata **potvrđuju vječan smisao** bezkrajnih muka i žrtava devetstoljetnoga boja za obstanak, počev od ivanovskih vitežkih redovnika pa Zrinskih i Frankopana do branitelja Nezavisne Države Hrvatske, Republike Hrvatske i Republike Bosne i Hercegovine!

– To priznajte, jer je na muci Hrvata poratnih žrtava od god. 1945. nadalje Hrvatska uzkrsnula po **Daru Božjem** u trajnom otporu Hrvata **političkih uznika** do

1990. pa u **dragovoljcima braniteljima** Obranbeno-osloboditeljskoga rata od 1991. do 1995., koji sebe davahu i daju, da obstane Dom!

– To priznajte, jer je **Obranbeno-osloboditeljski ili Domovinski rat jedino pomirbeno i svakoj časti prihvatljivo izvorište državnosti Republike Hrvatske**, pa ga stoga mora tako vrjednovati ubuduće **nekritovoren Ustav RH**, kakav ovime zahtievamo u ime **Istine i Pravde!**

– To priznajte, jer se hrvatski **tzv. antifašisti, t.j. komunistički partizani**, njihov Avnoj, Zavnoh i nikakvi jugo-partizanski ustroji **nisu borili za antifašističku slobodnu Hrvatsku, nego za genocidnu srbokomunističku Jugoslaviju i za smrt svake hrvatske slobode i države!**

– To napisljedku priznajte, jer danas, 22. lipnja, u Brezovici kod Siska **politički vrh Republike Hrvatske opet krivotvori poviestnu istinu** slaveći četničko-komunistički ustanak od 22. lipnja 1941., kada tzv. antifašisti započeše množtveno ubijati hrvatsku slobodu, da sve grozne nastave do god. 1945. i nakonratnih genocidnih vrhunaca!

– Priznajte napisljedku, da je **u toj šumi Brezovici grobište Hrvata mučenika, njih preko šest tisuća (!)**, koje su tzv. antifašisti zvјerski poubijali god. 1945., i to nakon rata! Priznajte napisljedku, da mučenike ove Jazovke i svih Jazovka politički vrh Republike Hrvatske danas u Brezovici **opet ubija!**

*

Ovaj Zahtjev prosljeđujemo i Crkvi u Hrvata – Crkvi mučenika poput bl. kardinala Stepinca – na pozor i skrb. S vjerom u Crkvu, koju titistički zlodusi zvјerski ubijahu doista šeststo šestdeset i šest (666!) puta, ištemo duhovnu zaštitu i podrpu, jer smo na djelu za istinu i pravdu, te – povrh svega – za obće Dobro!

**Hrvatski obredni zdrug Jazovka
Na Jazovki, 22. lipnja 2009.**

MEĐUNARODNI I NACIONALNI DOKUMENTI O OSUDI KOMUNISTIČKOG I DRUGIH TOTALITARIZAMA

I.

REZOLUCIJA PARLAMENTARNE SKUPŠTINE VIJEĆA EUROPE br. 1096 (1)

o mjerama za uklanjanje naslijeda bivših komunističkih totalitarnih sustava

1. Naslijedjem bivših komunističkih totalitarnih režima nije lako baratati. Na institucionalnoj razini ovo naslijede uključuje (prekomjernu) centralizaciju, militarizaciju civilnih institucija, birokratizaciju, monopolizaciju te prekomjerno reguliranje; na razini društva, ono se proteže od kolektivizma i konformizma do slijepog pokornosti i drugih totalističkih obrazaca razmišljanja. Na ovakvim temeljima je teško (ponovno) uspostaviti civiliziranu, liberalnu državu zasnovanu na vladavini prava. Zato stare strukture i obrasci razmišljanja moraju biti uklonjeni i prevladani.

2. Ciljevi ovoga prijelaznog procesa su jasni: stvoriti pluralističke demokracije, zasnovane na vladavini prava i poštovanju ljudskih prava i različitosti. Načela supsidijarnosti, sloboda izbora, jednake prilike, gospodarska pluralnost i jasnoća procesa donošenja odluka, sve to igra ulogu u ovome procesu. Trodioba vlasti, sloboda medija, zaštita privatnoga vlasništva

i razvoj civilnoga društva su neki od načina kojima se mogu postići ciljevi kao što su: decentralizacija, demilitarizacija, demonopolizacija i debirokratizacija.

3. Opasnosti od propaloga prijelaznog procesa su raznovrsne. U najboljem slučaju, nastat će oligarhija umjesto demokracije, korupcija umjesto vladavine prava, i organizirani kriminal umjesto ljudskih prava. U najgorem slučaju, rezultat bi mogao biti "baršunasta obnova" totalitarnoga režima, ili prije, nasilno svrgavanje mlade demokracije. Također u tom najgorem slučaju, novi protu-demokratski režim veće države može predstavljati međunarodnu opasnost za njegove slabije susjede. Ključ mirnom suživotu i uspješnom prijelaznom procesu leži u izvanredno osjetljivoj ravnoteži pri uspostavljanju pravde bez traženja osvete.

4. Prema tome, pri uklanjanju naslijeda bivših totalitarnih režima, demokratska država utemeljena na vladavini prava mora primijeniti proceduralna sredstva takve

države. Ona ne smije primijeniti nikakva druga sredstva, budući da tada ona ne bi bila bolja od totalitarnoga režima kojega treba rastaviti. Demokratska država utemeljena na vladavini prava ima dovoljno sredstava na raspolaganju da osigura dijeljenje pravde i da se kazne krivci – ali ona ne može, i ne smije podleći želji za osvetom umjesto pravde. Umjesto toga ona mora poštivati ljudska prava i temeljne slobode, kao što je pravo na pravično suđenje i pravo na saslušanje, i ona ih mora primijeniti čak i na one osobe koje ih same nisu primjenjivale prema drugima kada su one bile na vlasti. Država utemeljena na vladavini prava također može braniti samu sebe protiv obnavljanja komunističke totalitarne prijetnje, budući da na raspolaganju ima brojna sredstva koja se ne sukobljavaju s ljudskim pravima i vladavinom prava, i koja su utemeljena na uporabi i kaznene pravde i administrativnih mjera.

5. Skupština predlaže da države članice uklanjaju naslijede bivših komunističkih totalitarnih režima tako da rekonstruiraju stare pravne i institucionalne sustave, a to je postupak koji bi trebao biti utemeljen na načelima:

i. demilitarizacije, da bi osigurao da završi militarizacija osnovnih civilnih institucija, kao što je postojanje vojne zatvorske administracije ili vojske ministarstva unutarnjih poslova, što je uobičajeno za komunistički totalitarni sustav;

ii. decentralizacije, osobito kod lokalnih i regionalnih razina i unutar državnih institucija;

iii. demonopolizacije i privatizacije, koje su važne za konstrukciju nekih vrsta tržišne ekonomije i pluralnoga društva;

iv. debirokratizacije, što bi trebalo umanjiti komunističke totalitarne prekomjerne regulacije i prenijeti vlasti s birokrata natrag građanima.

6. Ovaj proces mora sadržavati transformaciju mentaliteta čiji bi glavni cilj trebao

Kijev 1919. i žrtve Lenjinove Čeke

biti otklanjanje straha od odgovornosti, te uklanjanje nepoštivanja različitosti, ekstremni nacionalizam, netolorenciju, rasizam i ksenofobiju, što je sve dio naslijeda staroga režima. Sve ovo navedeno trebalo bi se zamijeniti demokratskim vrijednostima kao što su tolerancija, poštivanje različitosti, supsidijarnost i odgovornost za vlastite postupke.

7. Skupština također predlaže da bi pojedinci koji su počinili zločinačka djela tijekom komunističkih režima, trebali biti tuženi i kažnjeni po standardnom kaznenom zakoniku. Zastara za određena kaznena djela predviđena kaznenim zakonom može biti produljena, budući da je to tek procesno, a ne materijalnopravno pitanje. Međutim, izglasavanje i primjena retroaktivnih kaznenih zakona je zabranjena. S druge strane, dopušteno je suđenje i kažnjavanje bilo koje osobe za čin ili propust, koji prema nacionalnom zakonu u trenutku počinjenja nije predstavljaо kriminalnu radnju, a smatrao se kriminalnom radnjom prema osnovnim načelima kaznenoga prava civiliziranih naroda. Štoviše, kada je osoba izravno sudjelovala u kršenju ljudskih prava, tvrdnja da je djelovala pod naredbama ne isključuje niti nezakonitosci niti osobnu krivnju.

8. Skupština predlaže da procesuiranje pojedinih zločina ide ruku pod ruku s rehabilitacijom svih osoba koje su osuđene za "kriminalna djela" koja u civiliziranom društvu ne predstavljaju kriminalne radnje, i osoba koje su bile nepravedno osuđene. Materijalna odšteta bi se trebala dati ovim žrtvama totalitarne pravde, i ne bi smjela biti (puno) niža od odštete dane onima koji su krivo osuđeni za zločine po važećemu standardnom kaznenom zakonodavstvu.

9. Skuština pozdravlja otvaranje dokumentata tajnih službi za javnu istragu u nekim bivšim totalitarnim komunističkim zemljama. Savjetuje dotičnim državama da osobama koje su pogodjene istragom, na njihov zahtjev omoguće pristup dokumentima koje su u vezi njih držale bivše tajne službe.

10. Nadalje, Skupština savjetuje da imovina, uključujući i crkvenu, koja je bila nezakonito ili nepravedno oduzeta od strane države, nacionalizirana, konfiscirana ili na drugi način izvlaštena za vrijeme vladavine komunističkih totali-

Seljaci nad leševima poljskih časnika koje su Sovjeti pobili kod Katyna

tarnih sustava, u načelu treba biti vraćena izvornim vlasnicima 'in integrum', ako je to moguće učiniti bez kršenja prava sadašnjih (novih) vlasnika koji su stekli tu imovinu u dobroj vjeri ili prava stanara koji su unajmili tu imovinu u dobroj vjeri, te bez štete za napredak demokratskih reformi. U slučajevima kada to nije moguće, treba se dodijeliti pravedna materijalna naknada. O zahtjevima i sukobima koji se odnose na pojedinačne slučajeve restitucije imovine trebaju odlučiti sudske vijeće.

11. Za osobe koje nisu počinile nikakav zločin iz članka 7, ali koje su držale višoke pozicije u bivšim totalitarnim komunističkim režimima i podržavale ih, Skupština naglašava, da bi neke zemlje trebale uvesti administrativne mjere, kao što su zakoni o lustraciji i dekomunizaciji. Svrha tih mera je isključiti osobe iz državnih službi ukoliko im se ne može vjerovati da će ih izvršavati u skladu s demokratskim principima, pošto nisu pokazale privrženost i pouzdanost u prošlosti, a nemaju ni interesa ni motivacije napraviti promjene.

12. Skupština naglašava da, u globalu, te mjere mogu biti sukladne s zakonima demokratskih zemalja ukoliko zadovoljavaju nekoliko kriterija. Prvo, krivnja, koja je pojedinačna, a ne kolektivna, mora se dokazati u svakom pojedinačnom slučaju - ovo naglašava potrebu za pojedinačnom, a ne kolektivnom, provedbom lustracije. Drugo, pravo na obranu, pretpostavka da je osoba nevin dok se ne dokaže krivnja, i pravo žalbe na sud moraju biti zajamčeni. Osveta ne smije nikada biti cilj ovakvih mera, a ne smije se dopustiti niti političko ili društveno iskoristištanje procesa lustracije. Svrha lustracije nije kazniti ljudi koje se smatra krivima - ovo je za-

dača tužitelja u skladu s kaznenim zakonom - nego zaštiti netom izgrađenu demokraciju.

13. Skupština stoga preporučuje da se osigura da lustracijski zakoni i slične administrativne mjere budu sukladne zahtjevima pravne države i usredotočeni na prijetnje temeljnim ljudskim pravima i postupku demokratizacije. Molimo uzmite kao "Vodič za osiguranje da lustracijski zakoni i slične administrativne mjere budu uskladene sa zahtjevima države utemeljene na vladavini prava" tekst pod opaskom (2).

14. Nadalje, Skupština preporučuje da zaposlenici otpušteni sa svojih radnih mesta na osnovi lustracijskih zakona ne smiju u načelu gubiti svoja prethodno stekla financijska prava. U iznimnim slučajevima, kad je vladajuća elita prijašnjega režima nagradila samu sebe velikim mirovinskim pravima, ta prava se smiju smanjiti do razine prava običnih ljudi.

15. Skupština preporučuje da vlasti država pozorno potvrde svoje zakone, propise i procedure u skladu s principima sadržanima u ovoj rezoluciji, i da ih izmijene ako je nužno. To će pomoći u izbjegavanju prigovora na te procedure koje bi bile podnesene u skladu s kontrolnim mehanizmom Vijeća Europe pod Europskom konvencijom za ljudska prava, Odborom ministara za promatranje procedura ili Skupštinskim promatračkim procedurama pod odredbom br. 508 (1995) na poštivanje obveza i dužnosti država članica.

16. Napokon, najbolji jamci za razgradnju bivših komunističkih totalitarnih sustava su potpune političke, pravne i gospodarske reforme u odnosnim zemljama, koje bi dovele do stvaranja autentičnoga demokratskog mentaliteta i političke kulture. Stoga, Skupština poziva sve stabilne demokracije da intenziviraju svoju pomoć i savjet novim demokracijama Europe, a osobito što se tiče podrške u razvoju civilnoga društva.

(1) Skupština je raspravljala 27. lipnja 1996. godine (22. zasjedanje) (vidi Dokument 7568, Izvješće Odbora za pravne poslove i ljudska prava, izvjestitelj: g. Sverin). Skupština je usvojila tekst 27. lipnja 1996. godine (23. zasjedanje)

(2) Vidi dokument 7568.

II.

REZOLUCIJA VIJEĆA EUROPE O OSUDI KOMUNISTIČKIH ZLOČINA

Strassbourg, 25. siječnja 2006.

SKUPŠTINA EUROPSKOG PARLAMENTA

Potreba za međunarodnom osudom zločina totalitarističkih komunističkih režima

Rezolucija 1481 (2006)

1. Skupština Europskog parlamenta poziva se na svoju Rezoluciju 1096 (1996) o mjerama za razbijanje nasljeđa bivših komunističkih totalitarnih sustava.

2. Totalitarni komunistički režimi koji su vladali u Srednjoj i Istočnoj Europi u prošlom stoljeću, a koji su još na vlasti u nekoliko zemalja svijeta, bili su, bez iznimke, označeni masovnim povredama ljudskih prava. Te povrede su se razlikovale ovisno o kulturi, zemlji i povijesnom periodu i uključivale su pojedinačna i kolektivna ubojstva i smaknuća, smrti u koncentracijskim logorima, izglađivanja, deportacije, mučenja, prisilni rad i druge oblike masovnoga fizičkog terora; progone na etničkoj i vjerskoj osnovi, povredu slobode savjesti, misli i izražavanja, slobode tiska i također nedostatak političkog pluralizma.

3. Zločini su opravdavani u ime teorije klasne borbe i načela diktature proletarijata. Interpretacija oba načela ozakonila je „eliminaciju“ ljudi koji su smatrani opasnima za izgradnju novog društva i, kao

takvih, neprijateljima totalitarnoga komunističkog režima. Velik broj žrtava u svakoj zemlji su bili državljeni te zemlje. To je posebno bio slučaj sa ljudima iz bivšeg SSSR-a koji su u smislu broja žrtava daleko nadmašili ljude ostalih zemalja.

4. Skupština priznaje da su, unatoč zločinima totalitarnih komunističkih režima, neke Europske komunističke partije priodonile postignuću demokracije.

5. Pad totalitarističkih komunističkih režima u Srednjoj i Istočnoj Europi nije bio u svim slučajevima popraćen međunarodnom istragom zločina koje su ti režimi počinili. Dapače, počinitelji tih zločina nisu izvedeni pred sud međunarodne zajednice, kao što je bio slučaj sa stravičnim zločinima koje je počinio nacionalsocijalizam (nacizam).

6. Kao posljedica toga vrlo je niska svijest javnosti o zločinima počinjenima od strane totalitarnih komunističkih režima. Komunističke partije su legalne i aktivne u nekim zemljama, iako se u nekim slučajevima nisu distancirale od zločina koje su počinili totalitarni komunistički režimi u prošlosti.

7. Skupština je uvjerenja da je svijest o povijesnim zbivanjima jedan od preduvjeta da se izbjegnu slični zločini u budućnosti. Dapače, moralna ocjena i osuda počinjenih zločina igraju važnu ulogu u od-

goju mladih naraštaja. Jasan stav međunarodne zajednice prema prošlosti može biti smjernica za njihovo buduće djelovanje.

8. Također, Skupština vjeruje da žrtve zločina totalitarnih komunističkih režima koje su još žive ili njihove obitelji, zasluzuju sućut, razumijevanje i priznanje za svoje patnje.

9. Totalitarni komunistički režimi su još uvijek aktivni u nekim zemljama svijeta i zločini se i dalje događaju. Percepcija nacionalnih interesa ne bi smjela sprječiti zemlje u adekvatnom kritiziranju postojećih totalitarnih komunističkih režima. Skupština snažno osuđuje sve te povrede ljudskih prava.

10. Rasprave i osude koje su se dosad izvršile na nacionalnoj razini neke države članice Vijeća Europe ne mogu oslobođiti međunarodnu zajednicu od zauzimanja jasne pozicije prema zločinima počinjenima od strane totalitarnih komunističkih režima. Ona ima moralnu obvezu da to učini bez daljnje odgađanja.

11. Vijeće Europe je vrlo prikladno za takvu raspravu na međunarodnoj razini. Sve bivše europske komunističke zemlje, s iznimkom Bjelorusije, sada su njegove članice i zaštita ljudskih prava i vladavina prava su osnovne vrijednosti za koje se zauzimaju.

12. Zbog toga, Parlamentarna Skupština snažno osuđuje masovno kršenje ljudskih prava od strane totalitarnih komunističkih režima i izražava sućut, razumijevanje i priznanje žrtvama tih zločina.

13. Također, poziva sve komunističke ili postkomunističke partije da u svojim zemljama, ako to dosad nisu učinile, ponovo procijene povijest komunizma i svoju vlastitu prošlost, jasno se distanciraju od zločina počinjenih od strane totalitarnih komunističkih režima i da ih osude bez ikakvih oklijevanja.

Skupština vjeruje da će ova jasna pozicija međunarodne zajednice omogućiti daljnje pomirenje. Dapače, da će moguće ohrabriti povjesničare širom svijeta da nastave svoja istraživanja usmjerena prema određivanju i objektivnoj provjeri toga što se dogodilo.

(Poveznica na rezoluciju (engleski) na web stranici Vijeća Europe: <http://assembly.coe.int/Mainf.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta06/Eres1481.htm>)

Gladomor (Holodomor): oko šest milijuna Ukrajinaca životom je platilo komunistički eksperiment

III.

DEKLARACIJA HRVATSKOG SABORA O OSUDI ZLOČINA POČINJENIH TIJEKOM TOTALITARNOGA KOMUNISTIČKOG POREDKA U Hrvatskoj 1945.-1990. (Narodne novine, 76/2006)

– **Privrženi** najvišim vrijednostima ustavnog poretka Republike Hrvatske i međunarodnoga pravnog poretka;

– **Potvrđujući i osnažujući smisao i sadržaj Rezolucije 1481 o međunarodnoj osudi zločina totalitarnih komunističkih poredaka (režima) koju je Parlamentarna skupština Vijeća Europe usvojila 25. siječnja 2006. godine;**

– **Podsjećajući hrvatsku javnost** – s osjećajem iskrenoga žaljenja, pijeteta i sućuti prema svakoj i svim nevinim i nemoćnim žrtvama jugoslavenskoga i hrvatskoga komunizma – **na brojne zločine koji su u ime komunizma, klasne borbe i diktature proletarijata, počinjeni nad građanima današnje Republike Hrvatske i Hrvatima izvan Hrvatske,**

– **Zabrinuti** zbog činjenice što se u hrvatskoj javnoj upravi i u nevladinih udruženjima, nalaze pojedinci koji su izravno sudjelovali u ugrožavanju ljudskih prava tijekom vladavine totalitarnog komunizma u Hrvatskoj;

– **Odlučni** u nakani da učinimo sve kako se tragična prošlost zločina i povreda teških ljudskih prava u vrijeme totalitarnih poredaka ne bi nikad više ponovila;

– **Jedinstveni** u osudi svakog pojedinačnog i svih zločina koji su se doista dogodili u vrijeme totalitarnog komunizma u današnjoj Republici Hrvatskoj i bivšoj Jugoslaviji;

– **Potvrđujući** smisao i sadržaj Rezolucije 1096 o uklanjanju naslijeda bivših komunističkih totalitarnih sustava, koju je Parlamentarna skupština Vijeća Europe usvojila 27. lipnja 1996. godine;

Mi, zastupnice i zastupnici Hrvatskoga sabora, na sjednici 30. lipnja 2006., donosimo

DEKLARACIJU O OSUDI ZLOČINA POČINJENIH TIJEKOM TOTALITARNOGA KOMUNISTIČKOG PORETKA U HRVATSKOJ 1945. – 1990. GODINE

1. Totalitarni komunistički režimi koji su vladali u Srednjoj i Istočnoj Europi u prošlom stoljeću, a koji su još na vlasti u nekoliko zemalja svijeta, bili su, bez iz-

nimke, označeni masovnim povredama ljudskih prava.

2. Povrede **ljudskih prava** razlikovale su se ovisno o kulturi, zemlji i povijesnom razdoblju i uključivale su pojedinačna i skupna ubojstva i smaknuća, smrti u koncentracijskim logorima, izglađnjivanja, deportacije, mučenja, prisilni rad i druge oblike masovnoga fizičkog i psihičkog terora; progone na etničkoj i vjerskoj osnovi, povrede slobode savjesti, misli i izražavanja, slobode tiska i, također, nedostatak političkog pluralizma.

3. Zločini komunizma su opravdavani u ime »teorije« o klasnoj borbi i načela o diktaturi radništva (proletarijata). Interpretacija oba načela ozakonila je »eliminaciju« ljudi koji su smatrani opasnima za izgradnju novog društva i, kao takvih, neprijateljima totalitarnoga komunističkog režima. Velik broj žrtava u svakoj zemlji bili su državljeni te zemlje.

4. Pad totalitarnih komunističkih poredaka (režima) u Srednjoj i Istočnoj Europi nije bio u svim slučajevima, pa ni u slučaju Republike Hrvatske, popraćen na-

cionalnim i/ili međunarodnim istragama zločina koje su ti režimi počinili. Dapače, počinitelji tih zločina nisu izvedeni pred sud međunarodne zajednice, kao što je bio slučaj sa stravičnim zločinima koje je počinio nacionalsocijalizam (nacizam).

5. Kao posljedica toga vrlo je niska svijest javnosti bivših komunističkih zemalja, pa i hrvatske javnosti, o zločinima počinjenima od strane totalitarnih komunističkih režima. Komunističke partije su legalne i aktivne u nekim zemljama, iako se u nekim slučajevima nisu distancirale od zločina koje su počinili totalitarni komunistički režimi u prošlosti.

6. Hrvatski sabor je uvjeren da su znanje i svijest ljudi o povijesnim zbijanjima jedan od preduvjeta da se izbjegnu slični zločini u budućnosti. Dapače, moralna procjena i osuda počinjenih zločina igraju važnu ulogu u edukaciji mlađih naraštaja. Jasan stav međunarodne i nacionalnih zajednica prema prošlosti može i mora biti smjernica za naše buduće akcije.

7. Hrvatski sabor vjeruje da žrtve zločina totalitarnih komunističkih režima koje su još žive ili njihove obitelji, zasljužuju sučut, razumijevanje i priznanje za svoje patnje.

8. Totalitarni komunistički režimi još su uvijek aktivni u nekim zemljama svijeta i zločini se i dalje događaju. Percepcija nacionalnih interesa ne bi smjela sprječiti zemlje u adekvatnom kritiziranju postojećih totalitarnih komunističkih režima. Hrvatski sabor snažno osuđuje sve te povrede ljudskih prava.

9. Rasprave i osude koje su se dosad izvršile na nacionalnoj razini nekih država članica Vijeća Europe, kao i osude zločina totalitarnog komunizma koje sadrži Rezolucija Parlamentarne skupštine Vijeća Europe o međunarodnoj osudi zločina totalitarnih komunističkih poredaka (režima), obvezuje i Hrvatski sabor na osudu svakog i svih zločina koji su u ime totalitarnog komunizma počinjeni nad građanima Hrvatske i Hrvatima u zemlji i svijetu.

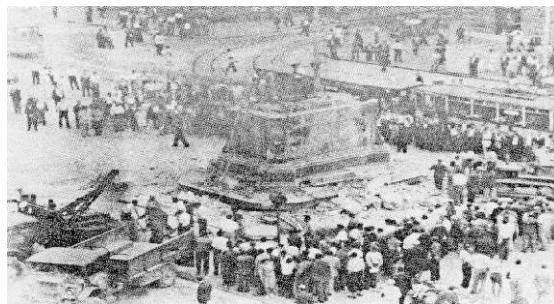
10. Hrvatski sabor podržava odluke Vijeća Europe da upravo ta institucija (Vijeće Europe) bude forum za raspravu

U ime Jugoslavije i komunizma, u Hrvatskoj su se tzv. antifašisti obraćunali sa svim autentičnim protivnicima totalitarizma: suđenje Stepincu i dr. (Ilustrirani vjesnik, 13. listopada 1946.)

i osudu zločina komunizma na međunarodnoj razini. Skoro sve bivše europske komunističke zemlje su sada njezine članice i zaštita ljudskih prava i vladavina prava osnovne su vrijednosti za koje se zauzima Vijeće Europe. Istdobno, Hrvatski sabor smatra da on sam treba postati ključna nacionalna institucija za osudu zločina jugoslavenskog i hrvatskog totalitarnog komunizma te da se sustavnim istraživanjem povijesti tih zločina trebaju baviti znanstvene i pravosudne institucije.

11. Zbog toga se Hrvatski sabor pridružuje Parlamentarnoj Skupštini Vijeća Europe u snažnoj osudi masovnog kršenja ljudskih prava od strane totalitarnih komunističkih režima i istodobno izražava sućut, razumijevanje i priznanje žrtvama

Rušenje Jelačićeva spomenika u Zagrebu 1947.: obračun s tradicijom i vrijednostima građanskoga

tih zločina u Republici Hrvatskoj, Europi i svijetu.

12. Hrvatski sabor se pridružuje pozivu koji je Parlamentarna skupština Vijeća Europe uputila svim komunističkim ili post-komunističkim strankama da u svojim zemljama, ako to dosad nisu učinile, ponovo procijene povijest komunizma i

svoju vlastitu prošlost, jasno se distanciraju od zločina počinjenih od strane totalitarnih komunističkih režima i da ih osude bez ikakvih nejasnoća.

13. Hrvatski sabor dijeli uvjerenje Parlamentarne skupštine Vijeća Europe da će ova jasna pozicija međunarodne zajednice omogućiti daljnje pomirenje. Dapače, da će moguće ohrabriti povjesničare širom svijeta da nastave svoja istraživanja usmjerena prema određivanju i objektivnoj provjeri toga što se dogodilo.

Klasa: 018-05/06-01/03

Zagreb, 30. lipnja 2006.

HRVATSKI SABOR
Predsjednik
Hrvatskoga sabora
Vladimir Šeks, v. r. •

IV.

REZOLUCIJA EUROPSKOG PARLAMENTA O EUROPSKOJ SAVJESTI I TOTALITARIZMU

Europski parlament,

- S obzirom na Opću deklaraciju o ljudskim pravima Ujedinjenih naroda,
- S obzirom na Rezoluciju 260 (III) A od 9. prosinca 1948. o genocidu Opće skupštine Ujedinjenih naroda,
- S obzirom na članke 6. i 7. iz Ugovora o Europskoj uniji,
- S obzirom na Povelju o temeljnim pravima Europske unije,
- S obzirom na Okvirnu odluku Vijeća 2008/913/JHA od 28. studenoga 2008. o suzbijanju određenih obrazaca i izraza rasizma i ksenofobije putem kaznenog prava (1),
- S obzirom na Rezoluciju 1481 u Parlamentarnoj skupštini Vijeća Europe od 26. siječnja 2006. o potrebi međunarodne osude za zločine totalitarnih komunističkih režima,

- S obzirom na Deklaraciju Europskog parlamenta o proglašenju 23. kolovoza kao Europskog dan sjećanja na žrtve staljinizma i nacizma, koja je usvojena 23. rujna 2008.(2),

- S obzirom na brojne prethodne odluke o demokraciji i poštivanju temeljnih prava i sloboda, uključujući i onu od 12. svibnja 2005. na 60. obljetnicu završetka Drugog svjetskog rata u Europi, 8. svibnja 1945. (3), od 23. listopada 2008. o komemoraciji Holodomora (4), te 15. siječnja 2009. o Srebrenici (5),

- S obzirom na to da su povjerenstva Istina i Pravda osnovani u različitim dijelovima svijeta, pomogli onima koji su živjeli pod brojnim bivšim autoritarnim i totalitarnim režimima u prevladavanju njihovih razlika i postizanju pomirenja,

- S obzirom na izjave predsjednika Europskog parlamenta i političke skupine od 4. srpnja 2006., sedamdeset godina nakon što je general Franco izveo državni udar u Španjolskoj,

- S obzirom na odredbu 103 (4) svojeg Poslovnika,

A. budući da se povjesničari slažu da u potpunosti objektivna tumačenja povijesnih činjenica nisu moguća i da objektivni povijesni prikazi ne postoje, dok ipak, profesionalni povjesničari koriste alate za znanstveno istraživanje prošlosti, i pokušavaju biti nepristrani koliko je to moguće,

B. budući da političko tijelo ili politička stranka ima monopol na interpretaciju povijesti, i takva tijela i stranke tvrde da ne mogu biti objektivni,

C. budući da službena politička tumačenja povijesnih činjenica ne bi trebala biti nametnuta putem većinskih odluka parlamenta, jer parlament ne može donositi zakone o prošlosti,

D. budući da je temeljni cilj procesa europskih integracija osigurati poštivanje temeljnih ljudskih prava i vladavine prava

u budućnosti, dok su odgovarajući mehanizmi za postizanje ovog cilja navedeni u člancima 6 i 7 iz ugovora o Europskoj uniji,

E. budući da nesporazumi povijesti mogu biti gorivo isključive politike i time poticati mržnju i rasizam,

F. budući da sjećanja Europe na tragičnu prošlost moraju ostati živa, kako bi potčast žrtvama i osuda počinitelja postavili temelje za pomirenje utemeljeno na istini i spomenu,

G. budući da su milijuni žrtava deportirani, zatvarani, mučeni i ubijeni od strane totalitarnih i autoritarnih režima tijekom 20. stoljeća u Europi, dok se jedinstvenost Holokausta ipak mora priznati,

H. budući da je dominantno povijesno iskustvo u Zapadnoj Europi nacizam, dok su srednja i istočna Europa doživjele i komunizam i nacizam, pa je razumijevanje unaprijeđeno u odnosu na dvostruko naslijede diktature od tih zemalja,

I. budući da su od samog početka europske integracije bile odgovor na patnje koje su nanijela dva svjetska rata i nacistička tiranija koja je dovela do Holokausta i širenja nedemokratskih i totalitarnih komunističkih režima u Srednjoj i Istočnoj Europi, kao i način za prevladavanje duroke podjele i neprijateljstva u Europi kroz suradnju i integraciju te za okon-

čanje rata i osiguravanje demokracije u Europi,

J. budući da je proces europskih integracija bio uspješan te je sada doveo do Europske unije koja obuhvaća zemlje Srednje i Istočne Europe koje su živjele pod komunističkim režimima od kraja Drugog svjetskog rata do ranih 1990-ih, dok je ranije pridruživanje Grčke, Španjolske i Portugala, koji su trpjeli pod dugotrajnim fašističkim režimima, pomoglo osigurati demokraciju na jugu Europe,

K. budući da Europa ne će biti ujedinjena, osim ako je u stanju formirati zajednički pregled povijesti, priznajući nacizam, staljinizam i fašističke i komunističke režime kao zajedničko naslijede i iznese poštene i temeljite rasprave o njihovim zločinima u proteklom stoljeću,

L. budući da će u 2009. ujedinjena Europa slaviti 20. obljetnicu raspada komunističkih diktatura u srednjoj i istočnoj Europi i pada Berlinskog zida, koja bi trebala pružiti i mogućnost da se poveća svijest o prošlosti i da se prizna uloga demokratskih građanskih inicijativa, te biti poticaj da se ojača osjećaj zajedništva i kohezije,

M. budući da je također važno zapamtiti one koji su se djelatno suprotstavili totalitarnoj vladavini i koji trebaju zauzeti svoje mjesto u svijesti Europskog ljudstva, njeni u totalitarnom razdoblju zbog njihove predanosti, vjernosti idealima, časti i hrabrosti,

N. budući da je iz perspektive žrtava, nematerijalno, to što im je režim oduzeo slobode ili su mučeni i ubijeni iz bilo kojeg razloga,

1. Izražava poštovanje svim žrtvama totalitarnih i nedemokratskih režima u Europi i odaje počast onima koji su se borili protiv tiranije i ugnjetavanja;

2. Obnavlja svoju obvezu prema mirnoj i prosperitetnoj Europi utemeljenoj na vrijednostima poštovanja ljudskog dostojanstva, slobode, demokracije, jednakosti, vladavine zakona i poštovanja ljudskih prava;

3. Naglašava važnost zadržavanja uspomena iz prošlosti živim, jer ne može biti pomirbe bez istine i sjećanja; ponovo potvrđuje svoj jedinstveni stav protiv svih totalitarnih vladavina bilo koje ideološke pozadine;

4. Podseća da su se najnoviji zločini protiv čovječnosti i akti genocida u Europi još uvek odvijali u srpnju

1995., te da je potrebna stalna budnost u borbi protiv nedemokratskih, ksenofobnih, autoritarnih i totalitarnih ideja i tendencija;

5. Naglašava da u cilju jačanja europske svijesti za zločine počinjene od strane totalitarnih i nedemokratskih režima, dokumentacija i izvještaji koji svjedoče o europskoj tegobnoj prošlosti moraju biti podržani, jer nema ni pomirenja bez sjećanja;

6. Žali što je 20 godina nakon raspada komunističkih diktatura u srednjoj i istočnoj Europi, pristup dokumentima koji su od osobne važnosti ili potrebeni za znanstvena istraživanja još uvijek bezrazložno ograničen u nekim državama članicama; poziva za pravi napor u svim zemljama članicama prema otvaranju arhiva, uključujući i one iz bivše službe unutarnje sigurnosti, tajne policije i obavještajne agencije, iako treba poduzeti korake kako bi se osiguralo da se taj proces ne bi zlorabilo za političke svrhe;

7. Snažno i nedvosmisleno osuđuje sve zločine protiv čovječnosti i masovna kršenja ljudskih prava počinjena od strane totalitarnih i autoritarnih režima; proteže na žrtve tih zločina i članove njihovih obitelji svoju sućut, razumijevanje i priznavanje njihovih patnji;

8. Izjavljuje da europska integracija kao model za mir i pomirje predstavlja slobodan izbor po narodima Europe i obvezuje na zajedničku budućnost, te da Europska unija ima određenu odgovornost promicati i čuvati demokraciju, poštivanje ljudskih prava i vladavinu zakona, unutar i izvan Europske unije;

9. Poziva Komisiju i države članice na daljnje napore da ojača nastava povijesti Europe i podvlači povjesno postignuće europske integracije i potpun kontrast između tragične prošlosti i miran i demok-

ratski društveni poredak današnje Europske unije;

10. Drži da je primjereno očuvanje povijesne memorije, opsežno revidiranje europske povijesti i da će europsko široko priznavanje svih povijesnih aspekata moderne Europe jačati europske integracije;

11. Poziva na taj zaključak Vijeće i Komisiju za podršku i obranu aktivnosti nevladinih organizacija, kao što je Spomen u Ruskoj Federaciji, koji su djelatno sudjelovali u istraživanju i prikupljanju dokumenata vezanih za zločine počinjene tijekom staljinističkog razdoblja;

12. Ponavlja svoju dosljednu podršku za jačanje međunarodne pravde;

13. Poziva na uspostavljanje platforme za Europsko sjećanje i savjest i pružanje podrške za umrežavanje i suradnju među nacionalnim istraživačkim institutima specijaliziranim u predmetu totalitarne povijesti, kao i za stvaranje jednog pan-europskog dokumentacijskog centra / memorijalnog za žrtve svih totalitarnih režima;

14. Poziva na jačanje postojećih relevantnih finansijskih instrumenata s ciljem pružanja podrške za profesionalno povijesno istraživanje o gore navedenim pitanjima;

15. Poziva na proglašenje 23. kolovoza kao Europskog Dana sjećanja na žrtve svih totalitarnih i autoritarnih režima, da se komemorira s dostojanstvom i nepristranošću;

16. Uvjeren je da je krajnji cilj otkrivanja i ocjenjivanja zločina počinjenih od strane komunističkih totalitarnih režima pomirje, koje se može postići prihvaćanjem odgovornosti, moleći za praštanje i njegovanje moralne obnove;

17. Upućuje predsjedniku da proslijedi ovu rezoluciju Vijeću, Komisiji parlamentara država članica, vladi i parlamentara država kandidatkinja, vladama i parlamentima u zemljama povezanim s Europskom unijom, te vladama i parlamentima članovima Vijeća Europe.

Rezolucija o europskoj savjesti i totalitarizmu (Resolution on European Conscience and Totalitarianism) prihvaćena je, nakon zajedničkog prijedloga o rezoluciji (Joint Motion for a Resolution) od 30. ožujka 2009., dne 2. travnja 2009., u Europskom parlamentu.

Nesloboda, teror i glad beziznimna su pratnja svake komunističke vladavine: tisuće lubanja neidentificiranih žrtava Crvenih Kmera u Muzeju genocida u Kampučiji

NA GROBIŠTU PANCERICA U VIRJE OTOKU

Koliko su ljudi poubijale jugoslavenske (partizansko-komunističke) vlasti u Hrvatskoj, a koliko u susjednim državama? Koliko će još godina proteći, dok odbacimo sve laži koje su nam u pamet usadiovali, a hoćemo li se ikad oslobođiti tih lažnih idola, koji su pod krinkom dobra vršili najveće zločine? Hoćemo li se ikad s dužnim poštovanjem odnositi prema hrvatskim žrtvama, koje su ubijene samo radi toga što su htjele hrvatsku samostalnost? Hoćemo li ikad na dostojan način cijeniti one koji su hrvatsku državu vidjeli samostalnu, s hrvatskom vojskom, polici-

Piše:

Franjo TALAN

ram kojim smo se u Društvu za obilježavanje grobišta obvezali na dostojan način čuvati uspomenu na prešućene žrtve. Tako smo već u ožujku u Štrigovi obilježili sjećanje na 62. obljetnicu žrtava koje su jugoslavenske vlasti poubijale 1947. godine. Zatim je trebalo pripremiti godišnju skupštinu Društva i biti prisutan na skupštini HDPZ-a Varaždinske i Međimurske

lopta deset godina kao sa žrtvama ekshumiranim iz grobišta u Macelju, Bjelovaru...

Tu su i komemoracije ostalih društava, Bleiburg, Macelj..., a potrebno je zapisati, istražiti i posjetiti vojno groblje u Dubrovniku, gdje je na dostojanstven način pokopan hrvatski domobran **Viktor Conar** iz Krušljevca. Nakon rata, 1945. godine spomenik mu je devastiran, kao i na ostalim hrvatskim vojnim grobljima, ali je obitelj sačuvala fotografije spomenika i sprovoda, a pokojnik je upisan i u matica umrlih. Evo, u takvim mislima približila se komemoracije u Virje Otoku, koja se od 1995. godine u pravilu održava na drugu nedjelju mjeseca lipnja.

Tako nas se u nedjelju, 14. lipnja, na parkiralištu kod spomen-kapele hrvatskog blaženika kardinala Alojzija Stepinca u Otok Virju okupilo šezdesetak. Okupili smo se da bismo odali počast žrtvama poratnih stradanja Drugoga svjetskog rata, koje su tadašnje jugoslavenske vlasti početkom lipnja 1945. poubijale uz protutenkovski rov, „pancericu“, preostao nakon povlačenja njemačke vojske, te ih tamo pokopale. Samo okupljanje započelo je u 15:30 sati, a program je započeo *Lijepom našom*, koju su predvodile članice ženskoga pjevačkog zbora „Križarice“ (nazočne su bile **Evica Lazar**, voditeljica zbora te članice **Anka Horvat, Marija Obadić, Josipa Vunderl, Josipa Špevan, Marta Šobak i Katarina Šiprak**). Nakon hrvatske himne prišlo se polaganju vijenaca, koje su u ime općine Cestica položili **Ivica Pavlović** i zamjenik načelnika

Sudionici komemoracije nakon mise

jom, valutom i napose s hrvatskom vlašću koja se ponosi i narodom i Domovinom i hrvatskim čovjekom, koja će sve uložiti za poštivanje života?

To su neka pitanja koja mi kroz misli prostruje svaki put kad pripremamo i idemo na neku komemoraciju, na neko sjećanje na poratna stradanja, na mjesta likvidacije žrtava totalitarnih sustava.

Samo u Varaždinskoj županiji nalazi se preko pedeset jama i graba u kojima su, bez prava na obranu i na suđenje, život završavali uglavnom stanovnici Hrvatske, najčešće domaći ljudi iz okolice, a gotovo svakim danom pronalaze se nove lokacije na kojima je život ljudima oduziman na sve bestijalnije načine. Hoćemo li dignuti svoj glas i upregnuti svoje moždane vijke, izdresirane u „partizansko-komunističkim“ školskim programima, i barem tim ljudima omogućiti pravo na grob, ili ćemo i dalje misliti da to treba učiniti netko drugi?

I tako, dok me te misli obuzimaju, dani prolaze, a treba realizirati zacrtani prog-

županije te se nakon toga pobrinuti da se zaustaviti devastacija grobišta Gornji Hrašćan, odnosno potruditi se da se žrtve ekshumiraju, barem na dijelu nasipa koji je otvoren (a sada, kad su posmrtni ostaci iskopani, potrebno je pronaći način da se dostoјno pokopaju, da se netko s njima ne

O posljedicama jugoslavenske komunističke vladavine govorio je vlč. Ivan Košić

Pjevačice iz PD Križarice, osnovanog na poticaj fra Modesta Borka, koji je i sam žrtva jugoslavenskih komunističkih progona

Josip Borak, a u ime Društva za obilježavanje grobišta Štefica Juršić, Boris Velnik i Zoran Mustedanagić. Odavanju počasti žrtvama prisustvovao je i preživjeli sudionik Bleiburga i Križnoga puta **Mirko Mužek** iz Križovljana. Tu su bili i lovci Lovačkog društva Sv. Hubert Cestica, **Ivan Golubić, Ivan Mikec, Stanislav Pšak, Ljudevit Majhen, Zdravko Pavlović i Miroslav Majhen**.

U ime pokrovitelja komemoracije, načoće je pozdravio Josip Borak, a **Franjo Talan**, upoznao ih je s grobištima ratnoga i poratnog stradanja na području Varaždinske županije. Između ostalog je rekao da grobišta na ovom području mo-

žemo podijeliti u tri osnovne kategorije: grobišta nastala u ratu, kojih je nekoliko, a najveći broj grobišta nastao je u poratnim razdoblju 1945. godine, kada je poubijana većina žrtava partizansko-komunističkog terora. Najveći broj žrtava poratnog razdoblja doveden je iz smjera Varaždina, u kojem je bilo smješteno više logora i zatvora iz kojih su žrtve odvožene u smjeru Dravske šume, sjeverno od grada, te u smjeru danas znanih grobišta kod Zamlake, Gornjeg Kneginca, Tužnoga, Gornjeg Hrašćana u Međimurju i Pancericice u Virje Otoku.

Na stradanja u jugoslavenskome komunističkom sustavu prisutne je podsjeti-

o vlač. **Ivan Košić**, križovljanski župnik, koji je rekao: «Prošlih godine iznio sam povijesne razloge, plan o stvaranju velike Srbije, a danas bih se htio zadržati na gradnji komunističke Jugoslavije. Bezbožni komunisti svakako nisu imali straha Božjega, njihovi vođe željeli su bogovati, pa su svojoj partiji obećavali udovoljavanje požudi bogatstva, slasti i vlasti u avnojskoj Jugoslaviji. Da, nisu birali sredstva za ostvarivanje svojih ciljeva. Prvo je trebalo ukloniti protivnike buduće države, a to su im bili, prije ostalih, hrvatski nacionalisti. Iстicati svoju nacionalnost, i željeti svoju državu, proglašeno je ne domoljubljem, nego šovinizmom prema ostalim bratskim narodima. Ubijeni su s etiketom služe okupatora. Zatim su bezbožtvu bili prijepor praktični vjernici. Njima se prišiva etiketa klerofašizma. Da se pro-

Spomen-obilježje na grobištu Pancericice

ljeti domognu bogatstva, trebalo se oborušiti na posjednike, intelektualci pak su trebali prepustiti rukovodeće položaje nepismenim borcima 'zaslužnima za narod'. Vladavinu prava zamijenit će diktatura proletarijata. Simptomatično je, da je hrvatski narod a ne tek njegova legitimna vojska, morao bježati pred svojim osloboditeljima. Napokon je trebalo zametnuti tragove. I samo spominjanje zločina poraća, trebalo je zatvoriti usta svjedocima, a nažalost dugo se čekalo dok umjesto njih nisu progovorile same jame, odnosno ispunjenje poslovice, svaka sila za vremena.

Jer još i danas ima jugo-nostalgija, pa se i dalje ljudi boje tražiti istinu. Evo, doći na komemoracije. A nemoguće je zaboraviti sve što se zabilo, dok se zataškava istina, dok ona ne dođe na površinu. Dok se ne sazna. Evo, ne znamo ni točan datum

Vjenac općinskog izaslanstva općine Cestica

KOMEMORACIJA U CRNGROBU

događaja na Pancerici, ni imena naredbo-davaca likvidacije, ni imena pogubljenih, navodno leže tu neki od naših župljana. Zašto se odugovlači s ponovnim osnivanjem ukinute državne komisije za žrtve rata i porača. Odlučeno je, trebaju se ponovo uspostaviti.

I sada. Što očekujemo od još živih aktera zločina? To odgovara isti Jakov u dajjem tekstu svoje poslanice: 'Očistite ruke, grješnici, očistite srca dvoličnjaci, zakukajte, potužite i proplačite, smijeh vaš nek' se u plać obrati i radost u žalost. Ponižite se pred Gospodinom, On će vas uzvisti'. Može im biti oprošteno. Mi ne možemo mnogo učiti za rasvjetljenje svega što se dogodilo, pa se bar okupljamo na molitvu za stradalnike koji se nisu mogli pripraviti kršćanski za susret s Bogom, zbog iznenadne smrti. Da im On sada milostivo oprosti grijeha, ako to već nisu zadobili, a zbog žrtve ovog života da im udijeli vječni mir i sreću. Molimo. Krist Gospodin, umirući na križu, uništio je grijeh, ustajući iz groba nadvladao je smrt...«

Nakon molitve zbor je zapjevao pjesmu *Bliže, o Bože moj*, a poslije toga sudionici komemoracije otišli su u spomen-kapelu gdje je vlč. Košić služio misu za žrtve. Pod misom je, uz orguljašku pratnju **Marijana Županića**, pjevao zbor župe kojem su se pridružile Križarice, a na kraju mise otpjevana je pjesma „Cestičke crkve i kapele“, autorice **Evice Lazar** iz Babina. Nakon mise sudionici komemoracije otišli su u prostorije društvenog doma u Otok Virju, gdje su se obavijestili o rezultatima iskapanja posmrtnih ostataka na grobištu u Gornjem Hrašćanu u Međimurju. U kraćem prikazu na video-zidu prikazano je i pedesetak fotografija snimljenih kod ekshumacije (od 9. do 12. lipnja ove godine). Osim posmrtnih ostataka žrtava, na fotografijama su se razabirali i ostaci žlica, potplati vojničkih čizama, civilne cipele, ogledala, češljevi i ostali predmeti.

Grobište Pancerica jedno je od najuređenijih u Hrvatskoj. Tu je uz spomen-križ, prije devet godina sagrađena i spomen-kapela posvećena žrtvama i uspomeni na pokojnoga hrvatskog mučenika, kardinala Alojzija Stepinca, a bijelim križevima označeni su i grobovi likvidiranih žrtava. Svježom bojom soboslikar **Ivan Golubić** nanovo je obnovio sam križ, a redovitom sadnjom cvijeća i košnjom trave cijelom kompleksu daje se dostojanstven izgled, koji žrtve i zaslužuju.

(Foto: **Blaž Talan**)

U slovenskome mjestu zlokobna imena, Crngrobu, nedaleko od Škofje Loke, Hrvatsko društvo Ljubljana, Komisija za evidentiranje i uređenje prikrivenih grobova, Općina Škofja Loka te Odbor za istraživanje žrtava porača pri Savezu hrvatskih društava u Sloveniji, organizirali su

dr. Mitje Feranca i Želimira Kužatka. Tu je pokopano nekoliko stotina žrtava, pokopanih u pet grobnica obilježenih križevima. Prvi su križ još 1990. postavili slovenski kršćanski demokrati, a prema dosadašnjim istraživanjima s velikom se vjerojatnošću može kazati da su ovdje po

komemoraciju hrvatskim žrtvama koje su jugoslavenske snage pobile bez suda u svibnju 1945. Komemoracija je održana u nedjelju, 17. svibnja 2009., a u njezinu sklopu i sveta misa u crkvi Marijina Navještenja, koju je predvodio škofjanski dekan **Alojzije Snoj**. Liturgijsko je slavlje uveličao i Mješoviti zbor zagrebačke župe sv. Josipa, a nazočni su bili predstavnici općine, župan **Igor Draksler** i predstavnici hrvatskoga veleposlanstva.

Crngrob je jedno od brojnih stratišta u Sloveniji, potanje obrađeno u tekstovima

kratkotkom postupku, bez ikakva suda i utvrđivanja krivice, pobijeni: **dr. Zvonimir Cihlar**, **Lucijan Blažeković**, urednik *Hrvatskoga lista* **Franjo Babić**, Budakov devetnaestogodišnja kći **Grozda**, barun **Alpi Rauch**, **Mirna Frković**, kći ministra **Ivice Frkovića**, majka ustaškog pukovnika **Juce Rukavine** itd. Iako se smatra da su poznata ne samo imena nalogodavaca, nego i neposrednih izvršitelja ovoga stravičnog zločina, za nj – dakako – nitko nije odgovarao. *Em smo antifašisti, zar ne?* (L. Z.)

U SPOMEN NA BJELOVARSKE ŽRTVE ŠUME LUG

U Bjelovaru je 16. lipnja održana komemoracija žrtava i poratnih stradanja stanovnika Bjelovara i Bjelovarsko-bilogorske županije, koji su poginuli prije šezdesetak godina, u predratnim, ratnim i poratnim stradanjima i likvidacijama. U spomen na likvidirane i poubijane u jugoslavenskome partizansko-komunističkom teroru, koji je uslijedio po okončanju rata i nakon uspostave nove vlasti, služena je u glavnoj bjelovarskoj crkvi i misa za stradale.

Osamnaesto tradicionalno spomen-sjećanje započelo je misom zadušnicom koju je u župnoj crkvi Sv. Terezije Avilske u Bjelovaru predvodio, zajedno sa susjednim svećenicima, **vlč. Stjepan Sprajc**, župnik koji upravlja djvema župama Ciglena i Nevinac. Vlč. Sprajc je održao dirljivu i nadahnutu propovijed koju je posvetio sjećanju na nevinu stradale. Pod misom je, pod ravnjanjem **prof. Ruže Milić**, pjevao zbor Hrvatskoga obrtničko-radničkoga kulturno-umjetničkog društva Golub, a na kraju mise svim prisutnima na sudjelovanju zahvalio je bjelovarski župnik **vlč. Josip Stipančević**, župnik župe Sv. Terezije Avilske.

Višegodišnja suradnja Matice Hrvatske Bjelovar i Društva za obilježavanje grobišta

Društvo za obilježavanje grobišta ratnih i poratnih žrtava iz Varaždina, osnovano 22. rujna 2000. godine, nakon što je zamrznut rad Komisije za utvrđivanje ratnih i popratnih žrtava Drugoga svjetskog rata, koju je osnovao Hrvatski državni sabor, posljednjih godina usko surađuje s Odborom za podizanje spomen-obilježja prešućivanim hrvatskim žrtvama Drugoga svjetskog rata i poraća s području Bjelovarsko-bilogorske županije, kao i s Maticom hrvatskom Bjelovar, kojoj je na čelu neumorni predsjednik **Zdravko Ivković**. Matičin je ogrank bio i jest jedan od nositelja programa utvrđivanja ratnih i poratnih žrtava u Bjelovaru i istoimenoj županiji, a naša se suradnja očituje ponajvećma u potpori pri obilježavanju grobišta, kao i u nastojanju da se utvrde stra-

Piše:

Franjo TALAN

danja prešućenih hrvatskih žrtava u doba vladanja totalitarnih sustava.

Prijateljima iz Bjelovara ostajem zahvalan na pomoći, i moralnoj i materijalnoj, koju su nam uputili kod podizanja spomen-obilježja žrtvama masovnih lik-

Spomen-obilježje u šumi Lug kod Bjelovara

vidacija na najvećem grobištu Varaždinske županije, u Dravskoj šumi, a ovim putem zahvalnost izričem i za sudjelovanje u komemoracijama na misama zadušnicama, povodom obilježavanja šezdesete obljetnice stradanja za žrtve poratnih likvidacija na grobištu Sep u Gornjem Hrašćanu, u župi Macinec (5. kolovoza

2005.), na grobištu Križara u Lovrečanu (22. srpnja 2006.), kao i spomen-sjećanja na žrtve poratnih likvidacija na grobištu Repova šuma kod Štrigove u gornjem Međimurju (25. ožujka 2007.). Zahvalnost izričem i za sudjelovanje na komemoraciji i blagoslovu spomen-križa na grobištu Dravska šuma Varaždin (19. lipnja 2004.) kao i na sudjelovanju kod blagoslova spomen-obilježja, podignutog u spomen hrvatskim braniteljima i žrtvama poratnih partizanskih likvidacija na području župe Vratišinec (8. listopada 2008.), te na podignutim spomen-obilježjima poratnim žrtvama u Bjelovarsko-bilogorskoj županiji, izvedenim ekshumacijama i dostojnom ukopu žrtava poratnih likvidacija u šumi Lug. Tu, prema izjavama svjedoka, leže i posmrtni ostatci vlč. Antuna Klasića, rođenog u mojoj župi Križovljian. On je rođen u Križovljanu na kućnom broju 10, dne 5. siječnja 1914., i isti dan kršten, a krstio ga je kapelan Martin Pižeta. Mladu je misu imao 1937. te je potom bio kapelan u Voću i kod Sv. Blaža u Zagrebu. Jedno je vrijeme bio vojni kapelan, a nakon završetka rata zatvoren je u Bjelovaru, gdje mu se gubi svaki trag. Prepostavlja se da je ubijen u šumi Lug. Zahvalan sam i na doprinisu kod podizanja brojnih spomen-križeva i spomen-obilježja, uključujući i ono u Donjim Mostima.

Sudionici komemoracije

Koncelebriranu misu predvodio je vlc. Stjepan Šprajc

Varaždinsko izaslanstvo predvođeno predsjednikom HDPZ-a, Alfredom Obranićem

U ponedjeljak, 15. lipnja razgovarao sam s predsjednikom HDPZ-a **Alfredom Obranićem** o izvedenoj ekshumaciji na području grobišta Gornji Hrašćan, kao i o mogućnostima osiguranja sredstava za cijelovitu ekshumaciju. Naime, u prvoj fazi ekshumirano je grobište iz nasipa u duljini od petsto metara, a prema izjavama svjedoka, posmrtni ostaci likvidiranih žrtava iz lipnja 1945. pokopani su u pješačke rovove u nasipu koji su iskopani tijekom rata, te na nekoliko mjesta u sjevernom dijelu nasipa koji se u duljini od nekoliko kilometara proteže ispred sela uz Dravu. Kad sam se vratio kući, zatekla me pozivnica za komemoraciju. Uslijedio je dogovor za put u Bjelovar, a u Breznici nam se pridružio i član Društva **Branko Kovačić**.

Vijenci i svijeće za žrtve

Nakon mise slijedi putovanje do grobišta Lug, gdje su kod spomen-obilježja vijence položila brojna izaslanstva. U ime HDPZ-a to je učinio predsjednik Obranić. Kao što je poznato, ispod spomen-križa piše: *Ovdje počivaju posmrtni ostaci 293 mučenika, tek manji dio žrtava Križnog puta i komunističkog režima, koji su pogubljeni nakon svršetka rata 1945. godine. Nakon 45 godina zabrane spominjanja zločina pronašli smo ih 1992. godine u 10 grobnih jama u šumi Lug i Trnovka. Spomen križ sa zajedničkom kosturnicom podizemo da bi se njihove duše pridružile vojsci domoljuba poginulih za slobodu Hrvatske. Bjelovarsko-bilogorska županija, lipanj 2006.*

Prigodno slovo održao je Z. Ivković, koji je rekao: «Okupili smo se danas ovde, prisjetiti se poratnih vremena 1945. u Bjelovaru i okolici, punih boli i žalosti za

velik dio hrvatskog naroda ovoga kraja koji je tada bio izložen zločinačko-ubilačkom bijesu jugo-komunističko-boljševičkih goropadnika. Taj bijes prouzročio je daleko veće zločine i premašio one iz ratnog vremena, kojih nije nedostajalo na objema zaraćenim stranama. Od 1945. do 1990. jugokomunistička vlast veličala je i naglašavala zločine druge strane, dok je svoje kako ratne tako i poratne prešućivala i o njima se nije smjelo pisnuti, a kamoli govoriti. Mi danas ovdje u ozračju hrvatske slobode možemo govoriti i svjedočiti istinu o svemu tome.

Nakon bleiburške sudbe 15. svibnja 1945., nepregledne pješačke kolone od nekoliko stotina tisuća ljudi, kako razoružanih bivših pripadnika HOS-a, tako i civila muškoga i ženskog spola, sprovedeni su, bolje rečeno gonjeni, od austrijsko-slovenske granice preko Slovenije u Hrvatsku i dalje prema istoku bivše Jugoslavije. Na tom putu bespomoćni hrvati

ski ljudi bili su izloženi užasnim grozotama od fizičkog mučenja, mučenja glađu i žeđu, do najgoreg, kako pojedinačnog ubijanja, tako i ubijanja manjih i većih skupina. Zbog svih tih muka i mnogobrojnih smrти nevinih ljudi, ubijenih programski bez ikakva suđenja, taj put je hrvatski narod nazvao Križnim putem.

Taj ubilački bijes i Križni put nije imao ni grad Bjelovar ni današnje područje Bjelovarsko-bilogorske županije. O tragediji i nesreći koje su zahvatile ovo naše područje 1945. najbolje svjedoči rasprostranjenost i broj do sada poznatih 65 gubilišta diljem županije, s brojem grobničkih jama koji vjerojatno nikad ne će biti utvrđen. Na tim gubilištima jugo-komunistički zločinci ubijali su pretežito mlade hrvatske ljudi, bez obzira na njihovo socijalno podrijetlo. Osim ubojstava na samom Križnom putu, mnoge manje i veće skupine mučenika odvajane su iz kolona i odvođene i ubijane u obližnjim šumama

Hodočasnici su obišli grobove

O zločinima i stradavanjima govorio je i bjelovarski gradonačelnik Antun Korušec

Damir Borovčak polaže vijenac u ime Udruge Macelj 1945.

ili na već postojećim partizanskim gubilištima hrvatskih ljudi nastalima već za vrijeme rata.

Osim tih gubilišta, poslijе završetka Drugog svjetskog rata nastala su mnoga nova, većinom na današnjem području grada Bjelovara - ukupno 9, od kojih su najveća ovo u šumi Lug (koja je još uvijek neistražena), zatim dva gubilišta u 2 km udaljenoj šumi Razboićka (Rajzbuška), a na kojima je zloglasna OZN-a (Odjeljenje zaštite naroda) lišavala života brojne prethodno uhićene žitelje ovoga grada i naše županije, ali na žalost i brojne žitelje iz područja danas susjednih županija, ponajviše Koprivničko-križevačke. Žrtve su ubijane uglavnom zato, jer su živjele sa svojim uvjerenjem koje nije bilo u skladu s jugo-komunističkim. Do sada su popisane i utvrđene 6.304 prešućivane poginule i ubijene hrvatske žrtve s područja naše županije.

Stojimo ovdje pred zajedničkom grobnicom u kojoj su zemni ostaci 293 hrvatske žrtve, pogubljene 1945., nakon završetka Drugoga svjetskog rata. Od tog je broja 228 kostura pronađeno tijekom ljeta 1992. na gubilištu u ovoj šumi. Prema izjavama brojnih svjedoka, u ono vrijeme stanovnika u nekoliko obližnjih kuća, kao i u naselju Trojstveni Markovac, prva pogubljenja dogodila su se u noći 13./14. lipnja 1945., kad su se čula zapomaganja i jauci, te pucnjevi iz pušaka i samokresa. Ti kosturi iskopani su i preneseni, kao i kosturi iz Macelske šume, u Zavod za patologiju KBC Šalata u Zagrebu.

Početkom jeseni iste godine, u šumi Trnovka na Bilogori pronađeno je i iskopano iz 3 grobne jame daljnijih 65 kostura i preneseno također u Zagreb. Ti kosturi, zajedno s 1.163 kostura iz šuma Macelja, punih su 11 godina bili u prostoru spo-

menutoga Zavoda, izloženi nebrizi i zaboravu. Zahvaljujući nastojanjima Središnjice Udruge ratnih veterana Hrvatski domobran i Hrvatskog društva političkih zatvorenika te Časničkom klubu 242, svi ti kosturi preneseni su u odgovarajući prostor ostave posmrtnih ostataka (kenotaf) zagrebačkoga krematorija. Spomenute udruge potaknule su i nastojale osigurati sve pretpostavke za pokop posmrtnih ostataka tih žrtava, nailazeći na razumijevanje crkvenih velikodostojnika i na koncu Vlade Republike Hrvatske i njezina Ureda za zatočene i nestale, na čelu s pukovnikom **Ivanom Grujićem**.

U to vrijeme, koncem 2003. i početkom 2004., jačaju i naša nastojanja u Bjelovaru, za konačnim rješenjem povrata i pokopa posmrtnih ostataka bjelovarskih žrtava. U tu svrhu na prijedlog Matice Hrvatske Ogranak Bjelovar, Poglavarstvo Bjelovarsko-bilogorske županije na svojoj sjednici održanoj 4. ožujka 2004., pod točkom 8 dnevnog reda donijelo je Odluku o osnivanju Odbora za podizanje spomen-obilježja prešućivanim hrvatskim žrtvama Drugoga svjetskog rata i poraća s područja Bjelovarsko-bilogorske županije. Jedna od glavnih zadaća Odbora bila je, između ostalog, podizanje odnosno izgradnja grobnice sa spomenikom u šumi Lug. Sama grobnica po svojoj veličini projektirana je za dvostruko veći broj posmrtnih ostataka (oko 600-700). Ranije je, 1999., tadašnje povjerenstvo saborske Komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava pri Matici hrvatskoj Ogranak Bjelovar, istražujući šumu Razboićka pronašlo 3 grobne jame (s otkrivenim ljudskim kostima) u predjelu Jelinac, a 2000. u istoj šumi u predjelu potok Razboićka 5 grobnih jama, također s otkrivenim ljudskim kostima. Jedna od njih je

bila otkrivena i u njoj je bilo 20 kostura, te je ponovno zatrpana.

Grobnica sa spomenikom dovršena je koncem proljeća 2006. i u nju su 26. lipnja 2006. položeni uz svečani ispraćaj posmrtni ostaci 293 žrtve, vraćeni iz Zagreba. Prepostavljali smo kako neće biti problema s iskapanjem nepobitno utvrđenih ljudskih kostiju hrvatskih žrtava iz ukupno 8 grobnih jama u šumi Razboićka. Za to je bilo potrebno obaviti pretvodno formalnosti preko Županijskoga državnog odvjetništva u Bjelovaru, podizanjem kaznene prijave protiv nepoznatog počinitelja, kako bi se moglo iskopati ili ekshumirati posmrtnе ostatke žrtava iz navedenih grobnih jama te ih položiti u već osiguran prostor zajedničke grobnice u Lugu. Nije nam poznato iz kojih razloga državno odvjetništvo do današnjih dana nije to ostvarilo, pogotovo radi toga što se ovih dana, po odluci državnog odvjetništva u Čakovcu, nedavno pronađene ljudske kosti hrvatskih žrtava iz 1945. u Hrašćanima počele iskapati 9. lipnja 2009., a slično se događa i kod Vrgorca u Dalmaciji i prošle godine u Križevcima.

Nameće se pitanje, po kojim to zakonima pojedina državna odvjetništva djeluju. Nadamo se, budući da ćemo iduće godine obilježiti tzv. okruglu, 65. obljetnicu ovih stradanja, da će biti riješeno pitanje iskopa iz grobnih jama šume Razboićka posmrtnih ostataka žrtava iz 1945. i njihova pokopa u zajedničku grobnicu na način dostojan čovjeka.

Ovo je već 18. tradicionalno održavanje spomena na žrtve porača iz 1945. ne samo za Bjelovar i bližu okolicu, već i za čitavo područje Bjelovarsko-bilogorske županije. Ono simbolično predstavlja naš mali bjelovarski Bleiburg. Tijekom godine ovu grobnicu i spomen-obilježje, uz službeni

obilazak izaslanstava gradskih i županijskih vlasti, udruga i ostalih, na državne blagdane i Svisvete obilaze ponekad i pojedinci i manje skupine. Ove godine, 5. lipnja 2009. prvi je put pripremljen i najavljen posjet 34 učenika 8. razreda OŠ Velika Pisanica. Njih su tom prigodom članovi našeg Odbora upoznali s događanjima iz toga vremena. Ovo mjesto i uopće krvavi događaji iz 1945., uz bjelovarski ustank 8. travnja 1941. i proglašenje hrvatske države u Bjelovaru, obogaćuju prepoznatljivost Bjelovara u novijoj hrvatskoj povijesti. Ujedno, svi ti događaji obogaćuju našu svijest o ratnoj i poratnoj bezumnoj brutalnosti i tragediji, kako se ona nikada ne bi ponovila.

U povijesti čovječanstva provlači se neprekidna borba između dobra i zla. U prirodi je čovjeka, budući da su ljudi Božja djeca, biti na strani dobra. Kako je rat najveće zlo čovječanstva, sve više se nameće pitanje besmislenosti rata, a ovdje, tj. na ovakvim mjestima čovjek može doći do ovakve spoznaje. Počivajte u miru Božjem i neka Vam je laka hrvatska zemlјica zbog koje Vam je život oduzet.»

Riječi bjelovarskoga gradonačelnika

Nakon toga se okupljenima obratio gradonačelnik Bjelovara Antun Korušec, koji je između ostalog rekao: «Sjećam se razgovora u mojoj obitelji. Sjećam se kad su moja pokojna baka i djed, moj pokojni otac i moja mama, izlazili, kako smo mi to na selu znali reći, na putna vrata, pa je jedan drugog pitao. Što gledaš? (Bilo je to tamo negdje 1954., 1955.) Odgovor je bio: Gledam, ne će li odnekud doći? Nažalost, članovi naše obitelji nisu došli, ostali su, skončali su svoj život u krvavim lauf-grabama Dravograda, ili drugih stratišta poslije 1945. godine. Naprsto su ubijeni zbog toga što su pripadali Hrvat-

Članovi zbora HORKUD-a Golub

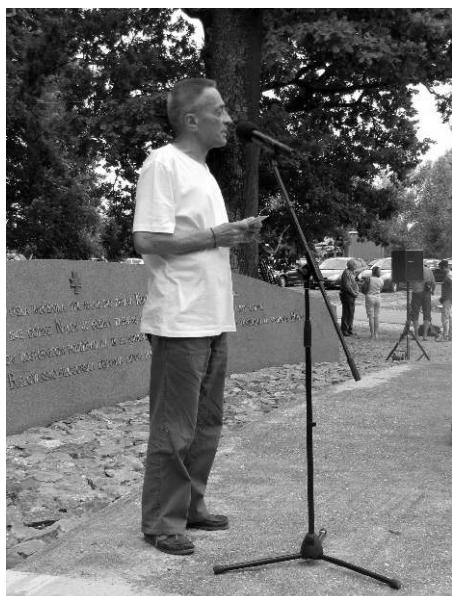
skoj, ubijeni su zbog toga što su se tako zvali, bez prava da kažu nešto, bez prava na suđenje. Onima koji su to napravili, nikad, nikad nitko nije sudio, ali će im suditi Bog, i već je sudio, a ta kazna je ipak najviša bez obzira kad ona došla.

Želim još nešto reći. Zapravo, povezati ove događaje. Žrtve Bjelovarčana, građana Bjelovara koji su ovdje, s poginulima u Domovinskim ratom. Grad Bjelovar ima jako puno poginulih branitelja, koji su svoj život dali za domovinu Hrvatsku, kao i ovi ljudi. Već tad je stvarana samostalna i neovisna država Hrvatska. Često puta se to zaboravlja i kako vrijeme prolazi, naprsto, sve manje ima onih koji svjedoče, i koji govore o toj istini, i o tim događajima. Zato najiskrenije hvala svima vama koji ste ovdje, iako bih volio da imam sve više mlađih ljudi, jer mnogih više nema. Naprsto su umrli, nema ih među nama, to je neumitna istina, tako će biti i dalje, i moramo uključivati mlađe ljude, moramo uključivati one koji su se netom, na prošlim izborima uključili u politiku. Valjda nisu rješavali samo svoj status, valjda imaju obvezu da i ovdje dođu i da se poklonje žrtvama koje su davno prije njih svoj život i svoj životni poziv dali za državu Hrvatsku.

Dakle svi zajedno moramo učiniti jako puno, kako bi ova istina uvijek bila za sve

iduće generacije, kako bi svjedočili o tim događajima i o toj istini i tim zbiranjima dali pravo ime i prezime, i dali prav i sukus i pravi značaj, koji su ti događaji imali. Zato hvala svima vama koji ste svojim riječima i svojim djelima učinili da se ti događaji ne zaborave. Hvala vam svima što ste došli, puno osobne sreće, zdravlja i zadovoljstva, i hvala na svemu što činite za ovo zbog čega smo danas tu, što činite za Bjelovar, što činite za Hrvatsku. Svako dobro!»

Nakon tih govora, pjesmu „Bleiburg 1990“ Mate Marčinka na dojmljiv je način recitirao bjelovarski pjesnik Branko Kreštan. Ta je pjesma u više navrata objavljena u Poli-

Na komemoraciji je čitana Marčinkova pjesma "Bleiburg 1990." - govorio ju je pjesnik Branko Kreštan

tičkom zatvoreniku (posljednji put u svibnju ove godine!), a Marčinko, hrvatski pisac i povjesnik, dugogodišnji je član uredničkog odbora našega lista. On je čitav svoj život bio hrvatski branitelj, kako se izrazio Branimir Petener: 1945. je bio sveučilištarac, sudionik Križnog puta od Bleiburga do Maribora, Zagreba, Bjelovara i Petrinje, nakon toga ratni sužan, a 1972. opet uznik, zbog pjesme «Hrvatska molitva».

Na kraju komemoracije, pjesmom se od nazočnih oprostio zbor HRKUD-a Golub koji je zapjevao pjesmu *Nek' se slože grla bratska – živila Hrvatska*. Nakon toga su prisutni krenuli u šumu Lug, gdje su obišli grobove poubijanih hrvatskih žrtava. •

POMOĆ ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od sredine lipnja do sredine srpnja 2009., svojim su prilozima daljnje izlaženje ovog mjeseca nesobično pomogli:

Drago	Sudar	Zagreb	100 CAD
Marijan	Čuvalo	Zagreb	350 KN
u k u p n o			350 KN i 100 CAD

Zahvaljujemo se darovateljima, te se i ubuduće preporučujemo njihovoj susretljivosti. (Ur.)

USTAŠTVO I NEZAVISNA DRŽAVA HRVATSKA IZMEĐU ZNANSTVENIH ISTRAŽIVANJA I POLITIČKIH ODREDNICA*

Političku povijest Hrvatske u XX. st. u velikoj je mjeri obilježio sukob dviju hrvatskih političkih ideologija oblikovanih tijekom druge polovice prethodnog stoljeća: nacionalne, koja je na temelju povijesnoga hrvatskoga državnog prava promicala ideju političke nezavisnosti Hrvatske, te jugoslavenske, koja je na temelju ideje "o etničkom i na tome utemeljenom jezičnom i kulturnom jedinstvu južnih Slavena (premda je sadržavala shvaćanje o hrvatskoj nacionalnoj individualnosti)",¹ promicala stvaranje jedne "jugoslavenske" države. Krajem Prvoga svjetskog rata potonja će se ideja utjeloviti u Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca, državi koja je 1929. promjenila ime u "Kraljevina Jugoslavija" i koja, što nije naodmet napomenuti, nikad nije bila potvrđena od strane Hrvatskog sabora. Činjenica da se nova država, protivno očekivanjima njezinih hrvatskih zagovornika, nije pokazala kao zajednica ravnopravnih "jugoslavenskih" naroda, već kao proširena, Velika Srbija, intenzivrat će ovaj sukob hrvatske i jugoslavenske ideologije koji će tijekom Drugoga svjetskog rata poprimiti krvave razmjere u građanskem (i međunarodnom) ratu između hrvatskih nacionalista, okupljenih oko ustaškog pokreta i jugoslavenskoga partizanskog pokreta, okupljenog oko Komunističke partije Jugoslavije.

Kao pobjednik iz toga sukoba – koji se uklopio u sukob dviju totalitarnih, nadnacionalnih ideologija tog doba, komunizma i fašizma/nacizma – izišla je 1945. jugoslavenska strana, čija je interpretacija novije hrvatske povijesti u zemljini stogi i postala službenom a izvan zemlje općeprihvaćenom. Ocjena jugoslavenske historiografije o ustaškom pokretu i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH) uklapala se, naravno, u političko-ideološke okvire koje je nametala komunistička partija i jugoslavenska država, u skladu s čime je i povjesna interpretacija, u većoj ili manjoj mjeri, predstavljala preslik "službenoga" partijsko-državnog stava. O komunističkom pokretu se stoga desetljećima, kako je to ustvrdio T. Ma-

Piše:

Dr. sc. Ante BIRIN

can, "pisalo samo slavopojno kao o anti-fašističkom i oslobođiteljskom, o komunistima kao borcima za nacionalna prava i društvenu pravdu, o socijalističkom pokretu i Jugoslaviji kao smislu povijesti i osvrtarenju stoljetna sna. Ustašto se pak nije kalo i kao ideologija, i kao pokret, i kao država, jer je kao dio fašističkoga svijeta pogazilo glavna načela liberalne demokracije, od poštivanja ljudske osobe i priz-

Grobovi hrvatskih domobrana pobijenih 5. prosinca 1918. na Jelačićevu trgu

nanja jednakosti svih naroda do afirmiranja slobode kao društvenog temelja, a krvave posljedice njegovih načela izjednačivale su se s najvećim zločinima u povijesti čovječanstva".²

Iako se s propašću komunističkog sustava i raspadom jugoslavenske države otvorila mogućnost za objektivniji pristup ovoj temi, lišen dotadašnjih političko-ideoloških odrednica, nova je demokratski izabrana hrvatska vlast, u velikoj mjeri zbog vanjskopolitičkih razloga – među kojima je važnu ulogu svakako imala želja za ogradijanjem od optuzbi raznih, politički joj nesklonih krugova kako Republika Hrvatska predstavlja obnovu "fašističke NDH" – dala svojevrsni legitimitet ocjenama jugoslavenske historiografije, koje su tako postale i službenom verzijom hrvatske historiografije. Novi – stari nositelj te službene historiografije (p)ostao je onaj dio hrvatske akademске zajednice, koji je ostao vjeran idealima vremena u kojem je stasao, oblikovao se i ostvario svoje ka-

* Autor je povjesničar, zaposlen u Hrvatskom institutu za povijest u Zagrebu. Članak je u cijelosti preuzet iz zbornika radova «Hrvatska između slobode i jugoslavenstva» (uredili Tomislav JONJIĆ i Zlatko MATIJEVIĆ, izd. HIDRA Zagreb & Naklada Trpimir), Zagreb, 2009., str. 377.-398.

rijere. Koristeći se svojim akademskim položajem kao pokrićem za prikrivanje svoga strančarstva, oni su nastavili promicati teze jugoslavenske historiografije koje su zadržale status dogmi izuzetih od svake sumnje. Najmanji pokušaj relativizacije tih dogmi pritom su proglašili političkim i historiografskim revisionizmom koji se, prema njihovu mišljenju, u Hrvatskoj pojavio početkom 1990-ih kao "historiografska retardacija i društveno-politička anomalija", čije je "osnovno polazište – fetišizam države i fetišizacija hrvatske državotvorne ideje".³

Legitiman pokušaj revizije, ispravljanja i reinterpretacije dodatašnjih ideologiziranih teza ocrnjene je dakle kao jedna *a priori* negativna pojava koja ne predstavlja ništa više "osim puke želje za revizijom notornih historiografskih istina u korist

Zamjena novčanica: 4 krune za 1 dinar

nekih ekstremnih političkih ideja."⁴ Kako su te "notorne historiografske istine" znanstveno utemeljene može se vidjeti iz niza radova ovih predstavnika službene historiografije koji su – unatoč deklarativnim izjavama istih autora kako povijest ne doživljavaju kao sredstvo političke promišljevanja i nametanja ideoloških obrazaca –

1 Nikša STANČIĆ, Hrvatska nacija i nacionalizam u 19. i 20. stoljeću, Barbat, Zagreb, 2002., 123.

2 Trpimir MACAN, Spremnost : 1942. - 1945., Matica hrvatska, Zagreb, 1998., 7.

3 Ivo GOLDSTEIN, Holokaust u Zagrebu, Židovska općina - Novi Liber, Zagreb, 2001., 597.

4 ISTI, "Uspor i pad NDH", public.mzos.hr/fgs.aspx?id=10921, 20. III 2009.

Atentat u Skupštini 20. lipnja 1928.

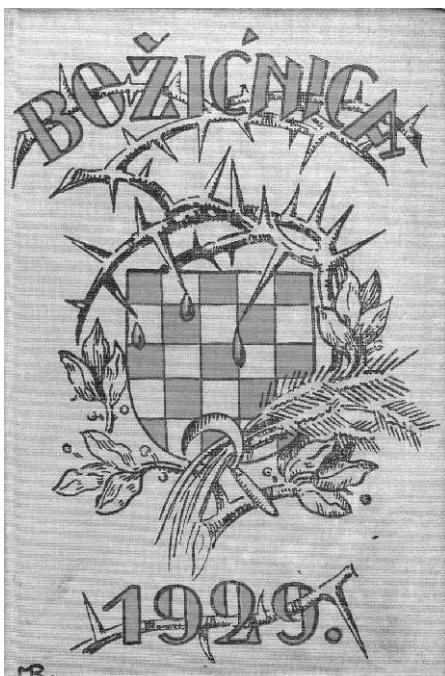

Sprovod Stjepana Radića

prepuni politički/ideološki nadahnutih ocjena i teza. U njima je i dalje prisutna ista ona crno-bijela slika povijesti koja jugoslavenski, komunistički pokret prikazuje kao svojevrsno utjelovljenje dobra nasuprot kojeg, s druge strane, stoji zločinački ustaški pokret i NDH.

Kada je o ustaškom pokretu riječ, on se tako i dalje prikazuje kao puki naci-fašistički pokret za koji je, kako bi se to moglo zaključiti iz nekih radova, bitno jedino to da je u borbi za neovisnu Hrvatsku zagovarao najradikalnije metode borbe, uključujući i terorizam, da je raspirivao kult osvete i mržnje te da je bio opsjednut nasiljem.⁵ Nasuprot tome, analiza uvjeta u kojima je nastao i oblikovao se ustaški pokret, analiza njegovih osnovnih ciljeva i vanjsko-političkih čimbenika koji su predodredili buduća savezništva, pritom se jednostavno izostavljaju ili stavljaju u drugi plan, što samo po sebi pokazuje koji je prvenstveni cilj ove službene historiografije. Kada se svjesno prešućuju uzroci i ističu posljedice, kada se pojedini događaji i procesi hotimično vade iz svoga povijesnog konteksta i kada se zlonamjerno manipulira povijesnim činjenicama, onda je jasno kako tu ne može biti govora o znanosti već o političkoj promičbi.

Neosporna je činjenica međutim, sviđala se ona nekome ili ne, da je ustaški pokret prvenstveno bio hrvatski nacionalistički, oslobođilački pokret čiji je osnovni cilj bio, kako to stoji u točki I. Ustava Ustaše, *hrvatske revolucionarne organizacije*, “da oružanim ustankom (revolucijom) osloboди izpod tuđinskog jarma Hrvatsku da ona postane podpuno samostalna i nezavisna država na cijelom narodnom i poviestnom području”.⁶ Radi ostvarivanja tog cilja, okupile su se oko ustaš-

Hrvatska okrunjena trnovom krunom

kog pokreta i njegova poglavnika Ante Pavelića razne skupine i pojedinci, koji formalno nisu pripadali ustaškom pokretu i koji su u nizu drugih pitanja imali različite poglede, tako da je ustaška djelatnost, u biti, bila tek dijelom šire djelatnosti hrvatskih nacionalista.

Zbog čega je ustaški pokret svoj cilj odlučio ostvariti “oružanim ustankom”, tj. silom, a ne političkim putem, potpuno je jasno kada se imaju u vidu političke prilike u tadašnjoj jugoslavenskoj državi. Naime, nakon atentata na hrvatske zastupnike u beogradskoj Skupštini (20. VI. 1928.) i uvođenja diktature (6. I. 1929.) – s kojom je dotadašnji klasičan državni teror dosegnuo svoj vrhunac – svako je političko rješenje hrvatskoga nacionalnog pitanja postalo nemoguće. “Hrvati su”,

kako je to ustvrdio francuski povjesničar Dominique Venner, “znali što ih čeka sa srpskim autokratom, srpskom vojskom, policijom i sudstvom. Vode su bili ili mrtvi ili uhićeni, a zatvori i logori spremni da ih prihvate – preostalo im je u tišini razmišljati o Pravu, Pravdi i o velikim načelima dragim demokracijama. Ako se nisu željeli podložiti, preostalo im je još samo nasilje.”⁷ Koliko “objektivno”, nasuprot tome, zvuči tvrdnja kako su ustaše od fašizma i nacizma preuzeli “glorificiranje ratne opcije za ostvarivanje političkih ciljeva”,⁸ najbolje svjedoče same činjenice.

Postojanje jakoga antisrpskog raspoređenja u Ustaškom pokretu je nedvojbeno i ono je bez sumnje stvorilo plodno tlo za zločine koji su nakon proglašenja NDH bili počinjeni nad srpskim stanovništvom. Proizšli iz načela da se na silu uzvratiti silom (“Na ljutu ranu, ljutu travu”), ti se zločini s moralnog gledišta, naravno, ne mogu braniti, dok su s političkog gledišta u potpunosti promašeni. No, kako je to konstatirao Jere Jareb, politika Ustaškog pokreta prema Srbima bila je “psihološki razumljiva. Ustaški pokret bio je odgovor na srpske zulume i bespravnu vladavinu u Hrvatskoj.”⁹ Dodatni razlog, koji je uveliko pothranjivao to opće antisrpsko raspoređenje, svakako je bio i taj što je velikosrpska politika Beograda imala podršku ne samo gotovo cjelokupne srpske političke elite i političkih stranaka, već i srpskog naroda u cjelini, zbog čega se ono u tolikoj mjeri i našlo na udaru ustaške osvetničke mržnje. Kronologija zločina u travnju 1941. pritom ipak nedvojbeno pokazuje kako ti progoni, iako su utjecali na širenje srpske pobune, nisu bili njezin glavni razlog te da se znatan dio srpskog

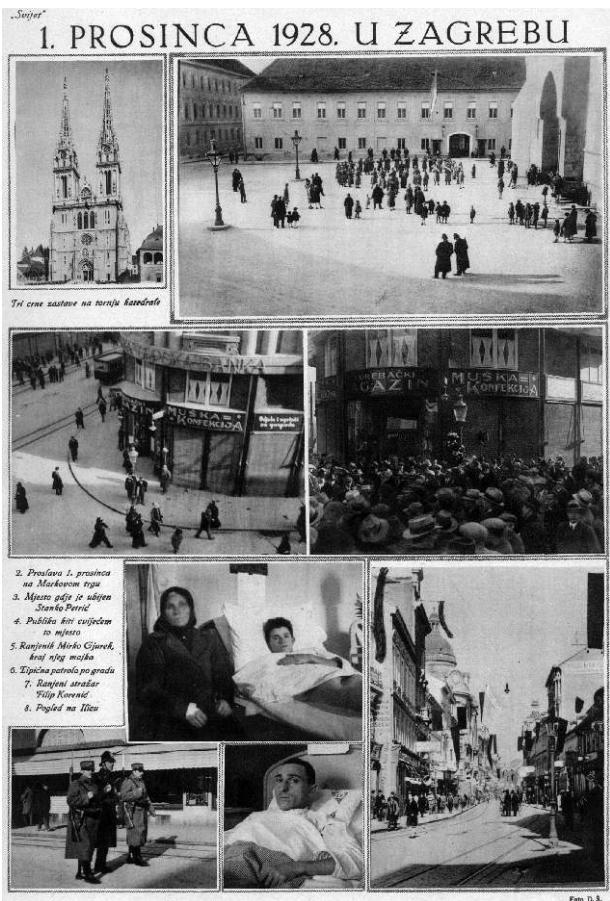
5 Vidi: I. GOLDSTEIN, Hrvatska 1918.-2008.: Novi Liber - Europapress holding, Zagreb, 2008., 143.-151.

6 Ustaša : dokumenti o ustaškom pokretu, prir. Petar POŽAR, Zagrebačka stvarnost, Zagreb, 1995., 45.

7 Dominique VENNER, Povijest terorizma, Alfa, Zagreb, 2005., 87.

8 I. GOLDSTEIN, Hrvatska 1918.-2008., 147.

9 Jere JAREB, Pola stoljeća hrvatske politike : povodom Mačkove autobiografije, 2. izd., Institut za suvremenu povijest, Zagreb, 1995., 90.

Nemiri u Zagrebu 1. prosinca 1928.

stanovništva prije svega "nije mirio s uspostavom hrvatske države i nije ju prihvatio bez obzira na ustaštvu".¹⁰

Cinjenica da je ustaški pokret od trenutka svog osnivanja bio usko vezan s fašističkom Italijom te, nakon proglašenja NDH, s nacističkom Njemačkom, predstavljala je povjesnu i političku nužnost obzirom na tadašnje vanjskopolitičke prilike i sustave savezništava, koji hrvatskim nacionalistima nisu ostavljali ni najmanju mogućnost izbora saveznika. Od koga se uopće mogla tražiti podrška? Unatoč bezobzirnom kršenju osnovnih načela na kojima su počivale zapadne demokracije i unatoč otvorenoj diktaturi koju je 1929. zaveo kralj Aleksandar I., kako bio ugušio svaku oporbu u zemlji, Velika Britanija i Francuska ni u jednom trenutku nisu uskratile bezuvjetnu potporu svom jugoslavenskom štićeniku. Od demokratskih načela ovim su zemljama daleko važniji bili njihovi politički interesi. Kako je to, gledje načela kojima se vodila francuska politika, zaključio već spomenuti D.

¹⁰ Ta je privrženost srpskih političkih stranaka velikosrpskoj, hegemonističkoj politici koja je u Kraljevini SHS (Jugoslaviji) vidjela tek proširenu Srbiju jasno došla do izražaja nakon potpisivanja sporazuma Četković-Maček i uspostave Banovine Hrvatske 1939. Sporazum je bio osudjen od strane ogromne većine srpskih političkih stranaka koji su se protivili reformi centralističkog ustroja zemlje, tj. njezinoj federalizaciji, i koji su u potpisanim sporazumom vidjeli ugrožavanje "srpskih nacionalnih interesa". Vidi: Ljubo BOBAN, Sporazum Četković-Maček, Beograd : [s. n.], 1965., 218.-258.; Franjo TUDMAN, Hrvatska u monarhičkoj Jugoslaviji II., Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1993., 265.-283.; J. JAREB, Pola stoljeća hrvatske politike, 76.-77.; Tomislav JONJIĆ, Hrvatska vanjska politika 1939.-1942., Libar, Zagreb , 2000., 91.-116.

¹¹ D. VENNER, Povijest terorizma, 87.

¹² Mario JAREB, Ustaško-domobranski pokret : od nastanka do travnja 1941., Školska knjiga, Zagreb, 2007., 218.

¹³ Ivan ORŠANIĆ, Vizija slobode, H. R. D. "Dubrovnik", Chicago, 1990., 173.

Venner: "Bolje imati diktatora u francuskoj igri nego biti izvan igre."¹¹

Ni apeli hrvatskih političara niti apeli zapadnoeuroropske javnosti – od kojih svakako valja izdvojiti onaj kojeg su u travnju 1931. u ime Njemačke lige za ljudska prava potpisali nobelovac Albert Einstein i književnik Heinrich Mann te ga uputili ga Ligi za ljudska prava u Parizu, prosvjedujući protiv ubojstva hrvatskog znanstvenika dr. Milana Šuflaya, ubojstva hrvatskih zastupnika u beogradskoj Skupštini i općenito strahovlade koja vlada u Hrvatskoj – nisu promijenili takvu pristranu politiku Londona i Pariza, koji su postojano tolerirali ovaj državni teror jugoslavenskih vlasti.¹²

Hrvatskim nacionalistima stoga i nije preostalo ništa drugo nego da se okrenu onim zemljama koje su tražile reviziju versailleskog poretka i čiji su interesi pružali kakvu-takvu nadu da će doći do razbijanja Jugoslavije. Kao jedini mogući saveznik pritom se, od velikih sila, nametala fašistička Italija, koja je, nakon dolaska Mussolinija na vlast, bila jedina zemљa koja je barem povremeno razmišljala o toj opciji i koja je, iz tog razloga, dr. A. Paveliću i njegovim ustašama pružila utočište i političku zaštitu. Utjecaj talijanskog fašizma na oblikovanje ustaškog pokreta bio je, sukladno tome, sasvim razumljiv. Kako je to obrazložio jedan od prvaka tadanjega hrvatskog nacionalističkog pokreta u Domovini, prof. Ivan Oršanić, razumljivo je da se "u vođenju takve politike nije moglo neprestano isticati ograđivanje od ideja onih, s kojima se želi biti u društvu ili od kojih se očekuje neku pomoć".¹³

Za razliku od fašističke Italije, nacistička Njemačka nije imala razumijevanja za ustašku borbu i njezine ciljeve, budući da sve do kraja ožujka 1941. nije razmišljala o razbijanju Jugoslavije. Što se pak tiče utjecaja nacizma na ustaštvu ovom prigovo

Aleksandar Karađorđević proglašava šestosiječanjsku diktaturu

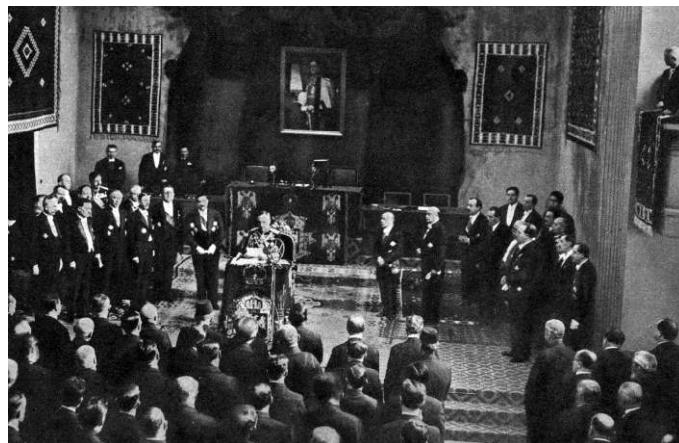

Kralj Aleksandar i general Petar Živković

dom treba istaknuti kako on, sa svojom rasnom i protužidovskom ideologijom, u razdoblju ustaške emigracije (tj. do 1941.) gotovo i nije postojao. U programatskim načelima ustaškog pokreta rasna ideologija se uopće ne spominje, dok se Židovi, u službenim memorandumima, spominju tek jedan jedini put i to u memorandumu o hrvatskom pitanju iz 1936. u kojem se kao neprijatelji hrvatskoga oslobođilačkog pokreta navode "srbska državna vlast, međunarodno slobodno zidarstvo, židovstvo i komunizam". Razlog tom izuzetku leži u činjenici da je ovaj memorandum bio namijenjen njemačkim

političkim krugovima, zbog čega je Pavelić, spominjanjem Židova kao neprijatelja hrvatskog naroda, očito nastojao zadobiti njihovu naklonost za hrvatsku oslobođilačku borbu. Unatoč rasnim zakonima donesenima neposredno po osnutku NDH i ustaškoj ulozi u progonu Židova, teza kako je “genocid nad Židovima bio u osnovi ustaškog plana” predstavlja stoga čistu povjesnu krivotvorinu.¹⁴

Istovjetna "znanstvena" metodologija vidljiva je i u pristupu NDH, kojoj nekadašnja jugoslavenska i današnja službena hrvatska historiografija nikako ne žele priznati da je bila "izraz povijesnih težnji hrvatskog naroda za svojom samostalnom državom."¹⁵ Kako prihvaćanje te ocjene posredno znači i priznanje poraza jugoslavenske ideo-

Diktatorska skupština

Jugoslavije, versailleske tvorevine, dok je Italija, unatoč svom laviranju između dogovora s Beogradom i razbijanja Jugoslavije, pratila politiku svog vojno nadmoćnog saveznika. Nenadana prilika za stvaranje neovisne Hrvatske otvorila se tako tek u trenutku kada je Hitler – razbjesnjen državnim udarom u Beogradu koji je uslijedio svega dva dana nakon pristupanja Jugoslavije Trojnom paktu – odlučio napasti i uništiti Jugoslaviju. Obzirom na spomenute okolnosti, očito je kako je NDH "za kojom su hrvatski rodoljubi čeznuli već stoljećima, nastala u proljeće 1941. kao slučajna tvorevina Drugog svjetskog rata."¹⁶

U kojoj je mjeri ova službena historiografija, kad je riječ o NDH, zaslijepljena ideologijom, pokazuju brojne teze i ocjene koje su u dobroj mjeri bez temelja u činjenicama i dio kojih pritom predstavlja čistu izmišljotinu. Tako se npr. unatoč poznatoj činjenici da su Nijemci vlast u Hrvatskoj namjeravali povjeriti dr. Mačeku, predsjedniku Hrvatske seljačke stranke a ne dr. Paveliću, kojeg su smatrali eksponentom talijanske politike, u historiografiji ipak mogu naći tvrdnje poput one kako su Nijemci "na vlast doveli grupu za koju su znali da će im po ideologiji i praksi biti slična."¹⁷ Završetak rečenice – "u zločinu" – pritom se sugestivno nameće sam od sebe, što očito i jest cilj ove povijesno neistinite tvrdnje. Odbijanje dr. Mačeka da prihvati njemačku ponudu i preuzme vlast u Hrvatskoj pritom se interpretira kao politički i moralno ispravna odluka koju je on navodno donio zato jer se nije želio "kompromitirati suradnjom s Nijemcima i Talijanima",¹⁸ odnosno zato "što je bio demokrat te je svoju političku

aktivnost vezivao uz zapadne saveznike, a ne uz nacističku Njemačku.”¹⁹ Koliko su ovakve teze upitne, najbolje otkriva činjenica da je svega nekoliko dana ranije dr. Maček pristao biti potpredsjednikom jugoslavenske Vlade koja je 25. ožujka 1941. pristupila Trojnom paktu i tako postala saveznik iste te nacističke Njemačke. Očito je, dakle, da ga u toj odluci nisu vodili никакvi ideološki razlozi već politički oportunizam i “težnja da se očuva Jugoslavija, jer mu je samopouzdanja i vjere u to, da narod može stvoriti i održati sа-državu”²⁰

Jedna od prvih ustaških publikacija

Istdobno se, osim toga, pokušava nametnuti i mišljenje kako je u tom trenutku – a za neke povjesničare očito i u svakom drugom – bilo kakvo rješenje hrvatskog nacionalnog pitanja izvan granica Jugoslavije bilo nepovoljno i osuđeno na propast. U tom se kontekstu kao primjer opet navodi dr. Maček koji je, "bez obzira što je godinama tražio rješenje za 'hrvatsko pitanje', podržavao Hrvatsku u Jugoslaviji i smatrao da su bilo kakva druga

14 Vidi: "Genocid nad Židovima bio je u osnovi ustaškog plana", *Vjesnik* (Zagreb) god. IV (1064), 25. X. 2001., 3.

¹⁵ Vidi: Šćerica na žrtvama bio je u članku desastrog planu, "Jesenski Zagreb" god. IV (1905), br. 21, 21. XI. 2001., 5.

¹⁶ Rudolf KISZLING, "Die Wehrmacht des Unabhängigen Staates Kroatien 1941-1945", *Oesterreichische Militär-Zeitung*, 1965., 261

17 I. GOLDSTEIN, Hrvatska 1918.-2008., 256.
18 Isto, 210.

18 Isto, 210.
19 J. GOLD

20 T. JONIĆ, Hrvatska vanjska politika, 2.

20 T. JONJIC, Hrvatska vanjska politika, 203.

Ubijeni hrvatski znanstvenik
dr. Milan pl. Šufflay

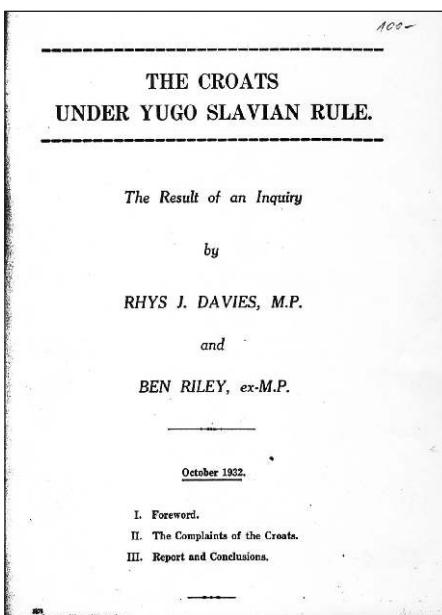
rješenja politički neumna.”²¹ Zbog čega bi, međutim, “politički neumna” bila odluka hrvatskih nacionalista da, kada im se za to pružila prilika, sruše jugoslavensku državu u kojoj je hrvatski narod bio izvrnut diskriminaciji i teroru te stvore nezavisnu hrvatsku državu? Hrvati bi doista bili najsmješniji narod na svijetu da su – kako je to ustvrdio ugledni hrvatski intelektualac, politički emigrant i svjedok tih događaja, dr. Ivo Korsky – “branili ono što nas je tištalo i onemogućavalo. Proglašenjem NDH Hrvati su cijelom svijetu jasno pokazali i krvlju potvrdili da žele imati svoju državu.”²²

Kako su pravo na samoodređenje i na nacionalnu državu tijekom XX. st. postali općepriznati te su dobili i određeni prizvuk “moralnosti”, to su se i izuzetci nastojali opravdati tim istim “moralnim” razlozima”.²³ Upravo radi toga se u historiografiji i dalje uporno ističe navodni veleizdajnički i zločinački karakter Ustaškog pokreta i NDH. Središnja točka koja se pritom najčešće koristi kao krunski dokaz veleizdajničkog karaktera NDH teza je o “prodaji” Dalmacije Italiji, utemeljena, što je vrlo važno napomenuti, na kasnijim svjedočanstvima F. Anfusa i E. Kvaternika, dvaju subjektivnih i prema dr. Paveliću izrazito (osobno) neprijateljski nastrojenih izvora. Sama teza, koja

inače nema temelja niti u jednom službenom dokumentu, pritom svjesno prelazi i preko činjenice da je Njemačka u više navrata zajamčila Italiji prevlast na Sredozemlju i zapadnom dijelu Balkana, da je Italija međunarodno priznane NDH koristila kao sredstvo ucjene u pogledu razgraničenja i, napisljeku, da je po-

je u službenoj historiografiji opća pojava, predstavlja drugu krajnost čiji cilj nije utvrđivanje stvarne odgovornosti, već odražavanje “crne legende” koja “nije traženje istine, nego pokušaj da se javno osudi hrvatska oslobođiteljska borba koja je, za vrijeme Drugog svjetskog rata, bar kroz četiri godine, suočila svijet s hrvatskom željom za oslobođenje Hrvatske.”²⁵

U istom kontekstu treba sagledati i tvrdnju kako je ustaški režim “posljednju fazu – eksterminaciju Židova – počeo provoditi već u ljetu 1941. godine.”²⁶ Zanimljivo bi, međutim, bilo čuti objašnjenje kako se to jedna mala zemlja, koja se prikazuje kao puka kvislinska tvorevina i čija se nezavisnost u potpunosti osporava, samostalno usudila donijeti jednu tako veliku odluku, i to prije nego li je istu, na konferenciji u Wannseeu po-

“Hrvati pod jugoslavenskom vlašću”, britansko izvješće o položaju Hrvata (1932.)

četkom travnja 1941. na hrvatsko područje pristiglo više od 100.000 talijanskih vojnika, koji su sudjelovali u napadu na Jugoslaviju.²⁴ Obzirom na tako neravnopravan odnos između dviju strana, jasno je kako prostor za pregovore praktički nije postojao te da je NDH, ako je željela ishoditi priznanje zemalja Sila Osovina i tako osigurati svoju opstojnost, bila prisiljena prihvati neumjerene talijanske zahtjeve.

Iako su se upravo iz tog razloga vlasti NDH odlučile osloniti na Njemačku, posljedica čega je bilo i bezrezervno prihvatanje svih njemačkih zahtjeva, uključujući i onaj o “rješenju židovskog pitanja”, ova se okolnost namjerno prešućuje. Suvremenje je pritom i napominjati kako to, naravno, ne umanjuje odgovornost ustaških vlasti za tragičnu sudbinu Židova (iako tumači, zašto je i kako do toga došlo) i to treba jasno reći. No, isto tako treba reći i to da preuvečavanje te odgovornosti, što

Dr. Mile Budak u bolnici nakon atentata 1932.

četkom 1942., donijela nacistička Njemačka. Ništa manje zanimljivo ne bi bilo čuti ni objašnjenje, kako je jedna država u nastajanju, čija je vojska i policija bila tek u začetcima, mogla provesti jednu tako složenu i zahtjevnu operaciju kao što je istrebljenje jedne etničke zajednice. No, kako ta objašnjenja dovode u pitanje znanstvenu vjerodostojnost gore spomenute tvrdnje, njih se, kao i općenito sve one izvore koji se ne uklapaju u sliku o genocidnom karakteru NDH i koji svjedoče kako je “hrvatska strana u prvo vrijeme iz primjene rasnog zakonodavstva htjela izuzeti ne samo Židove prešle na kršćanstvo, nego i većinu židovskih starosjeditelja”,²⁷ jednostavno prešućuje,

21. I. GOLDSTEIN, “Uspon i pad NDH”, 1.

22. Ivo KORSKY, Pet razgovora o Hrvatskoj, Hrvatska republikanska zajednica, Zagreb, 1992., 15.

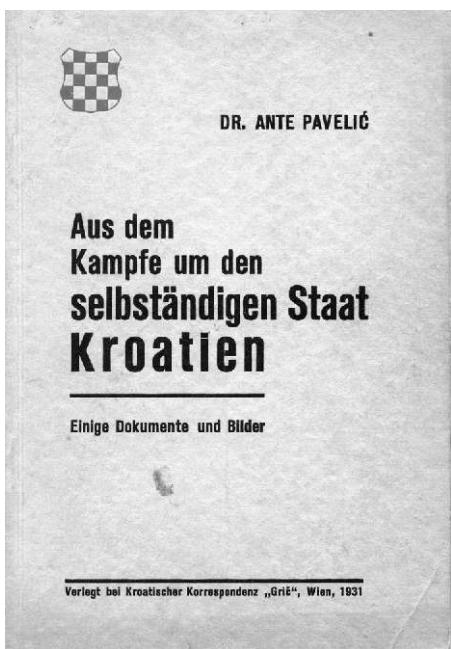
23. Vidi: I. KORSKY, Hrvatski nacionalizam, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1991., 128.-129.

24. Vidi: J. JAREB, Pola stoljeća hrvatske politike, 102.-110.; T. JONJIĆ, Hrvatska vanjska politika, 343.-389.; Nada KISIĆ KOLANOVIĆ, NDH i Italija : političke veze i diplomatski odnosi, Naklada Ljevak - Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2001, 85.-108.

25. I. KORSKY, Iz idealu u stvarnost, Hrvatska republikanska zajednica, Zagreb, 2005., 346.

26. I. GOLDSTEIN, “Nezavisna Država Hrvatska 1941. put prema katastrofi”, Dijalog povjesničara – istoričara 10/1, Zajednica istraživača Dijalog - udruženje za promicanje znanstvenog dijaloga - Zaklada Friedrich Naumann, Zagreb, 2005., 141.

27. T. JONJIĆ, Hrvatska vanjska politika, 439.

Uzaludno Pavelićovo obraćanje međunarodnoj javnosti

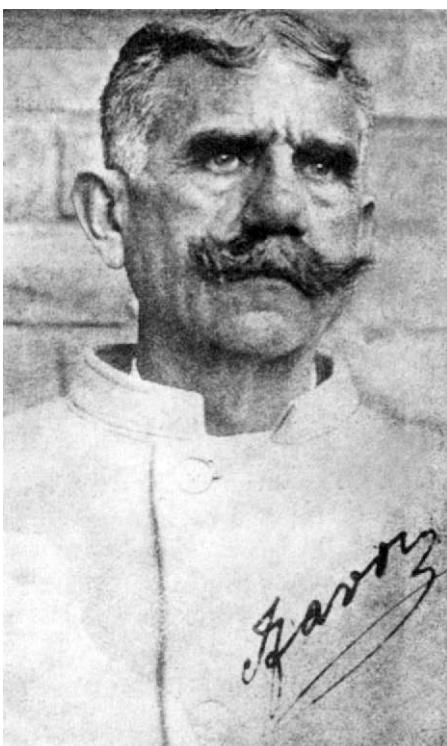
ignorira ili se umanjuje njihovo stvarno značenje.²⁸

Klasičan primjer političke instrumentalizacije povijesnih činjenica predstavlja i sintagma o NDH, odnosno dr. Paveliću kao "posljednjem Hitlerovom savezniku".²⁹ Svjesnim izbjegavanjem analize razloga te "odanosti" nacističkoj Njemačkoj oni se, u biti, žeze prikazati kao najvjerniji od najvjernijih, tj. najgori od najgorih, Hitlerovih saveznika. Razlog toj odanosti ti "objektivni" znanstvenici naravno niti ne pomišljaju potražiti u tadašnjim vojno-političkim okolnostima, čije je posljedice sažeto iznio dr. Korsky: "Zato što je Hrvatska 1941. nastala na području njemačke prevlasti, te je ostala zadnje područje ove njemačke prevlasti i radi toga morala ostati u njemačkoj interesnoj sferi do zadnjeg časa,ispala je najvjernijim satelitom, u što – osim nešto Hrvata – nitko nikada nije povjerovao, pa ni sami Nijemci."³⁰

Svojevrsni vrhunac ove ideološke interpretacije NDH predstavlja teza kako ona nije bila ni nezavisna, "jer se radilo o svojevrsnom njemačko-talijanskom protektoratu", ni država, jer nije imala "uređen odnos vlasti s vlastitim građanima" i jer je u njoj "na tisuće građana stradalo u masovnim zločinima samo zbog toga što su bili druge vjere, nacija ili se jednostavno činilo da su iz bilo kojeg razloga nepočudni ili opasni za državu", niti hrvatska,

Pogreb primoštenskih žrtava u studenome 1938.

Pravaški političar Stjepan Javor umrijet će na robiji 1936.

jer "sedam najvećih priobalnih hrvatskih gradova, izuzev Dubrovnika, nije bilo pod hrvatskim suverenitetom."³¹ Nezavisnost novoutemljene države doista je u velikoj mjeri bila okrnjena brojnim teritorijalnim, političkim i gospodarskim ustupcima, koje su od nje ishodili njezini više formalni nego li stvari saveznici, zlorabeći svoju vojnu i političku nadmoć kako bi ostvarili svoje interese. Kada se tome pribroje i druge nepovoljne okol-

nosti kao npr. činjenica da je država nastala u vrtlogu svjetskog rata i da je na njezinu području u isto vrijeme bjesnio međunarodni (Hrvati/Srbi) i građanski rat (nacionalisti/komunisti), onda je jasno kako su mogućnosti ustaških vlasti glede jačanja državnog suvereniteta, unatoč određenim propustima, bile krajnje ograničene. Osporavati, međutim, činjenicu da je NDH bila država, odnosno da je bila hrvatska država, više govori o onome tko piše, negoli o onome o čemu piše. Po istom se kriteriju državom onda ne bi smio nazvati niti tadašnji Sovjetski Savez, čiji su zločini nad vlastitim građanima bez preanca u svjetskoj povijesti, dok bi, s druge strane, svi preostali hrvatski gradovi koji su bili u sklopu NDH, iz ne znam kojeg razloga, bili manje vrijedni od onih sedam najvećih priobalnih hrvatskih gradova koji se nisu našli pod njezinim suverenitetom. Osim toga, zar je Savezna Republika Njemačka gubitkom svih onih gradova koji su se 1949. našli u sastavu Demokratske Republike Njemačke izgubila svojstvo države?

S podjednakim žarom, s kojim se u historiografiji preuveličavaju zločini poraženih, istodobno se besramno umanjuju zločini pobjednika, kako to najbolje pokazuje primjer Bleiburga i Križnog puta. Da bi se umanjila veličina počinjenog zločina, o kojem je jugoslavenska historiografija šutjela gotovo punih pedeset godina, pribjegava se nizu znanstveno neodrživih, a moralno neprihvatljivih teza, kojima se čak i sama odgovornost za zločine pokušava prebaciti s krvnika na žrtvu.

28 "Iako je prilično izvjesno", kako je to ustvrdio T. Jonjić, "da nacisti na području pod svojim nadzorom ne bi trpjeli Židove, hrvatski su protužidovski propisi, koji su kasnije postali jedinim od ključnih uporišta protuhrvatske propagande u idućim desetljećima, doneseni pod njemačkim pritiskom i pod dojmom teških talijanskih političkih i teritorijalnih zahtjeva, predstavljali pravni temelj za stradanje velikog broja Židova na teritoriju NDH." T. JONJIĆ, Hrvatska vanjska politika, 442.

29 Vidi: I. GOLDSTEIN, Hrvatska 1918.-2008., 350.

30 I. KORSKY, Hrvatski nacionalizam, 134.

31 I. GOLDSTEIN, "Uspon i pad NDH", 2.

Četnički mimohod u gradovima Savske banovine

Mačekova prsega jugoslavenskoj vlasti u kolovozu 1939.

Banovina Hrvatska stvorena je radi očuvanja Jugoslavije

Obzirom da u skladu s novim, demokratskim standardima više nije bilo oportuno tvrditi "da su svi koji su osuđeni na smrt ili ubijeni na samom kraju rata ili neposredno nakon njega takvu sudbinu i zasluzili",³² sada se, u prvi plan, nastoji istaknuti činjenica kako "osveta koja je kulminirala u svibnju 1945. godine nije bila bezrazložna. Ona je bila motivirana zloči-

nom koji se počeo događati u travnju 1941. godine",³³ te kako je posve drugi problem "da li je ta osveta, odnosno da li je kazna koju su dobili pojedinci i čitave skupine bila primjerena."³⁴ Stovišće, ta se osveta nastoji prikazati kao nešto posve razumljivo, jer se tada "na raznim evropskim prostorima pobjednici počinju obraćunavati s poraženima."³⁵ S time u vezi se

čak i bombardiranje Dresdена i bacanje atomske bombe na Hirošimu i Nagaski, koje je prošlo bez osude u zapadnoeuropskoj i američkoj javnosti, uzima kao primjer "da se tada osveta smatrala posve logičnom i neupitnom."³⁶

Odgovornost za nesretnu sudbinu brojnih hrvatskih civila koji su se u strahu od jugokomunističke partizanske vojske povlačili prema austrijskoj granici, zajedno s ustaškim i domobranskim postrojbama, pritom se prebacuje na vlasti NDH, koje su navodno brojnim izmišljenim vijestima preplašile narod "da pobjednici pribjegavaju oštrog odmazdi i represiji prema građanstvu NDH općenito",³⁷ te su "ne samo nagovarali nego i prisiljavali civile da im pri povlačenju budu živi štit i da ih saveznici lakše prihvate".³⁸ Kao da "nakon svega onoga što se dogodilo poslije njihova izručenja jugoslavenskim komunističkim vlastima", kako je to izrekao kardinal Josip Bozanić u svojoj propovijedi na Bleiburškom polju 2007., "netko još dvoji koliko je njihov strah bio opravдан?",³⁹

Odgovornost Josipa Broza Tita, vrhovnog komandanta jugoslavenske partizanske vojske i osobe koja snosi najveću odgovornost za zločine počinjene nad hrvatskim ratnim zarobljenicima i civilima, pritom se nastoji u što većoj mjeri relativizirati. Tako se npr. priznaje kako Tito snosi svoj dio odgovornosti za "revolucionarnu pravdu" (zanimljiv eufemizam za masovni zločin!), ali se pritom tvrdi kako je

32 I. GOLDSTEIN, "Povijesne okolnosti Bleiburga i Križnoga puta", Bleiburg i Križni put 1945. : zbornik radova sa znanstvenoga skupa, Zagreb 12. travnja 2006., uredništvo Juraj Hrženjak, Krešimir Piškulić, Petar Strčić, Savez antifašističkih boraca i antifašista Republike Hrvatske - Multigraf marketing, Zagreb, 2007., 32.

33 I. GOLDSTEIN, "Povijesne okolnosti", 32.

34 I. GOLDSTEIN, "Značenje godine 1945. u hrvatskoj povijesti i osvetnički gnjev", 1945. - razdjeljница hrvatske povijesti : [zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Hrvatskom institutu za povijest u Zagrebu, 5. i 6. svibnja 2006.], glavni urednici Nada Kisić Kolanović, Mario Jareb, Katarina Spehnjak, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 2006., 64.

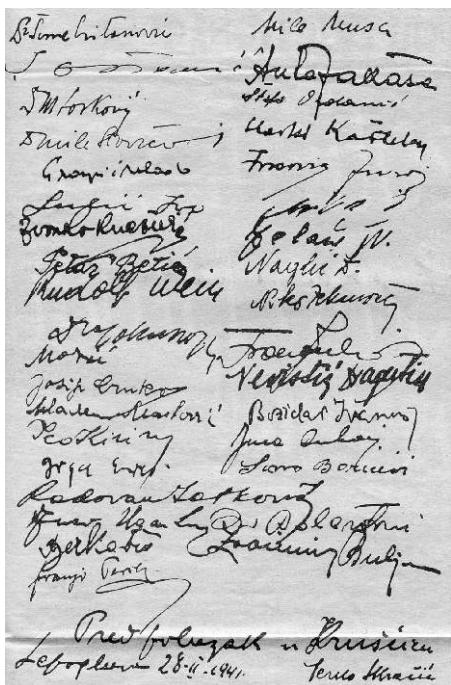
35 Petar STRČIĆ, "Bleiburg" – mit i stvarnost", Titovo doba : Hrvatska prije, za vrijeme i poslije, Savez društava "Josip Broz Tito" Hrvatske, Zagreb, 2008., 94.

36 I. GOLDSTEIN, "Značenje godine 1945.", 65.

37 P. STRČIĆ, "Bleiburg" – mit i stvarnost", 92.

38 Zorica STIPETIĆ, "Tito je jedini hrvatski državnik koga je svijet prihvaćao kao svjetsku ličnost", <http://www.nacional.hr/clanak/13694/tito-je-jedini-hrvatski-drzavnik-koga-je-svijet-prihvacio-kao-sv>, 25. III 2009.

39 Josip BOZANIĆ, Propovijed na Blajburškom polju 13. svibnja 2007., Glas Koncila, Zagreb, 2007., 18.

Potpisi hrvatskih nacionalista u logoru u Lepoglavi u veljači 1941.

do toga došlo protivno njegovim naredbama, jer brojni dokumenti, poput brzojava glavnog štabu slovenske partizanske vojske od 14. svibnja 1945., najstrože zabranjuju egzekuciju ratnih zarobljenika.⁴⁰ Istodobno se, osim toga, upozorava i na činjenicu kako "tu odgovornost valja ocjenjivati sukladno ondašnjim prilikama i ondašnjim kriterijima, koja nisu istovjetna današnjima, na prijelazu iz 20. u 21. stoljeće."⁴¹ Na istom tragu je, iako daleko oštije intonirana, i reakcija kojom je (deklarativna) njava hrvatske vlade o podizanju prvih optužnica za ratne zločine partizana počinjene u Drugome svjetskom ratu, proglašena političkom odlukom uz objašnjenje: "Kao prvo to bi bio povijesni presedan, jer do sada u svijetu nisu bili procesuirani pripadnici savezničkih vojski iz Drugog svjetskog rata, jer ni ratni zločin kako se on danas definira nije u to doba još bio kodificiran. U neku ruku, bi to bilo retroaktivno suđenje, što je samo po sebi problematično, a i otvara niz pitanja. Drugo, formuliran stav da vlada smatra da su to bili ideološki zločini, također je ideološki stav, jer se time izjednačavaju fašistička i komunistička ideologija, a to nije točno."⁴²

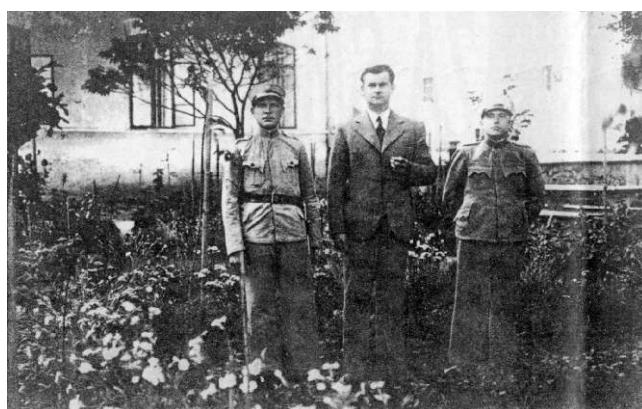
Koliko su spomenute naredbe o zabrani egzekucije ratnih zarobljenika doista tre-

bale sprječiti krvoproljeće, a koliko su služile kao pokriće za skidanje odgovornosti, najbolje svjedoči izričita tvrdnja nekadašnjeg visokog partizanskog dužnosnika i sadašnjeg predsjednika Saveza boraca Narodno-oslobodilačke vojske Slovenije, Janeza Stanovnika, izrečena prigodom nedavnog otkrića velike masovne grobnice u rudniku Barbara u mjestu Huda jama pokraj Laškoga: "Pokolji do kojih je došlo nakon Drugog svjetskog rata događali su se po zapovijedi Josipa Broza Tita."⁴³ Primjedbe kako "tu odgovornost valja ocjenjivati sukladno ondašnjim prilikama i ondašnjim kriterijima", o navodnoj problematičnosti retroaktivnog suđenja kao i odbijanju da se prizna ideološka dimenzija počinjenog zločina "jer se time izjednačavaju fašistička i komunistička ideologija" otvaraju, s druge strane, niz pitanja. Zbog čega se, naime, prvi kriterij ne primjenjuje načelno, tj. za obje strane jednako, a ne selektivno kao što se obično radi kada treba otkloniti svaku odgovornost s pobjednika? Zbog čega bi retroaktivno suđenje jugoslavenskim dužnosnicima odgovornima za ratne zlo-

Dr. Julije Makaneć je 8. travnja 1941. u Bjelovaru proglašio hrvatsku državu vlastitih, nekadašnjih ili sadašnjih, laži i zabluda.

No, najbezobzirnija od svih teza iznesenih s ciljem relativizacije zločina Bleiburga i Križnog puta ipak je ona kako "Jasenovac i Bleiburg nisu isto, u Jasenovcu se dogodio zločin genocida, na Bleiburgu zločin osvete. U Jasenovcu redom svi koji su stradali su bili nevini, i tu praktički nema izuzetka, u Bleiburgu jedan dio onih koji su stradali na svakom bi sudu bili osudjeni na najteže kazne, radi se o pripadnicima Crne Legije, poglavnikova tjelesnog zdruga i nekim drugim ustaškim jedinicima koje su četiri ratne godine bile uključene u niz zločina nad civilima."⁴⁴ Najprikladniji odgovor na ovu tvrdnju, koja očito polazi od kolektivne a ne individualne krivnje, budući da samu pripadnost spomenutim postrojbama *a priori* smatra zločinom dovoljnim za smrtnu kaznu, riječi su hvarskog biskupa Slobodana Štambuka: "Zločin je ubiti nevinoga bilo u Jasenovcu, bilo u Bleiburgu. Zbog Jasenovca mnogi su platili glavom, a žrtve su imale svoj cvijet u pravom i prenesenom smislu riječi, a žrtve Bleiburga nije se smjelo ni spominjati, jer bi i sam spomen na njih bio karakteriziran kao zlo-

Ivan Oršanić je bio jedan od hrvatskih nacionalista u konc-logoru u Kruščici kod Viteza

čine dijelu povjesničara bilo problematično, kad isti ti povjesničari problematičnim nisu smatrali suđenje Andriji Artukoviću, nekadašnjem ministru unutarnjih poslova NDH (1986.) niti su takvim smatrali suđenje Dinku Šakiću, bivšem zapovjedniku jasenovačkog logora (1998./99.). Očiti razlog ovih dvostrukih kriterija i odbijanja priznanja kako su Bleiburg i Križni put bili ideološki zločini, jest njihova ideološki uvjetovana pristranost koja ne može dopustiti izjednačavanje komunizma i fašizma/nacizma, budući da bi to ujedno značilo i priznavanje njihovih

40. Z. STIPETIĆ, "Tito je jedini hrvatski državnik koga je svijet prihvaćao kao svjetsku ličnost", <http://www.nacional.hr/clanak/13694/tito-je-jedini-hrvatski-drzavnik-koga-je-svijet-prihvacio-kao-sv>.

41. I. GOLDSTEIN, "Značenje godine 1945.", 72.

42. Z. STIPETIĆ, "Zloupotreba povijesti u političke svrhe", <http://danasm.org/programi/interview/2001/09/20010926153204.asp>, 25. III 2009.

43. <http://www.index.hr/vijesti/clanak/zrtve-komunistickog-rezima-pokolj-u-slovenskom-rudniku-naredio-j/424361.aspx>, 5. IV 2009.

44. I. GOLDSTEIN, "Deustažacija Hrvatske - važan korak ka uvažavanju povijesnih činjenica", <http://www.voanews.com/croatian/archive/2002-06/a-2002-06-17-5-1.cfm>, 20. III 2009.

Zagreb, 10. travnja 1941.

čin.”⁴⁵ Ovakve se riječi za sada, na žalost, mogu čuti samo od duhovnih osoba, koje očito imaju više smisla za pravednost i suosjećanja za žrtve, bez obzira kojoj strani one pripadale.

U svojoj ideoškoj zaslijepljenošći, autori gore spomenutih teza ne vide da tim svojim dvostrukim kriterijem i nekritičkim relativiziranjem zločina što ih je počinila partizanska strana sami pružaju argumente i za relativizaciju zločina koje je počinila ustaška strana. Naime, ako se u kontekstu zločina počinjenih nad pripadnicima ustaško-domobranske vojske 1945. tvrdi da “Kada se govori o ovim ubijanima valja voditi računa o tome da je to bilo vrijeme kada je ljudski život vrlo malo vrijedio”,⁴⁶ zar tu istu tvrdnju nije moguće smjestiti i u razdoblje 1941., kada su se Srbi našli na udaru ustaškog progona i kada ljudski život nije vrijedio puno više? Ako je partizanska osveta razumljiva zato jer je bila motivirana ustaškim zločinima, zar onda, isto tako, nije razumljiva i ustaška osveta, motivirana dugogodišnjim srpskim terorom? Osim toga, ako nije postojala zakonska osnova po kojima bi se sudilo za ratne zločine Titu, po kojoj bi se to onda osnovi trebalo suditi dr. Paveliću. Činjenica je, na žalost, da je načelo dvostrukih standarda toliko duboko ukorijenjeno u hrvatskoj historiografiji, da se čak i jedan akademik bez ikakva sustezanja usuđuje ustvrditi kako “sva ta nezakonita događanja u

Proslava Antunova u Zagrebu 1941.

NOB-u i poraću ne umanjuju (njegovo, op. a.) visoko slobodarsko, antifašističko i rodoljubno usmjereno i domoljubno značenje”.⁴⁷

Oblikovana od strane jugoslavenske komunističke historiografije, ova je interpretacija novije hrvatske povijesti unatoč svojoj očitoj ideologizaciji postala službenom, politički prihvatljivom verziji

Njemački tenkovi na zagrebačkim ulicama u travnju 1941.

jom i u samostalnoj, demokratskoj Republici Hrvatskoj. Zbog spomenutih je političkih razloga, naime, u Izvorišnim osnovama Ustava Republike Hrvatske istaknuto kako se tisućeljetna nacionalna samobitnost i državna opstojnost hrvatskog naroda, među ostalim, očitovala i u “uspostavi temelja državne suverenosti u razdoblju drugoga svjetskog rata, izraženoj nasuprot proglašenju Nezavisne Državne Hrvatske (1941.) u odlukama Zemaljskoga antifašističkog vijeća narodnog oslobođenja Hrvatske (1943.), a potom u Ustavu Narodne Republike Hrvatske (1947.)

45 http://www.glas-koncila.hr/rubrike_izdvojeno.html?news_ID=14298, 29. III 2009.

46 I. GOLDSTEIN, “Značenje godine 1945.”, 67.

47 P. STRČIĆ, “Bleiburg” – mit i stvarnost”, 100.

48 “Izvorišne osnove Ustava Republike Hrvatske”, Ustav Republike Hrvatske, Informator, Zagreb, 1992.

49 “Hrvatska i Izrael uspostavljaju diplomatske odnose”, Večernji list (Zagreb), 22. VIII. 1997., 2.

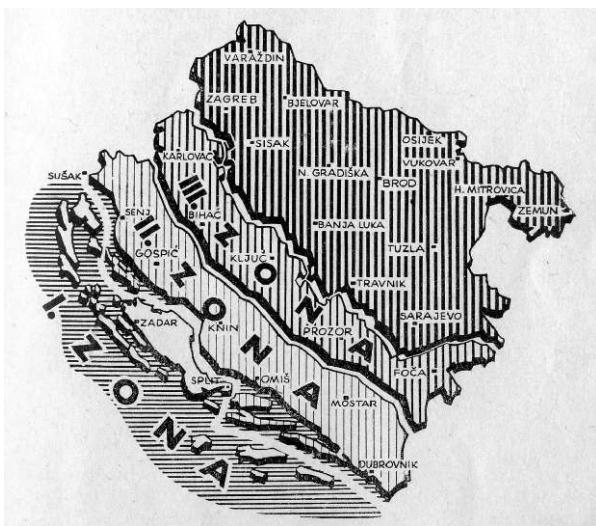
i poslije u ustavima Socijalističke Republike Hrvatske (1963.-1990.)”.⁴⁸ Na taj je način dotadašnje političko-ideološko tumačenje novije hrvatske povijesti bilo legalizirano, te je postalo službenim stajalištem Republike Hrvatske čime je, već na samom početku, bila propuštena prilika da se osiguravanjem ustavne neutralnosti države prema sukobima iz prošlosti jednom zauvijek prevladaju stare podjele. Isti je stav, u daleko grubljoj formi, ponovljen i 22. kolovoza 1997. u tzv. Budimpeštanskoj izjavi, koja je prethodila uspostavi diplomatiskih odnosa između Hrvatske i Izraela, i kojom je NDH, vjerojatno na traženje izraelske strane, izričito proglašena nacifašističkom i kvislinskog tvorevinom.⁴⁹

Svaka interpretacija koja odudara od ove službene verzije nalazi se tako u izravnoj suprotnosti s tim političkim deklaracijama koje se u stanovitim krugovima žele tumačiti kao ustavna, odnosno zakonska norma što bi povjesnu znanost na najgrublji mogući način, primjerenoj totalitarnim nego li demokratskim društвima, podredilo političkim odrednicama.

Licemjerje i dvostruki kriteriji onih znanstvenih krugova, epigona jugoslavenske historiografije, koji su šutke prelazili preko ovog upletanja politike i nametanja povjesnih “istina”,

vidljivo je u njihovu odnosu prema drugim političkim deklaracijama u kojima su iznošene političke ocjene određenih povijesnih događaja i procesa. Negativne reakcije na Deklaraciju o Domovinskom ratu iz 2000. i Rezoluciju Vijeća Europe o osudi komunističkih zločina iz 2006. pružaju za to najbolji primjer.

Deklaracija o Domovinskom ratu koju je 13. listopada 2000., u ozračju njegove sustavne medijske kriminalizacije i pritisaka za bezuvjetnom suradnjom s Haškim sudom, donio Zastupnički dom Hrvatskoga državnog sabora, istaknula je

Hrvatska nakon Rimskih ugovora (18. svibnja 1941.)

Hrvatska nikad nije priznala madžarsku okupaciju i aneksiju Međimurja

kako je "Republika Hrvatska vodila pravedan i legitiman, obrambeni i oslobođiteljski, a ne agresivni i osvajački rat prema bilo kome u kojem je branila svoj teritorij od velikosrpske agresije unutar međunarodno priznatih granica."⁵⁰ Iako deklaracija nije zakonski obvezujući akt i iako je Sabor ovom deklaracijom sve građane, državne i društvene institucije, sindikate, udruge i medije tek pozvao, a sve dužnosnike i sva državna tijela obvezao da "na navedenim načelima štite temeljne vrijednosti i dostojanstvo Domovinskog rata, kao zalog naše civilizacijske budućnosti",⁵¹ reakcije spomenutog dijela znanstvenih krugova bile su iznimno oštete. Ivo Goldstein je tako ustvrdio slijedeće: "Kako su saborski zastupnici u famoznoj 'Deklaraciji' rekli sve o Domovinskom ratu – i nema-da-mi-sada-netko-nešto-dru-go-misli-ili-piše, meni bi samo preostalo da taj tekst opremim neophodnim bilješkama i onda to objavim kao konačnu istinu.", zapitavši se pritom, "tko su oni (saborski zastupnici, op. a.) da nekome ili nekim dopuštaju ili ne dopuštaju da misle i pišu što žele o Domovinskom ratu? Jesu li oni posljednji čuvari Istine?"⁵²

Na sličnu je reakciju naišla i Rezolucija Vijeća Europe o osudi komunističkih zločina od 15. siječnja 2006., proizašla iz činjenice, kako to stoji u čl. 5, da "Pad totalističkih komunističkih režima u Srednjoj i Istočnoj Europi nije bio u svim slučajevima popraćen međunarodnom istragom zločina koje su ti režimi počinili. Dapače, počinitelji tih zločina nisu iz-

vedeni pred sud međunarodne zajednice, kao što je bio slučaj sa stravičnim zločinima koje je počinio Nacionalosocijalizam (nacizam)."⁵³ Stoga je Vijeće Europe, vođeno moralnom obvezom zauzimanja jasne pozicije prema zločinima počinjenima od strane totalitarnih komunističkih režima, pozvalo "sve komunističke ili post-komunističke partie da u svojim zemljama, ako to dosad nisu učinile, ponovo procjene povijest komunizma i svoju vlastitu prošlost, jasno se distanciraju od zločina počinjenih od strane totalitarnih komunističkih režima i da ih osude bez ikakvih nejasnoća."⁵⁴

U Hrvatskoj, međutim, to nisu učinili niti predstavnici ove "službene historiografije" niti predstavnici komunističkih ili post-komunističkih stranaka pri čemu su njihove reakcije na rezoluciju išle u rasponu od optuživanja autora rezolucije za politički ekstremizam do njezina omaložavanja. Iako su navedenu rezoluciju u Političkom odboru Vijeća Europe predložili predstavnici Europske pučke stranke, akademik Petar Strčić je iste okarakterizirao kao "rigidne europske desničare koji negiraju holokaust."⁵⁵ Optužba kojoj do mači "čuvari Istine", naviknuti na jednoumlje, redovito pribjegavaju u nedostatku argumenata i kojom učinkovito, na štetu neistomišljenika, zaključuju svaku raspravu. Drugi su se, poput Tvrta Jakovine, nasuprot tome suzdržali od ovako oštih i neutemeljenih optužbi, te su važnost rezolucije nastojali minimalizirati, ocijenivši je "samo jednom u nizu rez-

STVARANJE NARODNOOSLOBODILOČKE VOJSKE JUGOSLAVIJE

Po odluci Vrhovnog štaba stvorena je od mnogobrojnih udarnih i partizanskih brigada, od nekih 1500 partizanskih odreda regularne Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije. Ovi se odreda kroz 18 mjeseci teške i krvave borbe, iz krv i svrnci najboljih boraca, sinova i kćeri naših naroda. Tako se radala naša junaka, od naroda voljena, osvetnička, oslobodilačka vojska. Stvaranje te narodne vojske jest najveći dosadašnji uspjeh narodnog ustanka u zemljama Jugoslavije.

Bilo je to dug i težak proces, jer se naša narodna vojska radala iz malih partizanskih odreda, stvarala se od goločulkih rodoljuba, seljaka, radnika, poštene inteligencije, omladinaca grada i sela, koji su se digli na ustanak, u borbu protiv okupatora i njihovih plaćenika. Trebalo je s krvavim štvrčama osvajati od neprijatelja svaku putku, svaku bombu, svaki metak, svaki mitraljez, svaki bacac, svaki top i odolijevati mnogobrojnim ofanzivama brojčano i tehnički nadmoćnjim neprijatelja, koji su htjeli da postu poniže partizanske odrede i brigade, da ugađe narodnoj ustanici. Prema tome naša narodna vojska nije stvorena odvozo, putem dekreta, prisilno; nije naoružana iz tvornica, preko vojnih literanata, koji su nekada zaradivali ogromne pare na naoružanju bivše jugoslovenske vojske. Naprotiv, svaki borac naše hrabre narodne vojske teškim krihom i svojom krvju osvojio je i osvaja naoružanje od neprijatelja, koje su ga sramotno predali izdajnici našeg naroda, rani viši oficiri i generali bivše jugoslovenske vojske u aprlu proleće godine.

Stvaranje divizija i korpusa, stvaranje naše narodne vojske došlo je baš u vrijeme kad su za to sazeli svi uvjeti, kad se za to

I četnici i partizani borili su se za obnovu Jugoslavije i bezuvjetno uništenje hrvatske države

lucija Vijeća Europe kojoj ne treba posvećivati previše pažnje.⁵⁶ Rezoluciju je također, kako se to mogli očekivati, odbio i SDP, pravni sljednik nekadašnje Komunističke partije Hrvatske (odnosno Saveza komunista Hrvatske) i jedna od dviju najjačih hrvatskih parlamentarnih stranaka, čija je potpredsjednica Željka Antunović čak ustvrdila kako ta rezolucija nije nikada ni izglasana.⁵⁷

S obzirom na slične razloge koji su i u irskoj historiografiji doveli do određene,

50 Deklaracija o Domovinskom ratu, čl. 2, <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/274008.html>, 1. VII 2008.

51 Deklaracija o Domovinskom ratu, čl. 7, <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/274008.html>, 1. VII 2008.

52 I. Goldstein, "Čuvari istine me nasmijavaju", <http://feral.audiolinux.com/tpl/weekly1/article.tpl?IdLanguage=7&NrIssue=924&NrSection=15&NrArticle=3833>, 10. III. 2005.

53 Resolution 1481 (2006). - Need for international condemnation of crimes of totalitarian communist regimes, <http://assembly.coe.int/Maintain.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta06/Eres1481.htm>, 5. I 2007.

54 Resolution 1481 (2006), <http://assembly.coe.int/Maintain.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta06/Eres1481.htm>, 5. I 2007.

55 http://hakave.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1020&Itemid=173, 7.VI. 2008.

56 http://hakave.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1020&Itemid=173, 7.VI. 2008.

57 http://hakave.org/index.php?option=com_content&task=view&id=1020&Itemid=173, 7.VI. 2008.

Restriktivne mjere prema Srbima i Židovima

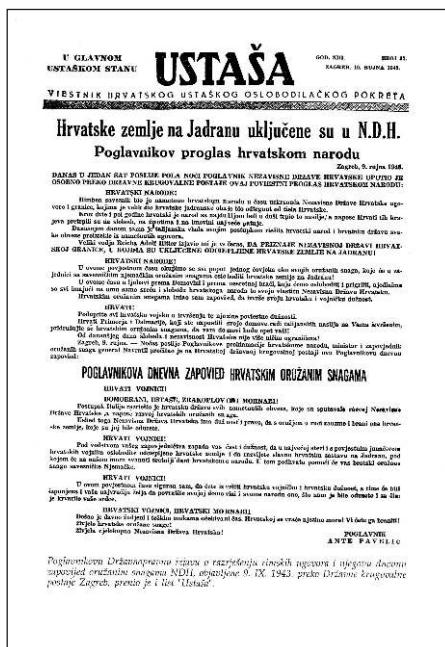
ako ne ovako drastične ideologizacije i njezine instrumentalizacije u političke svrhe, zanimljivo je osvrnuti se na rad irskog povjesničara Petera B. Ellisa "Revisionism in Irish historical writing" ("Rezisionizam u irskim povijesnim djelima").⁵⁸ Polazeći od stajališta kako povijest nije tek puko nabranjanje činjenica, već moralna interpretacija tih činjenica, autor je ustvrdio kako je svako povijesno djelo pristrano, kako je ta pristranost neizbjegna te kako bi svaki povjesničar trebao obznaniti svoj filozofski/ideološki stav. Na temelju dvaju, međusobno potpuno oprečnih stavova u irskoj historiografiji su se, prema Ellisu, i oblikovale dvije škole:

- nacionalistička, čija je interpretacija povijesti počivala na stavu kako "irski narod ima moralno pravo boriti se za svoju političku, ekonomsku, društvenu i kulturnu nezavisnost protiv imperialističke etike svog velikog susjeda" te

- anti-nacionalistička (ili historiografija „irske kontrarevolucije“) “koja, u svom najblažem obliku, opravdava engleski imperijalizam u Irskoj ili, u svom najjačem obliku, podržava taj imperijalizam.”

"Nacionalistička" interpretacija irske povijesti postala je općeprihvaćenom nakon stjecanja neovisnosti 1921. te je takvom ostala sve do 1969. i početka novih borbi u Sjevernoj Irskoj, kada su u Dublju počeli razmišljati o tome kako da zaštite svoj odnos s Londonom. Zbog toga

su, nastavlja dalje Ellis, napuštene tradicije na kojima je rođena današnja Republika Irska, dok su se u historiografiji, naranavno nimalo slučajno, upravo u to doba počele pojavljivati knjige koje su trebale popločati put novom "revizionizmu". Dvije najznačajnije knjige koje su pokušale negirati nacionalističku tradiciju u irskoj povijesti, tvrdeći kako je prava tradicija irske nezavisnosti bila filozofija o'connelitske 'samouprave', bile su *Towards a New Ireland* (Prema novoj Irskoj) G. Fitzgeralda i *States of Ireland* (Irske države) C. C. O'Briena, obje objavljene 1972. Mišljenje koju su one htjele nametnuti bilo je to, "da odvajanje od Engleske nikad nije bio popularan koncept u irskom povijesnom razvoju, da je republikanska tradicija bila stajalište manjine koja nije imala većeg utjecaja na irsku političku filozofiju. Teza razvijena u

DOKUMENTI O ZLOČINIMA OKUPATORA
INJIHOVIH USTAŠKIH I ČETNIČKIH POMAGAČA

Jasenovački logor

Iskazi zatočenika koji su pobegli iz logora

1942

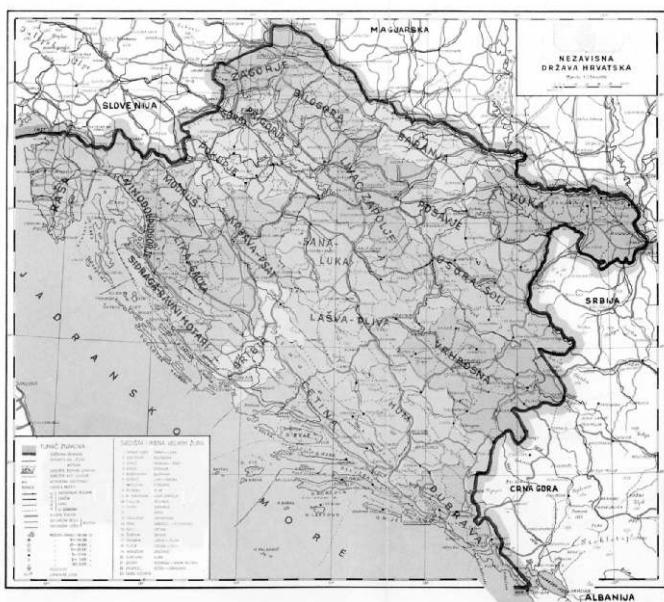
**IZDANJE PROPAGANDNOG OTSEKA
ANTIFAŠISTIČKOG VIJEĆA NARODNOG OSLOBOĐENJA
JUGOSLAVIJE**

Zbirka iskaza jasenovačkih logoraša

goslavenskoj ideologiji koja je svoju realizaciju doživjela u stvaranju jugoslavenske državne zajednice 1918. i njezinoj obnovi 1945. Činjenica da se tijekom najvećeg dijela XX. st. Hrvatska nalazila u sastavu jugoslavenske države za svoju je posljedicu, što se historiografije tiče, imala i to da je općeprihvaćena, službena interpretacija novije hrvatske povijesti bila ona jugoslavenska. Ova je opet, slično kao i u irskom slučaju, "znanstvenim" argumentima nastojala dokazati kako ideja državne nezavisnosti i samobitnosti koju su zastupali hrvatski nacionalisti, nasuprot jugoslavenskoj ideji, nikad nije uživala širu potporu. Kako je sâm nacionalizam pritom prikazivan kao jedna krajnje negativna politička ideja, identična sa šovinizmom, zanimljivo je vidjeti kako P. B. Ellis, iz irske perspektive, tumači nacionalizam. "Za engleske uši", piše on, "možda zbog njihovih imperijalističkih tradicija, nacionalizam priziva ideje šovinizma. No, u kontekstu korištenom u Irskoj, on jednostavno znači politiku osiguravanja nacionalnih prava, traženje Irske da bude nezavisna nacija. On je branitelj slobode nacionalne zajednice od političke, gospodarske, socijalne i kulturne eksploracije drugih nacija."⁵⁹ Ocjena koja doslovno, od riječi do riječi, oslikava samu bit hrvatskog nacionalizma, koji je "tijekom povijesti i danas bio i ostao isključivo obrambena kategorija."⁶⁰

Činjenica da su se hrvatski nacionalisti u borbi za državnu nezavisnost, ne svojom voljom, morali osloniti na fašističku

58 Peter B. ELLIS, "Revisionism in Irish historical writing", <http://www.irishdemocrat.co.uk/bookshop/publications/revisionism>, 7.V. 2005.
59 P. B. ELLIS, "Revisionism in Irish historical writing", <http://www.irishdemocrat.co.uk/bookshop/publications/revisionism>, 7.V. 2005.
60 I. KORSKY, Iz idealna u stvarnost, 401.

Hrvatska u službenim zemljovidima 1943.-1945.

Italiju i da se NDH zbog toga našla u taboru sila Osovine, poslužila je kao ključan argument u idejno-političkom obračunu pobjednika s poraženima. Upravo na temelju te činjenice komunistička je jugoslavenska historiografija izgradila svoju crnu-bijelu, ideologiziranu interpretaciju.

Cetvrti obljetnica NDH: Katolički list, 12. travnja 1945.

ciju novije hrvatske povijesti, koja je istodobno imala i svoju političku svrhu: poistovjećivanje hrvatskog nacionalizma s fašizmom/nacizmom trebalo je onemogućiti svaku borbu za nezavisnu Hrvatsku.

Interpretaciju koje je, uslijed opisanih razloga, ne samo preživjela slom komunizma i raspad Jugoslavije, već je postala i službenom verzijom hrvatske historiogra-

Jugoslavenska armija ulazi u opustjeli glavni grad Hrvatske

fije, što je dujučerašnjim zagovornicima komunizma i jednostranačja, danas najgorljivijim antifašistima i demokratima, omogućilo da i dalje, ne birajući sredstva, nameću svoju "istinu". U takvoj atmosferi krajnje netolerancije, koju prema svojim neistomišljenicima provode kako akademski tako i politički krugovi, na žalost tako daleko zvuče riječi bivšeg predsjednika Republike Slovenije Milana Kučana, koji je inače i sam baštinik komunističko-antifašističke struje: "Među nama o tim događajima postoji nekoliko istina. Pustiti svakom da živi sa svojom istinom bio bi dokaz demokratičnosti i zrelosti našeg društva." Sve dok se na taj način ne počne razmišljati i u Hrvatskoj i sve dok Izvorišne osnove Ustava Republike Hrvatske i dalje budu dijelile hrvatski narod na pobjednike i poražene, hrvatsko društvo i hrvatska historiografija će i dalje uvelike biti opterećeni starim ideološko-političkim suprotnostima.

Sažetak:

Slom komunizma i raspad Jugoslavije otvorio je početkom 1990ih mogućnost za objektivniju znanstvenu analizu i reinterpretaciju novije hrvatske povijesti, osobito kada je riječ o Ustaškom pokretu i Nezavisnoj Državi Hrvatskoj (NDH). Umjesto toga, dotadašnje su ocjene jugoslavenske historiografije, koje su se uklapale u političko-ideološke okvire koje je nametala komunistička partija i jugoslavenska država, postale i službenom verzijom hrvatske historiografije. Svaki pokušaj osporavanja i reinterpretacije tih političko-ideoloških ocjena i teza, kojima se tijekom skoro pedeset godina sustavno

ocrnjivao ustaški pokret i NDH, pritom se, od jednog dijela povjesničara, proglašava pukim političkim i historiografskim revizionizmom odnosno "historiografskom retardacijom i društveno-političkom anomalijom". Kada je o ustaškom pokretu riječ, on se tako i dalje prikazuje naci-fašistički pokret za koji je izgleda bitno jedino to da je u borbi za neovisnu Hrvatsku zagovarao najradikalnije metode borbe i za koji se tvrdi da je bio opsjednut nasiljem dok se, nasuprot tome, analiza uvjeta u kojima je nastao i oblikovalo se, analiza njegovih osnovnih ciljeva i vanjsko-političkih čimbenika koji su predodredili buduća saveznštva, pritom jednostavno izostavlja ili stavlja u drugi plan. Istovjetna "znanstvena" metodologija – koja svjesno prešćuju uzroke a ističe posljedice, koja događaje i procese hotimično vadi iz povjesnog konteksta i njima manipulira – vidljiva je i u pristupu NDH koja se i dalje prikazuje tek kao puka naci-fašistička tvorevina. S podjednakim žarom, s kojim se u historiografiji i dalje često preuveličavaju zločini poraženih, istovremeno se besramno umanjuju zločini pobjednika, kako to najbolje prikazuje primjer Bleiburga i Križnog puta. Ovo političko-ideološko tumačenje novije hrvatske povijesti – na koje je ukazano nizom primjera – postalo je i službenim stajalištem Republike Hrvatske te je, na neki način, legalizirano Izvorišnim osnovama Ustava Republike Hrvatske. Prilika da se, osiguravanjem ustavne neutralnosti države prema sukobima iz prošlosti, jednom zauvijek prevladaju stare podjele na taj je način propuštena što je hrvatsku historiografiju ponovno podredilo političkim a ne znanstvenim odrednicama.

IZ HRVATSKE IZBJEGLIČKE KRONIKE: OTMICA ZATVORENIKA IZ ENGLESKE TAMNICE «REGINA ELENA» U RIMU (VI.)

Moje financije već odavno ne dosiju ni za potreban podvoz po gradu, a česte ekskurzije po Rimu posljednjih dana iscrpile su sve moje kredite. Bojam se, međutim, da nas događaji ne zateknu nespremne, i mislim da se na nekoga moramo obratiti. **Drago** je najodlučnije protiv toga, uvjerava me, da budem mirna i da svaku brigu u tom pogledu prepustim njima. Pode li samo sve ostalo sretno za rukom, ta će se poteškoća lako prebroditi.

Sutradan, četvrtak, na ugovoren sastanak dolazi samo **Ljubo**. Kaže mi, da su podijelili dužnosti i da danas svaki ide na svoju stranu. Nas dvoje odlazimo na Piazza del Popolo, gdje se, prema nečijim uputama, može kupiti dobrog alata. Dvadesetak minuta vožnje i nalazimo se u vrevi i žamoru jedne neobične, šarolike tržnice. Tu se kupuje i prodaje od bezvrijednih prnja do vrlo dobrih i korisnih stvari. Na jednom kraju tržnice, na ovećem prostoru, izložena je svakovrsna željezna roba. Ljubo pomno promatra izloženi alat, ogledava klješta za rezanje žice i nalazi dosta veliki izbor. Ako bude sreće i budemo trebali klješta, sada znade gdje će ih kupiti.

Kroz tri dana za redom ne vidim Dragu. Na naše uobičajeno mjesto sastajanja dolazi samo Ljubo. Svaki dan odlazimo u via Tiburtina, obilazimo «Regina Elena», gledamo zatvorenike, dok se šeću po terasi zatvorske zgrade, a zatim pješačimo kilometre po predgrađu i okolici. Ljubo nastoji što bolje upoznati cijeli predio, teren, ulice i prevozna sredstva, kako bi odredio najpovoljniji smjer i način, da izbjegnu eventualnu potjeru stražara. Ja svaki dan odlazim u Zavod Sv. Jeronima, da se propitam za novosti u vezi s uhićenicima, a Ljubo svake večeri odlazi u borovu šumicu, da primi izvješće s prozora ćelije o toku operacija u zatvoru. Kad je Ljubo i treći dan došao sam na sastanak, imala sam utisak, da je Drago nekud otišao, i bila sam u brizi što je s njim. Ljubo je, međutim, osoba od malo riječi i za sve objašnjenje kaže mi,

Piše:

Anka RUKAVINA

da nema razloga za bojazan, dok je jedan na terenu, drugi se brine za opskrbu.

Bila je subota, šesti dan od njihova dolaska u Rim. Vraćala sam se kući ranije nego drugih dana, i Ljubo me je pratilo sve do Grotte. Htio je vidjeti gdje se nalazi naš dom, a kad prođe ova briga, doći će u

Dragutin Kenderić

posjete i on i Drago, da upoznaju i ostale djevojke. Za nedjelju poslije podne časnica sestra nam je najavila posjet Mnogopostovanog. Preporuča nam, da budemo kod kuće, jer ima za nas važne obavijesti. Te nedjelje ostajem kod kuće i prvi dan od njihova dolaska u Rim, ne vidim ni jednoga od njih.

U ponедјeljak, 26. svibnja, na naše uobičajeno mjesto sastajanja dolaze i Ljubo i Drago. Vedri su i veseli, iako im se na licu vidi neispavanost i umor. Oni su i ove noći probjeli uz «Regina Elena», ali se i opet hoće navratiti u njezinu blizinu i gledati zatvorenike, dok se šeću po terasi njezine zgrade.

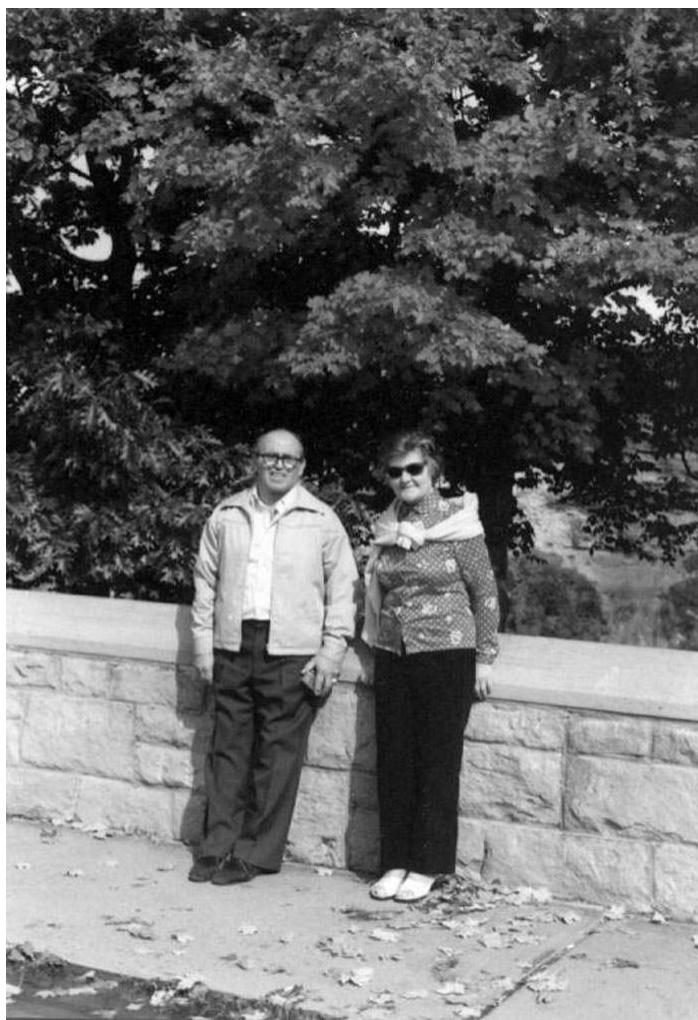
Uzimamo već dobro poznatu «circolare rossa» i stižemo u borovu šumicu u isto vrijeme, kad zatvorenici izlaze na terasu. Ljubo i Drago su u Rimu već osmi dan. Uvjereni su, da se sve odvija po predviđenu planu i da će svi, koji su u zatvoru, uskoro biti na slobodi. Oni su već dobro upoznali «Regina Elena», snalaze se po gradu i okolicu, opskribili su se hranom za nekoliko dana i osigurali se za potrebnii pribor. Označili su mjesto, na kojem će rezati žicu i odredili smjer, u kojem će bježati u slučaju da budu primijećeni. Računaju, da bi pilenje rešetaka već moralno biti pri kraju, i čim o tome prime obavijest s prozora ćelije, oni odlaze prvim vlakom u Fermo po još trojicu svojih drugova. Ono jutro, kad ja dođem na «Termini» i tamo njih ne nađem, oni će već vjerojatno biti u Fermu. Uglavili smo upute, koje će ja prenijeti u zatvor, za vrijeme mojeg slijedećeg posjeta, i u uvjerenju, da je učinjeno sve, što se je do tada moglo učiniti, odlučili su poslije podne posvetiti odmoru i snu. Navečer će opet otići po izvješće iz «Regina Elena», a sutradan ćemo se sastati kao i obično. Te večeri, međutim, izvješće nije glasilo kao i obično. U devet sati, na prozoru ćelije, planula je jedna šibica, a minutu kasnije planula je još jedna. Momci su također zapalili jednu za drugom, dvije šibice, zatim odjurili na omnibus za kolodvor Termini i stigli u zadnji čas na brzi vlak, koji je odlazio u Anconu. U Anconi presjedaju u vlak, koji ide za Porto San Giorgio i oko sedam sati ujutro stižu u Ferma.

U srijedu, 28. svibnja, bila sam po peti i zadnji put u «Regina Elena». Za vrijeme posjeta saopćio mi je **Biošić**, da je on već pri kraju posla i uz malo sreće, ove noći je s rešetkama gotovo. Rekla sam mu, da su i momci pri kraju sa svojim pripremama i da bi se mogli pojavit u šumici, ako ne slijedeće noći, onda sigurno u noći od petka na subotu. Kako je akcija odlučena za vrijeme od jedan do tri sata poslije pola noći, momci će najaviti svoju prisutnost

točno u jedan sat. Zapalit će, jednu za drugom, tri šibice u razmaku od jedne minute, a zatim strpljivo čekati, dok se isti znak ne pojavi na prozoru celije. Plamen šibice je u ovom slučaju najsigurnije sredstvo; nije upadan, nema bojazni da izazove sumnju, a oni ga s prozora mogu lako primijetiti. Kad se u zatvoru ukaže sretna prilika za pothvat, Biošić će paljenjem šibice na prozoru dati znak za početak akcije, a čim čuje škljicanje klijesta pod prozorom, spustit će niza zid špagu sve do zemlje, a zatim, pozorno slušati svaki znak i paziti na svaki pokret. Momci će na ogradi pod prozorom rezati žicu, dohvati špagu i za nju zavezati konop. Pomoću špage Biošić će povući konop sve do prozora i zavezati ga za željezne šipke, uspostavivši tako most, po kojemu će se vratiti iz predoblja smrti u slobodu i život. Kada već budu na slobodi, oni koji poznaju grad i imaju sigurno sklonište, udaljiti će se što prije od zatvora, a oni, koji ne znaju kud bi, držati će se uputa onih, na čije će ruke sletiti niz konop.

Iste ove upute povjerila sam **prof. Žanku**, preporučivši mu, da se na vrijeme obavijesti sve Hrvate te da međusobno odluče kada i kako će obavijestiti Srbe. Nu, nepovjerenje prema Srbima se je u posljednje vrijeme znatno pooštirilo. Oni su tih dana očekivali kralja **Petra** iz Londona, te bili sigurni, da će njegovim posredstvom uskoro svi biti pušteni na slobodu. Nagovarali su Hrvate, da im se priključe te da i oni zatraže njegovo posredovanje. Naši su odgovorili na čelu s prof. Žankom, da mi Hrvati nemamo kralja.

Prošla su bila dva dana i tri noći od odlaska Ljube i Drage u Ferrnu. Poznavajući udaljenost, mogućnost putovanja i njihovo nastojanje, da se što prije vrate u Rim, očekivala sam ih već slijedećeg dana. Bio je četvrtak, 29. svibnja. Došla sam na Termini oko deset sati i na moje veliko zadovoljstvo, Ljubo je već bio tamo. Toga jutra, stigli su iz Ferma on, Drago i još trojica njihovih drugova. Drago je s ovom

Autorica s D. Kenderičem u Hamiltonu, Kanada, 1981.

trojicom odmah produžio u via Tiburtina, a on i ja idemo na Piazza di Popolo, da kupimo klijesta. Konop od 25 metara dužine bio je već na sigurnome mjestu.

Piazza di Popolo je vrvjela svijetom, a sektor željezne robe bio vrlo posjećen i živ. Ljubo se je razumio u alat, pažljivo prebirao i ogledao svaki primjerak, napokon izabrao i kupio.

Slijedili smo obalom Tibera, u smjeru Zavoda Svetog Jeronima, dok sam mu izlagala novosti iz «Regina Elena». Prema izjavi bojnika Biošića, danas bi već i rešetke na prozoru celije trebale biti prepiljene i time sve pripreme za pothvat gotove. U tom slučaju - zaključuje Ljubo - konični bi zahvat mogao uslijediti već ove noći. Upozora-

vam ga na njihove neprospavane noći, mislim da bi trebali spavati i odgoditi akciju za sutrašnju noć. On – međutim – strahuje, da bi uhićenike mogli odvesti ili nekamo premjestiti, a da ih odvedu sada, kada je već sve spremno da ih oslobođe, ne bi to mogao nikad prežaliti. Ta nas je opasnost mučila od prvoga dana. Zbog toga sam svaki dan odlazila u Zavod Svetog Jeronima, znajući, da sve naše žalosne novosti najbrže tamo odjeknu.

Ljubo i Drago su izbjegavali mjesta, gdje je dolazilo više ljudi, jer nije uputno da ih netko vidi, tim više, što nisu imali ni logorske propusnice, ni dozvolu boravka u Rimu. Ljubo će, stoga, pričekati u jednoj kavani, dok ja - kao i svaki dan - navratim u Zavod Svetog Jeronima, da se propitam za novosti u «Regina Elena». Osoba, kojoj sam se obraćala, poznavala me je te nastojala, da me o svemu što točnije informira. Tih dana,

Prof. Dušan Žanko kao intendant Hrvatskoga državnoga kazališta

srećom, nije bilo zabrinjujućih vijesti.

Prema podatcima iz sigurnog izvora, никакav pokret ili premještaj uhićenika nije bio u vidu. Usprkos svemu, Ljubo smatra, da se ne smije odgađati i da se pothvat mora poduzeti, čim se za to ukaže prva prilika. Oni će svakako već ove noći biti u šumici i ugovorenim znakom izvjestiti, da su spremni za akciju.

Nakon pothvata, potrebno je, da se ljudi prije udalji iz Rima. Najuputnije je, da se prebace u blizinu Ferma, gdje će im se priskrbiti prehrana, dok ih se ne smjesti na sigurno mjesto.

Ne znamo kakve će prilike nastati nakon pothvata, i Ljubo predmijeva, da bi ovo mogao biti naš zadnji sastanak u Rimu. Kaže mi tada, da se on zove **Prskalović**, a **Drago Kenderić**, a za ostalu trojicu, kaže mi samo, da su izvrsni momci, jedan od njih je ustaša, a druga dvojica mornari, njihovi suborci s Crnoga mora. Vrlo je ponosan, da je on hrvatski mornar i predaje mi na čuvanje svoju sliku u odori mornaričkog vodnika, jer tko zna što će biti s njim i slika će biti sigurnija kod mene nego kod njega. To je jedino što je sa sobom ponio, kad je napustio englesko gospodarstvo, u zarobljeničkom logoru u Afragoli.

Dvije noći za redom, uvijek na istome mjestu, u jedan sat poslije pola noći, momci najavljuju svoju prisutnost u šumici i uzalud čekaju, do iza tri sata, odgovor s prozora ćelije. Tamo gore, na drugom katu, stražar ne zauzavlja šetnju, a u pokrajnjim ćelijama Srbi osluškuju i promatraju više nego ikad. Budući su Hrvati odbili posredovanje kralja Petra, Srbi su vjerojatno pretpostavljali, da se oni od nekud nečemu nadaju i nisu ih puštali s oka. Nije isključeno, da su i naslućivali, da Hrvati nešto spremaju, jer je – navodno - u jednome času jedan povikao, da «ustaše beže!» Hrvati su -međutim- strpljivo nastavili svoju svibanjsku pobožnost te molili i pjevali kao i prethodnih dana, i Srbi - ne primjetivši ništa neobična - pomalo se smirivali.

U subotu pred večer, 31. svibnja, sastajem se s momcima u jednoj kavani nedaleko Termini-a. Tom zgodom prvi put srećem i upoznajem trojicu momaka, koji su došli na ispomoć Ljubi i Dragi. Pijemo

kavu i ostajemo u razgovoru oko jedan sat. Prate me zatim na tramvajska postaju, a iza toga će na večeru, u jednu trattoriu. Rastajemo se u nadi, da ćemo se sastati nakon obavljenja posla. Nikad se – nažlost - nismo više sastali, bio je to naš prvi i zadnji sastanak.

Bila je zadnja noć mjeseca svibnja i treća njihova iščekivanja i bdijenja nasuprot «Regina Elena». Noć je bila ugodna, tiha i topla, Mjesec je probijao kroz rrijetke oblake, koji su naišli kao naručeni. Momci su poznavali svaku stopu zemlje oko zatvora, odredili su plan, uglavili po-

Ljubomir Prskalović

zicije i ustanovili obavještajni znak za slučaj opasnosti. U jedan sat, zapalili su jednu za drugom, tri šibice, zatim, s pogledom prema prozoru ćelije, čekali odgovor.

Na drugom katu, u dvije hrvatske ćelije, ljudi su završili svibanjsku pobožnost, zatim polijegali obučeni, nadajući se sretnoj prilici. Noćna svježina je konačno i Srbe smirila i uljuljala u san, čak je i noćni stražar u nekom uglu zadrijemao. Hrvati budniji nego ikad, koriste ovu priliku i pomoću jedne šipke, koju im je netko pribavio, pomicu zasun na vratima i otvaraju ćeliju. Jedan od njih prelazi hodnik i otvara ćeliju, iz koje se bježi. Jedan po jedan zatim prelaze u ovu ćeliju, dok bojnik Biošić palji šibicu na prozoru te odmotava špagu, koja već klizi niz zid. Bila su dva sata i deset minuta.

Čim je na prozoru ćelije planula šibica, Ljubo i Drago su jurnuli kroz žito prema ogradi, noseći teški smotak konopa i jednu dugačku granu, kojom će privući špagu od zida zgrade prema ogradi. Ostala trojica su zauzela određene pozicije, odakle imaju pod okom cijeli zatvorski sklop. Svaki pokret oko zidina, u dvorištu ili na terasi, dojavit će ugovorenim znakom.

Stojeći na Draginim ramenima, Ljubo je žurno rezao žice, sve dok ograda nije bila do kraja prerezana. Kroz prorez su provukli pripremljenu granu, pomoću

koje su privukli špagu te je oprezno prebacili na vanjsku stranu žičane ograde. Svezali su čvrsto konop i špagu te onima gore dali znak, da povlače. Konop je tako preko njihovih ruku, da se ne dotakne ograde, išao ravno s puta do prozora.

U ćeliji je sve bilo gotovo u tren oka. Zavezali su konop za debele gvozdene šipke na prozoru i jedva su Ljubo i Drago nategnuli konop, na ruke im je sletio **Ante Skelin**, a koju sekundu zatim prof. Dušan Žanko.

Slijedilo je nakon toga nekoliko mučnih neizvjesnih minuta, kada je treći po redu, veliki župan Marković, zapeo na prozoru. Bio je čovjek jake konstrukcije i otvor na prozoru za njega premalen. Nije se, jadnik, mogao provući.

Nakon ovoga nesretnog slučaja, sruštanje slijedi po unaprijed utaćenom redu i bez poteškoća. Jedan za drugim, ljudi klize niz konop i u roku od par minuta, još ih je osam na slobodi. U jednoj ćeliji ostaje samo veliki župan **Marković**, a u drugoj jedan invalid, **Sekulić**, koji je imao slomljenu ruku i nije mogao bježati. Prolaze duge tjeskobne minute, a na prozoru ćelije ne pojavljuje se nitko.

Od desetorice, koji su pobegli, samo Ante Skelin i prof. Žanko imaju kamo otići, i odmah nakon bijega nestaju u mraču. Od ostale osmorice, nijedan ne zna kud bi krenuo i što bi učinio. Ljubo i Drago nisu htjeli napustiti mjesto, jer su se nadali, da će se još netko pojavititi na prozoru ćelije, no, ove je ljudi trebalo što prije nekamo odvesti. Odlučili su stoga, da će Drago još čekati, a Ljubo će odvesti ljudi daleko od zgrade.

Velimir Schuster

Ljudi su kod spuštanja po konopu, uslijed trenja, zadobili teške ozljede. Gazeći kroz rosnu travu i žito, uprljali su odjeću i bili mokri do koljena. Nisu imali sredstava, nisu poznavali grad i u takvom stanju nisu mogli daleko stići. Trebalо ih je što prije izvesti iz grada i pribaviti im pomoć. U ovakvoj prilici, kamo bi drugdje, nego negdje na dohvati doma hrvatskih studentica u Grottaferrata.

Drago je ostao pod prozorom ćelije, a ostala trojica, svaki na svome mjestu, sve dok se s istoka nije već nazrijevao novi dan. Tada su se povukli u šumicu te i dalje čekali, u nadi, da će se još tkogod pojaviti na prozoru ćelije. Nažalost, nitko se više nije pojavio. Već je svanjivalo, periferija se budila i via Tiburtina oživjela prometom, kad su zadnji pozdrav poslali «Regini» i napustili šumicu. Uzeli su tramvaj za kolodvor Termini i tamo se rasatali. Momci će prvim vlakom u Anconu i Fermo, a Drago je požurio u Zavod sv. Jeronima, da javi događaj.

Ljubo je sa svojom «svitom» sretno stigao u blizinu našega doma. Našle smo ih u jednom vinogradu, među četiri zida jedne srušene kuće. Tamo nisu mogli ostati. Svaki čas je mogao netko naići, a ni policija, vjerojatno, ne će izostati. Morale smo biti oprezne i raditi brzo. Prva pomoć te okrjepa čajem i kruhom, stigla je u najkraćem roku, a nova „residencija“ ubrzano pronađena. U jednoj kotlini, pod nekoliko zakržljalih stabala i grmlja, našle smo im prvo sklonište.

Čim su se bjegunci našli u svom skloništu, Ljubo i ja smo otišli u Rim, zabrinu-

ti za Dragu i ostale. Oko podne smo stigli pred Zavod sv. Jeronima, pred kojim je stajalo dosta ljudi. Komentirali su bijeg i naslove u novinama, gdje se nudi dva milijuna lira onome tko prokaže bjegunce ili organizatore. Bilo je to već drugo novinsko izdanje, u prvom je pisalo da je straža bila potplaćena.

Bjegunci su nekoliko dana ostali u svom skloništu, dok ih jednoga po jednoga, nismo otpratile na sigurno mjesto. Dijelile smo s njima naš čaj, kruh i makarone, pazeći dobro, da ne primijeti časnica Amaлиja, ili da – kojom nesrećom – ne bi doznao Mnogopoštovani. Nekoliko dana kasnije, Ljubo* i Drago napuštaju Rim i odlaze u Fermo. U teškom pothvatu spašavanja hrvatskih izbjeglica, završava time poglavljje iz „Regina Elena“, ali njihova borba slijedi, jer to je borba za „hrvatsku stvar“, a u toj borbi, oni su uvijek na terenu i uvijek u prvim linijama.

* * *

* Kako sam nedavno saznala, Ljubo Prskalović je, kao i većina iz vojničke skupine u logoru Fermo, bio proglašen „sivim“, zatim je kao nepogodna osoba morao napustiti logor. Prebacio se u Francusku i dobio posao u kamenolomu u Grenobleu. Bojeći se oštре zime i teška rada, otišao je u Marseille, gdje je dobio mjesto kapetana na jednome teretnom brodu. Plovio je do godine 1952., kada je kod jednog iskrcavanja bio teško ranjen i ostao bez ruke. Kratko vrijeme nakon toga teško se razbolio, po svoj prilici kao posljedica zadobivenih ozljeda, i umro u gradu Savannah u Georgia, USA. Bio je rodom iz Tuzle, izvanredno inteligentan i veliki rodoljub.

* * * **PROTAGONISTI:** Iva Vidović, Joža Vidović, Fermo: Željko Burić, Vladimir Maksimović, Vladimir Schuster, Stjepan Pleša; Rim: Ivan Juregić, Stjepan K., Dragutin Kenderić, Ljubomir Prskalović, N. N.

(Svršetak)

MISAO NA DOM

*Pogašena svjetla u domu našem,
gdje otac nekoć pričao,
u zimske snježne noći,
o mladosti svojoj i zemanu davnom,
o ljudima kojih više nema,
junacima što vječno u legendi žive.*

*Nad Bosnom ugasle zvijezde.
Sokaci i mahale čemerom biju.
Šedrvani ne žubore više.
Umorne oči dobrog, plemenitog starca
Debelu knjigu o bolu kriju.*

*Pločnikom starim sad tuđe noge idu,
Ljudi bez srca ocrniše obraz rodnog mi grada.*

*Pogašena svjetla u domu našem.
Sijedi otac ne će vidjet sina.*

Husnija HRUSTANOVIĆ (1923.)

JUGO

*Zastajao sam ponekad
U mislima
Koje te slijede
Na leđima
Dupina*

*Tek onako da čujem
Iz tvojih usta
Kako zbori kako boli*

Domovina

Stojan VUČIĆEVIĆ (1941.-1989.)

VELIKI FRANJEVAC I DUGOGODIŠNJI POLITIČKI UZNIK: DR. FRA SMILJAN ZVONAR (1919. – 2009.) (III.)

U dopisu tadašnjega provincijala fra Mile Leke Vjerskoj komisiji pri predsjedništvu vlade BiH u Sarajevu, izneseno je kako franjevački red nigdje u svijetu nije srastao s narodom kao u «našoj Republici» te da je kroz povijest neosporna uloga franjevaca, koji su s pukom dijelili dobro i zlo i nikad ga nisu izdali. Bilo je svećenika koji se odmah nakon rata nisu najbolje snašli u novim prilikama, pa je s lokalnim vlastima na terenu bilo stanovitim nesporazuma i sukoba, što je za sobom povlačilo kažnjavanje. Nastupilo je napeto stanje i zaoštrenost između svećenstva i narodne vlasti, ali je postupno došlo do smirivanja prilika, u čemu je pridonijelo i društvo svećenika „Dobri Pastir“. Navodi zatvaranje fra Ljudevita Rupčića i fra Smiljana Zvonara, donošći izjavu N. Fazlagića od 16. travnja 1952.: „I jest bio besmislen svaki pokušaj s vama (tj. fratrima) sklapati sporazume i paktove o suradnji. S vama nema nikakve suradnje (...).“ Dodaje primjer župnika u Gorancima, fra Davida Zubca, komu se brani pohod i ispovijed staraca, jer da se time vrše zabranjeni skupovi, kao i priječenje primanja milodara od župljana. Izražava se zabrinutost zbog takvih mjera, koje nikomu ne mogu donijeti korist, te se moli intervencija radi teških prilika za Crkvu u Hercegovini.

Optuženi franjevci i suradnici

Fra Smiljana su jugoslavenske komunističke vlasti progonele nakon što je s fra Ferdom Vlašićem počeo raditi na oslobođanju franjevaca koji su se nalazili po komunističkim zatvorima. Veza im je bio sudski službenik u Mostaru Daut Karamehmedović, koji je za novac bio spremjan izdati krivotvorene dokumente o pomilovanju ili o smanjenju kazne. UDB-a je, međutim, otkrila njihovo nastojanje, ali ih je vjerojatno jedno vrijeme šutke promatrala, dok svi nisu bili uvučeni. Tada su ih, u ljeto 1952., utamnicili u mostarskoj Čelovini.

Nakon toga provincijal fra Mile Leko javlja Biskupskom ordinarijatu da su u posljednje vrijeme zatvorena četiri župnika: fra Željko Zadro u Kongori, fra Ljudevit Rupčić u Veljacima; fra Mladen Barbarić u Pločama i fra Smiljan Zvonar u Mostaru. Predlaže u dopisu br.

Piše:

Mate TADIĆ

67/52. fra Pia Nuića za župnika u Mostaru. Ordinarijat prihvata prijedlog dopisom br. 210/52 od 8. travnja 1952. kojim se podjeljuje jurisdikcija i kanonska misija sa službom dekana do provincijskog kapitula.

Kao što je spomenuto, prigodom fra Smiljanova uhićenja obavljena je četverosatna premetačina nekih samostanskih prostorija, napose gvardijanove sobe i župnoga ureda. Tom prigodom šef komisije, kapetan mostarske UDB-e N. Fazlagić izjavljuje: „Ja mrzim sve hodže, fratre i popove. Ja ne mogu vidjeti te vaše mantije. Vi ste fratri za mene čovjek, samo onda kad skinete mantiju (...). Ja mrzim religiju, a vi ste predstavnici religije pa onda je logično da i vas mrzim. Ja vas mrzim i to će pred svakim reći.“ S provincijalom zamjenikom fra Gaudencijem Ivančićem, provincijskim tajnikom fra F. Vlašićem, vikarom humačkog samostana fra Darinkom Brkićem, fra Dragom Stojićem iz samostana u Slanome, te zemljoradnicima Jozom Stojićem i Ivom Jurica, kao i bivšim službenikom mostarskog Okružnog suda Dautom Karamehmedovićem, mostarskomu je gvardijanu fra Smiljanu sudeno u postupku u kojem je fra Smiljan bio prvooptuženik.

Pred «sudom»

Glavna rasprava u postupku „protiv Zvonar fra Smiljana i drugova“ radi kaznenih djela čl. 100. i 118. Kaznenog zakona održana je 7. i 9. srpnja 1952.

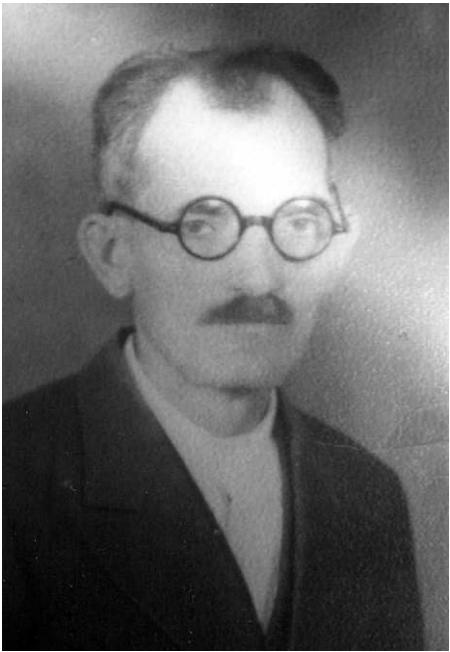
Kao svjedoci su se pojavili: fra Svetozar Petrić, fra Bosiljko Vučojević, Vlat-

ko Marušić, fra Luka Sušac, Ivan Senkić, Slavko Ledić, Antonijo Perić, fra Umberto Lončar, fra Rajko Radišić i fra Mirko Čosić. Predsjednik sudskega vijeća bio je dr. Dragoslav Ljubibratić, a sudci-porotnici Ivan Džidić i Mirko Bruh. Fra Smiljana je branio mostarski odvjetnik dr. Slobodan Tambić, fra Ferdu sarajevski odvjetnik dr. Ante Merkadić, fra Gaudencija odvjetnik Sergije Gođedarica iz Mostara, a fra Darinka, fra Dragu i Jozu Stojića čapljinski odvjetnik Šimun Šunjić. Kao branitelj Ive Jurice nastupio je mostarski odvjetnik Mehmed Pužić, a Dauta Karamehmedovića branio je dr. Branislav Mandić iz Mostara.

U nazočnosti optuženika i njihovih branitelja te okružnoga javnog tužitelja Muhameda Mirice, presuda je usmeno objavljena 11. srpnja 1952. u 17 sati. U izrađenom obliku, ta presuda Okružnoga suda u Mostaru, br. K-127/51 od 11. srpnja 1952. pisana je cirilicom. Ona se poziva na brojna priznanja okrivljenika. Valja imati na umu kako su ta priznanja iznudena pod teškim pritiskom, strahom ili čak fizičkim mučenjima. Radi toga treba biti oprezan u zaključcima. Valja napomenuti da je saslušanja uglavnom vodio zloglasni UDB-in „islednik“ Osman Ćimić zvani „Ćima“, strah i trepet u poratnoj komunističkoj Hercegovini. Optuženi franjevci proglašeni su krivima „što su putem podmićivanja preko svoje veze Ive Jurice pridobili bivšeg službenika Okružnog suda u Mostaru Dauta Karamehmedovića u tom pogledu da im je on u vremenu od 1949 god. do travnja 1952. god. u više navrata na kriminalan način, ishodio otpuštanje od daljnog izdržavanja kazne KPD-a Zenica, ovih svećenika i drugih lica optuženih za krivična djela protiv naroda i države, koje bi oni prethodno točno označili – da bi svi i ovako optuženi osuđenici mogli nastaviti sa svojim neprijateljskim radom protiv postojećeg poreta i društvenog uređenja kod nas (...).“ S Dautom se izravno nisu povezali i s njim kontaktirali nego su u tu svrhu angažirali Ivu u koju su imali puno povjerenje. U kontakt s optuženim Karamehmedovićem fratre su došli preko Jozu Stojića, koji je iz zatvora izbavio brata fra Dragu, smanjenjem kazne s dvije godine na deset mjeseci, nadajući se da će na taj način po-

Mlada misa fra Smiljana Zvonara
(Tomislavgrad, 6. travnja 1942.)

Tvrkov otac Mate Zvonar Zv. Maće

magati i drugim zatočenim svećenicima. U ljeto 1950. su Ivi Juricu dali zadaću da preko optuženoga Dauta iz zatvora pribavi otpuštanje osuđenoga fra Svetozara Petrica. Fra Smiljana se kao mostarskoga gvardijana osuđuje da je u svrhu mita preko provincijskoga tajnika fra Ferde Vlašića dao 16.000 dinara. Primljeni novac Iva Jurica je isplatila Karamehmedoviću, koji je uručio lažnu odluku Prezidijuma FNRJ o pomilovanju fra Svetozara Petrica koji je prema Optužnici uручен gvardijanu fra Smiljanu, tj. tajniku fra Ferdi.

U zapisniku o saslušanju fra Smiljana Zvonara u Mostaru od 2. lipnja 1952. u 20 sati na str. 16. kada je „islednik“ bio Osman Ćimić, a zapisničar **Fila Čorić**, fra Smiljan navodno izjavljuje: „Kasnije kada je izšao iz zatvora fra Svetozar Petric sastali smo se jednom zgodom u mojoj sobi i zaključio sam iz njegovog držanja da je upoznat sa stvarima kako je došlo do njegovog puštanja na slobodu. On je smiješći se mene zapitkivao 'što se tebi čini o ovom mom izlasku iz zatvora?' Ta njegova zapitkivanja govorila su o njegovim sumnjama po pitanju da li je zakonito ili nezakonito pušten sa izdržavanja kazne. Ja sam mu odgovorio 'nije važno kako si pušten, glavno je da si na slobodi, a rješenje je tu'. Upozorio sam ga ovom prilikom da je potrebno da se za sve ovo zahvali Ivi i da je potrebno da rekne Ivi jednu misu.“

Iva Jurica se nadalje tereti za stavljanje u novi posrednički zadatak izbavljanja **fra Rajka Radišića**, i **fra Ratimira Kordića**, za što je posredništvo Dauta Karamehmedovića bilo moguće urediti samo

Majka Mara

za fra Rajka s dogovorenim novčanim iznosom od 12.000 dinara. Fra Ratimir Kordić je naime od Okružnog javnog tužilaštva u Mostaru Optužnicom br. 76/52 od 30. VI. 1952., str. 4. „suđen po Sreskom sudu u Ljubuškom“, pa Daut za njega nije mogao ništa učiniti.

Iako se tolika svota fra Smiljanu učinila prevelikom, pristao je, otišao u sobu, stavljo novac u omotnicu i dao Ivi koja ga je čekala u predsjedničku župnoga ureda, a ona ga predala Dautu. Poslije stanovitog vremena donijela je rješenje koje je predala fra Smiljanu, a on ga je uručio fra Ferdi. Zadovoljni i drugim uspjehom, odlučili su pokušati još i dalje. Za otpuštanje osuđenog **fra Mirka Čosića** iz zeničkog zatvora, bila je dogovorena svota od 5.000 dinara, jer je gvardijan fra Smiljan poručio Dautu da jednostavno više nemaju novaca, na što je ovaj pristao.

Za **fra Bosiljka Vukojevića** s Ivom je stvar uglavio fra Ferdo za 12.000 dinara, budući da je gvardijan fra Smiljan bio odustan iz samostana. Na isti način su optuženi postupili i kod osuđenih: **fra Didaka Burića**, **fra Mije Čuića** i **fra Lovre Babića**. „Na pitanje tužioca optuženi (op. a., fra Smiljan) dalje odgovara da je povodom osude Čuića fra Mije najprije na smrt, a zatim od višeg suda na 20 godina lišenja slobode sa prisilnim radom vidio da je on učinio neki težak zločin koji mu u pojedinostima nije bio poznat. Optuženi se sjeća da je Čuić fra Mijo pored ostalog bio suđen i radi pokrštavanja Srba.“

U zapisniku o saslušanju Ive Jurice od 31. svibnja 1952. na str. 8. se kaže da je preko Jurice za bivšeg provincijala hercegovačke provincije fra Didaka Burića is-

plaćeno 15.000 dinara optuženom Karamehmedoviću, nakon čega je fra Didak bio oslobođen. Tada je UDB-a posumnjava. O tome je Ivin rođak fra Drago Stojić u Mostaru 10. lipnja 1952. na saslušanju u 19.15 sati pred „islednikom“ Osmanom Ćimićem i zapisničarem Filom Čorićem navodno izjavio: „Sjećam se kada sam posljednji puta bio kod Ive 26. maja 1952. i kada mi je pričala za fra Didaka Burića da sam joj rekao da se ubuduće kani toga posla, a to što je učinila, učinila. To sam joj govorio strahujući da se ova stvar ne otkrije sa jedne strane i znajući da to nije ispravna stvar s druge strane. Nekako je to odmah iza toga moga sastanka sa Ivom otkriveno i sva sreća pa se nije širilo dalje.“ Fra Darinko Brkić koji se tada nalazio u samostanu Humac, dolazi u Mostar s molbom Ivi da posreduje kod Dauta oko puštanja njegova prijatelja Hercega iz okoline Ljubuškoga, za koga je plaćeno 6.000 dinara, ali je Iva Jurica uhićena već 29. svibnja 1952. godine.

Fra Gaudencije Ivančić se tereti kao provincijalov zamjenik i starješina fra Smiljanov i fra Ferdin, da je znao, odobravao i podržavao njihov protuzakoniti rad otpuštanja osuđenih svećenika isplatom potrebnoga novca za mito. Fra Drago Stojić je optužen da je ženi osuđenog prijatelja **Nikole Dodiga** iz sela Zvirica u okolini Ljubuškoga, obećao da će za njega isposlovati otpuštanje iz KPD-a Zenica te je preko svoje rodice Ive Jurice iz Ilića u Mostaru zatražio da preko Karamehmedovića posreduje otpuštanje iz zeničkoga zatvora što je i učinjeno. „Dakle, učinili su krivično djelo napada na državno i društveno uređenje FNRJ iz čl. 100 KZ.“

Jozo Stojić je, prema zapisniku o saslušanju u Mostaru od 18. lipnja 1952., str. 3., pred „islednikom“ poručnikom **Draganom Bursaćem**, optužen da je u jesen 1949. s Ivom Juricom otišao Dautu Karamehmedoviću za izbavljenje brata fra Drage. Za to je isplatio 6.000 dinara i nešto namirnica, o čemu je upoznao fra Ferdu i fra Smiljana, s napomenom da bi tako mogli nastaviti izbavljati preostale osuđene svećenike. Nakon što je nakon nekog vremena Daut uručio lažnu odluku o fra Draginu puštanju, Jozo mu je isplatio pogodjeni iznos od 3.000 dinara, za što je fra Ferdo obećao plaćeni novac isplatiti iz provincijske kase. To međutim, nije učinjeno, zbog Jozina skoroga hapšenja.

Iva Jurica se, prema optužnici, tereti za posredništvo s Karamehmedovićem i što je „omogućila ovim licima da nastave sa svojim neprijateljskim radom protiv posjećeg poretku i društvenog uređenja kod nas“. Daut Karamehmedović se optužuje

kao službenik Okružnog suda u Mostaru što je od jeseni 1949. do dana privođenja radio na oslobođanju osuđenika krivotvorenjem odluka o pomilovanju Prezidija Narodne Skupštine FNRJ i NR BiH te zbog primanja novca i živežnih namirnica.

Fra Smiljana se dodatno teretilo, na temelju iskaza lažnih svjedoka u tome namještenomu političkom procesu, da bi ga se lakše osudilo i s većom kaznom. Teretilo ga se da je **Antoniji Perić**, koja je početkom prosinca 1951. došla u svezi kumovanja u župni ured, govorio protiv omladine, da su to sve komunisti te savjetovao da se nipošto ne udaje za muslimana ili pravoslavca, nego da ostane prava katolikinja. Navodno joj je rekao da nije čudo da danas Hrvati nemaju mesta u društvu, nego samo muslimani i pravoslavci, ističući, da je muslimanka, da bi sigurno imala gdje raditi. Nadalje, da je **Slavku Dediću** u župnom uredu govorio kako su Hrvati katolici u teškom i nesnosnom položaju te kako ni tadašnja vlast ne će biti dovjeka. Nadalje je optuživan da je **Ivanu Senkiću** u mostarskome župnom uredu početkom 1950. govorio: „Pa zar još ne znaš da je u Americi formirana hrvatska Vlada, da ima svoju vojsku i da tu Vladu pomaže Amerika“, te o promjeni postojećega društvenog uređenja kod nas. Optužen je da je u tadašnjoj FNRJ, „u namjeri da podruje vlast radnog naroda i obrambenu moć zemlje i da razbijje bratstvo i jedinstvo naroda FNRJ vršio neprijateljsku propagandu protiv državnog i društvenog uređenja i političkih mjera narodne vlasti, čime je počinio krivično djelo iz čl. 118. KZ“.

Tekst izrečene presude, koju je potpisao predsjednik vijeća **dr. Dragoslav Ljubibratić**, završava – dakako – sa: „Smrt fašizmu – Sloboda narodu!“

Zloglasna UDB-a prisilila je tako mladića Ivana Senkića da na suđenju svjedoči kako je tobože pred njim fra Smiljan rekao da će ponovno biti uspostavljena slobodna i samostalna Hrvatska. „No tada se dogodilo nešto što je sudca jamačno zaprepastilo. Prema iskazu očevidca fra Ferde Vlašića iz 1995. godine, mladić je pogledao sudca u oči te jasno kazao: 'Ja se bojim Boga. Krivo ne ēu ni na koga, života mi moga! To fra Smiljan nije preda mnom govorio. Bog mi je svjedok u koga vjerujem.' Tada je nastao žamor u sudnici, a predsjednik suda prestao je o tome bilo što pisati.“

U obrazloženju fra Smiljanove kazne kaže se da je I. Senkiću na svakom rastanku preporučivao: „'Prenesi ovo našim dobrim kršćanima', dakle je nastojao da

njegove riječi dopru do što većeg broja lica. Na taj način u ovoj njegovoj radnji stjeću se obilježja krivičnog djela neprijateljske propagande iz čl. 118 st./1/KZ, pa je i za to djelo proglašen krivim.“ Druga svjedokinja, djevojka Perić, prije davanja lažnoga iskaza pala je na pod, izjavljujući da je hvata nemoć i da ne može govoriti. Sudac je pročitao njezin prisilno dobiveni iskaz, koji je trebala samo potvrditi. Tomu se usprotivio odvjetnik obrane. Sve je, međutim, bilo uzalud, na što se fra Smiljan samo nasmiješio.

Presude

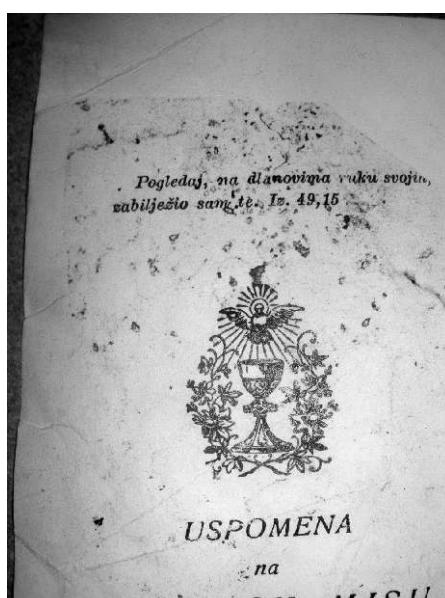
Na suđenju je tužiteljima fra Smiljan sve mirno i dostojanstveno odgovarao, radi čega su mu se divili i njegovi progontelji. Osuđen je na kaznu strogoga zatvora za oba djela prema čl. 46 st. 1. KZ i čl. (?) st. 1. toč. 2 te st. 2 KZ u trajanju od 15 godina te na sporednu kaznu ograničenja građanskih prava od 5 godina, a fra Ferdo Vlašić na 16 godina s gubitkom građanskih prava od 5 godina. I ostali optuženi su osuđeni na visoke zatvorske kazne. Ipak ostaje nejasno, zašto je fra Ferdo dobio veću kaznu od fra Smiljana, kad se sam proces vodio protiv „Fra Smiljana Zvonara i drugova“ i kad su protiv njega svjedočili drugi svjedoci, nevezano za slučaj puštanja zatvorenih franjevaca iz KPD Zenica.

Tako je Daut Karamehmedović osuđen na zatvorsku kaznu od 14 godina i sporednu kaznu ograničenja građanskih prava u trajanju od 5 godina. Fra Gaudencije Ivančić, koji se prema optužnicima nalazio na čelu te protuzakonite djelatnosti, na kaznu strogoga zatvora u trajanju od 10 godina i sporednu kaznu ograničenja građanskih prava od 3 godine. Fra Darinko

Brkić na kaznu strogoga zatvora od 8 godina i ograničenje građanskih prava od 3 godine. Iva Jurica na kaznu strogoga zatvora u trajanju od 6 godina i ograničenje građanskih prava od 2 godine. (U obrazloženju se kaže da je pri odmjeravanju kazne za opt. Ivu sud imao u vidu da nije išla za materijalnom korišću i da je radila pod pritiskom vjerskog autoriteta optuženih Zvonara i Vlašića.) Jozo Stojić je osuđen na zatvorskou kaznu od 6 godina i ograničenje građanskih prava od 2 godine, a njegov brat fra Drago Stojić na kaznu strogog zatvora u trajanju od 5 godina i sporednu kaznu ograničenja građanskih prava u trajanju od 2 godine. Iva Jurica koja je uhićena 29. svibnja 1952., pred „islednikom“ Osmanom Čimićem je izjavila: „Glavnu riječ u ovome su vodili fra Smiljan Zvonar i fra Ferdo Vlašić. Isto tako za ovo su znali i po pojedinim slučajevima bili angažovani i sledeći: fra Gaudencije Ivančić, fra Darinko Brkić, fra Drago Stojić. Svi su oni sa mnom o tome razgovarali.“ Dok su prema zapisniku o saslušanju fra Gaudencija Ivančića od 18. lipnja 1952. „Trojica posljednjih sudjelovali samo u pojedinačnim slučajevima ili kao posrednici.“

Kaže se da su pobude takva djelovanja različite, kod Dauta Karamehmedovića nisko koristoljubje, Ive Jurice vjerska ograničenost, a kod Jozu Stojića i jedno i drugo. U obrazloženju se navodi kako se Karamehmedović nije ustročavao kazati da voli novac radi zadovoljavanja svojih prohtjeva. On je na najbeskrupuljniji način zloupotrijebio položaj sudskog službenika i s drskošću pogazio najosnovnije dužnosti građana. „Klupko njegovih nedjela još nije dovršeno, nego se i dalje odmotava. Ali već mu i za ovo o čemu se sada sudi zaslužuje najstrožu kaznu.“ Svi ma se u zatvorskou kaznu po čl. 45 KZ uračunava provedeni boravak u istražnom zatvoru. Na koncu izricanja zatvorskih kazni kao i u njihovu obrazloženju se dodaje: „Pošto su optuženi svećenici bez imovine, a optuženi Iva Jurica i Daut Karamehmedović, koji je živio od plaće, siromašnog stanja, dok opt. Jozo Stojić ima živa oca pa je imovina domaćinstva na njemu, to je sud ove optužene na osnovu čl. 89/IV ZKP oslobođio od dužnosti nadoknade troškova krivičnog postupka.“

(nastavit će se)

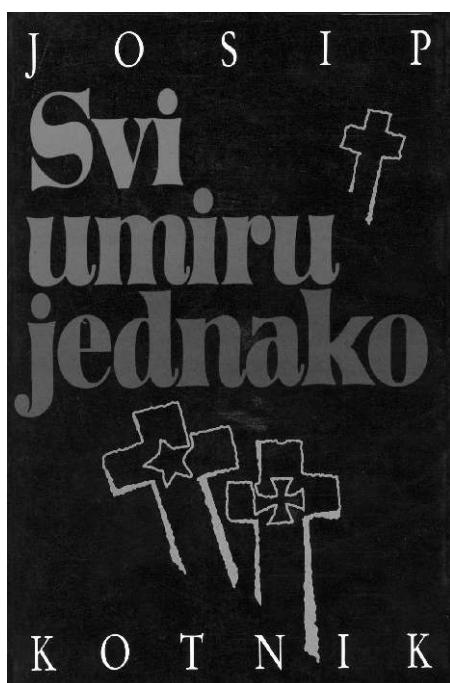

Sličica za uspomenu na proslavu mlađe mise fra S. Zvonara

GROZOMORNI ZLOČINI PARTIZANKE SLAVICE GORENŠEK

(Prilog "humanoj" naravi "antifašističke borbe")

Poznato je kako su komunisti ustrajno propovijedali i poticali bezboštvo. Isti /zlo/duh širio je promičeno zagrebačkim ulicama, ne tako davno, "slobodoumni" tramvajski nadpis: - Opusti se, Boga vjerojatno nema! - A kamo čovjeka može odvesti život bez Boga, koji posve zanemaruje glas savjesti, zorno govore mnoštveni komunistički zločini, čiji je strahotni polučak više od sto milijuna ljudskih žrtava.

Zločinačko komunističko djelovanje vjerno su slijedili i provodili Titovi jugoslavenski partizani, poglavito u poraću Drugoga svjetskog rata. Brojna svjedočenja s Križnog puta 1945., osim što potvrđuju bestjalno masovno zlosilje jugo-partizanskih bezdušnika, govore da su se u zločinačkim rabotama napose "istaknule" pojedine partizanke.

O koljačkoj revnosti "drugarica" tijekom protuhrvatskog pogroma 1945., svjedoči **Josip Kotnik**, visoki partizanski obavještajni "oficir" II. moslavacke brigade, u publicističkom djelu "Svi umiru jednako" (Zagreb 1990.). Kotnikovo svjedočenje važno je radi toga što ga iznosi onodobno visoko pozicionirani partizanski obavještajac, koji je u poraću bio vojni izaslanik komunističke Jugoslavije u Londonu i sveučilišni profesor. U knjizi

Piše:

Ivica KARAMATIĆ

"Svi umiru jednako" opisao je osobna sjećanja na kataklizmične događaje u Sloveniji i Hrvatskoj poslije "oslobodenja".

Osim drugih partizanskih zločina, na 161. stranici knjige Kotnik opisuje ponasanje bezočne zločine partizanske koljačice **Slavice Gorenšek**: «U međuvremenu za vrijeme velikog meteža partizanski terenci obavljali su po kratkom postupku likvidacije kvislinških porodica ili pojedinaca. Na tom "poslu" posebno se uspješnom pokazala Slavica Gorenšek iz sela Gijke koja je tada upala u gradonačelnikov stan i njegovož ženi živo nožem rasporila trbuš i izvadila živo dijete, dok je ostala dva djeteta zaklala. /.../ Ta ista Slavica Gorenšek je ove to na potpuno isti način izvela nad **Dragicom Šibanc** i to mnogo ranije. Seljaci su našli Dragicu kod Kamenoloma iznad Stranica razrezane utrobe s izvađenim djetetom.»

Kotnikova svjedočenja o okrutnim partizanskim zločinima zacijelo su još jedan značajan dokument u prilog "humanosti" Titovih partizana, koji su Hrvate, istim "revolucionarnim žarom", pljačkali i ubijali. Često na najokrutnije načine, možebitno po uzoru na četničke zvјerske "podhvate".•

NEBO

*Nebo
Plavo, crveno, žuto
U srcu
Otvoren prozor*

*Jutarnje svjetlo
Naše progonstvo*

*Vjetrometine
Ljudi
Ništarije*

Bruno ZORIĆ

MAĆUNOV KONJ SLOMIJO NOGU

*Bog zna kako se nezgodno zanijo
krivo na kamen sta
i nogu slomija*

*Pokušava se ustati pa klone
modar strah u oku
ne zna živina što je
zašto ne more na noge svoje
i čemu tolika
buka
vika
i zašto toliki nemoćno stoe?*

*A on bi tija ustati i ići
jutro je i polje ga mirisno zove
i Vriovac poče još bistrije teći.
A Kata Maćunova ko za ditetom kuka:
- Ridane moj, milo moje!
A ljudi okolo poniknuli nikom
jer za konjem se vridnim plače
čoviće Božji ko za čovikom.*

*I unda kada je civ ledena
krenula glavi mu doli
vrisak uz pucanj –
Maćune sunce moje,
nemoj ga! Boli!*

*A Maćun se okreno
ko osuđenik stoji
oružje još dimi u ruki
što će, čovik se boji
pogledat u oko svojoj muki
kontati svoje jade
promrsi samo mucajući:
- Ko da sam u se puco Luce bona
boli!
- Sad, u ime Božje se prikriži
Očenaš izmoli!*

Mate SUŠAC

PRSTEN IZ MACELJSKE ŠUME 1945.: ZORA I LEONARD HEGER

(Uspomene na djelovanje omladinske organizacije TOHO)

Čudnom igrom sudbine autor ovih redaka je bio u istome «vlaku smrti» 17./18. svibnja 1945. s **Leonom Hegerom**, zarobljenim i izručenim bojnikom Hrvatskih oružanih snaga NDH, i na istoj optuženičkoj klupi Okružnog suda za grad Zagreb od 18. do 21. kolovoza 1947. s njegovom suprugom **Zorom Heger**, a da nijedno od njih nije ranije poznavao.

Supružnici Heger bili su prije Drugoga svjetskog rata, kao i u doba Nezavisne Države Hrvatske (NDH) industrijalci. Imali su svoju pogone odnosno pilanu nedaleko od kolodvora u Velikoj Gorici. Bili su viđeni i poštovani, govorili su više jezika, a posebno dobro njemački. U bračku su proveli 25 godina, od 1920. do 1945., ali nisu imali djece koju su žarko željeli.

Pogreb tete Zore na Mirogoju 1994.

U poodmakloj je svoje umorne oči u ožujku 1994. sklopila gospoda Zora Heger, jedna od političkih uznica bivšega jugoslavenskoga komunističkog sustava, iz tada zloglasnoga ženskog zatvora u Slavonskoj Požegi. Pokopana je na zagrebačkom groblju Mirogoj, u nazočnosti sestre **Zdenke**, nećakinje sa suprugom i djecom, kao i bliže i daljnje rodbine, te nas nekolicine još živućih suosuđenika, članova TOHO-a (Tajne organizacije hrvatske omladine), osuđenih 1947., kao i nemalog broja pokojničnih supatnica – bivših političkih zatvorenica iz požeškog zatvora u one teške i olovne godine robijanja, od 1947. do 1953. Došle su pokloniti se posmrtnim ostacima svoje drage *tete Zore*, kako su je u ono vrijeme nazivale iz poštovanja i zbog njezina dostoјanstvena podnošenja teškoga zatvorskog režima. Bila im je uzorom u dobroti i domoljublju, primjerom da za domovinu Hrvatsku i njezinu slobodu i najveće žrtve nisu uzašladne.

Da je bila takva, posvjedočila je među nazočnima jedna gospoda

Piše:

Zvonimir ZORIĆ

sijede kose (kasnije sam doznao da je to bila **prof. Zorka Zubović**, pokojničina supatnica iz požeškog zatvora 1947.–1953.), koja je nad otvorenim grobom zamolila žalobni skup da joj dopusti s nekoliko se riječi oprostiti od toliko cijenjene i poštovane drage tete Zore. Tako je započela, a riječi su izvirale iz srca i dna duše. I sve što je kazala, a kazala je dosta, govorila je kao svjedokinja života jedne hrabre Hrvatice. Na grobu su ostali brojni vijenci i cvijeće, koje je žalobni skup položio.

Suđenje članovima TOHO-a i Zori Heger 1947.

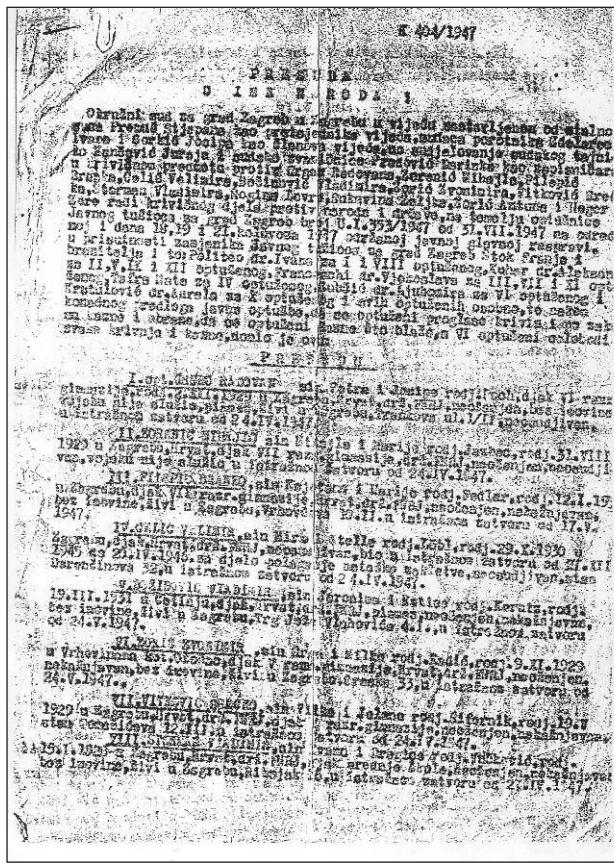
Pisac ovih redaka prvi je put susreo hrvatsku mučenicu Zoru Heger u petak, 18. kolovoza 1947., kad nas je vod miličije dovodio iz sudskog zatvora u

Petrinjskoj ulici br. 12 u Zagrebu u hodnikom spojenu zgradu Okružnoga suda za grad Zagreb na Zrinjevcu. (U nekoć zatvorskim celijama danas je smješten Trgovački sud, a celije su pretvorene u sudnice, dok se u zgradi Okružnoga suda danas nalazi Županijski sud u Zagrebu). Pred velikom dvoranom toga suda, na Zrinjevcu br. 5, formirala se je kolona, na način da je između dva milicionera bio jedan od nas optuženih članova TOHO-a. Bilo nas je jedanaest i svi smo bili učenici šestih i sedmih razreda zagrebačkih gimnazija, od toga sedmorica nas iz klasične gimnazije. Dakle, mahom malodobnici. Kao dvanaesta i jedina odrasla osoba, koja bi nam svima mogla biti majka (jer je razlika u godinama bila veća od tri desetljeća), među nama je bila gospođa Zora Heger, rođena 1899. u Vrbovskome, s prebivalištem u Velikoj Gorici.

Velika dvorana toga Okružnog suda, u koju je ulazila ta «čudna kolona» tadašnje zagrebačke mladosti, čija su lica zbog dugotrajnog boravka u samicama bila bli-

jeda, dok je milicijska pratnja tada bila u crnim odorama, lica opaljenih suncem, toga vrućeg kolovoza je bila napunjena naručenom publikom, jer je za suđenje koje je bilo najavljen u „Vjesniku“ i u „Borbi“ vladalo veliko zanimanje.

Velikim krivičnim vijećem tog suda predsjedao je **Stjepan Premuš**, prije te funkcije vozač ZET-ova tramvaja. Javni tužitelj **Ivan Lupret** iz Slavonskog Broda, ciničnim je smješkom izražavao trijumf. Iza njega su sjedila trojica oficira OZN-e, koji su bili naši istražitelji («isljednici»), sada u civilnim odijelima. Jedan od njih je bio **Prokopije Marić**, Srbin rodom iz Pakraca, kao i šef OZN-ina tima kapetan **Lulić**, koji je otkrio TOHO ubacivši u organizaciju kao provokatora svog brata **Josipa**, koji je bio školski drug **Andelka Capeka**. U publici su bile naše majke i rodbina. No, tu je bio samo jedan otac i jedan brat: četvrtootuženomu **Celiću**,

Prvostupanska osuda pripadnika skupine TOHO

mому konškolarcu, došao je otac, dok je devetooptuženi, također moj razredni kolega, **Lovro Rogina**, u sudnici imao brata, svećenika, župnika, ujedno dekana dekanata u Svetoj Nedelji kraj Samobora.

Galeriju su zaposjeli dovedeni tzv. hukači i batinaši, koje su redom činili daci tzv. «Partizanske gimnazije Maršal Tito», koja je bila smještena u zagrebačkoj Gundulićevoj ul. br 28 (ranije, a i kasnije Evangeličkom centru), kao i učenici nekih tehničkih škola. To su sve bili demobilizirani mladi partizani, koji su na sebi imali engleske vojničke košulje (zvane partizanke) i kape titovke s crvenom zvijezdom, koje nisu skidali u dvorani. Bili su naoružani pištoljima i bokserima, jer su im to bili ratni trofeji. Uz njih, u dvorani su bili većinom članovi SKOJ-a, KPJ i AFŽ-a.

Kada je čudna pritvorenička kolona počela ulaziti u sudske dvorane, galerija je počela pljeskati i lopati nogama te uzvikivati: «Smrt izdajnicima naroda!» i «Ne ćemo da zlostvorimo žive», a naročito su pogrdno izvikivali riječi na račun tete Zore, čija je sestra Zdenka, kao i naše majke, sa suzama u očima i rupčićima u ruci, i ako im je srce pucalo od tuge, uzdignuta čela odbijale prijezirne pogleda većine publike u dvorani.

Nakon što smo mi optuženici zauzeli svoja mesta na optuženičkoj klupi, predsjednik sudskog vijeća je pozvao javnog tužitelja da počne s čitanjem optužnice, koja je bila napisana na osam stranica te je obuhvatila nas dvanaestoro. Među nama, dakako, nisu bila dva ubijena člana TOHO-a, koji su tijekom istrage bili u bijegu, ali su kod hvatanja ubijeni. To su naši – danas, nažalost, skoro posve zaboravljeni – hrvatski vitezovi **Andelko Capek**, učenik 6. razreda klasične gimnazije i osnivač TOHO-a, te **Marijan Hrvoj zv. Mićo**, učenik 7. razreda IV. muške gimnazije.

Ne treba posebno naglašavati, da smo svi osuđeni, i da smo, kao i gospođa Zora Heger, do posljednjeg dana izdržali došene nam kazne strogog zatvora, s tim da je teta Zora svoju kaznu izdržavala u u kaznionici za žene u Požegi, a mi ostali

Narodna Republika: Hrvatska		Uprave karnevnopopravnog doma: LEPOGLAVI	
KARTON OSUĐENIKA 5014			
za ZORO Grego ZVONIMIR			
LICNI OPIS			
Stotinac:	srpski	Licen:	HRVATSKO
Kota:	košutnjak	Nos:	velik
Oči:	košutnjak	Uzak:	male
Brada:	uvršćena	Zubovi:	jedan pokvaren
Doktak:	tri jo	Očebeni smrć:	nema
Nadimak:	moda	Latno imet:	nema
Priznanje i ime poznate osobe:	Gregor	Dok. pes. i ime načelnika:	Karlo Milka
Dan, mjesec, god. i mesta političke strice, skup. N. R.	9.XI.1929 Vrhovni Otočao NRH.		
Narodnosti:	Hrvat	Društveni status:	NRH.
Školski boravak (časni, red, akadem. N. R.)	Zagreb NRH.		
Zanimanje:	djak	školski stupanj:	6-r. gimnazije
Keje strane, Školja, crveni:	ne govorim		
Društveni stanje:	neoslanjan	Inovne stanje:	bez imovine
Vojni obrazac:	ni je služio	Krivlje delci:	protiv narodnih država
Istina: studentka:	Rogina Lovro i dr.		
Naziv ičinjenosti i redatelj:	član teror. organiz. vršio propagandu		
Kejne je dati ukrivati:			
Ja kažem je potpis da delo podujem:	pružaju prema danasnjem drž. društvenom uređenju		
Od koga je ukriveni:	UDB-a za grad Zagreb	Ka je ukriveni:	UDB-a za grad Zagreb
Kazna na koju je ukriveni:	18 mjeseci lišenja sljedeće sprinudnog radom		
Sud prve stepene koji je izrekao kaznu:	Otkaz. sud za grad ZOB. 404/47 od 23.VIII.1947		
Što su ukriveni:	član predsjedničke predstavnice		
Sud višeg stepena koji je izrekao kaznu:	Vrhovni sud NRH. 1920/47 od 8.IX.1947		
Što su ukriveni:	član predsjedničke predstavnice		
Od koga su ukriveni početak i krajnji:	24.V.1947		
Kada je dovezeni u dom:	24.I.1947		
Kada su izmene učinile:	24.XI.1948		
Izjavio preuzeo povjereni ukrivena za ukriveni:			
Zaključio ili oduzme postupku:			
Galerijski opis:	(dat. mjesec i god.)		

Zatvorenički karton Zvonimira Zorića

smo svoje kazne izdržavali do punoljetnosti u KPD Lepoglava, a zatim u kaznionici u Staroj Gradiški.

U vlaku smrti s Leonom Hegerom

Potpisanoga Zvonimira Zorića, četvrtosuđenoga iz procesa 1947., uz tetu Zoru veže još jedan važan događaj. Za tu sam vezu doznao 57 godina kasnije, točnije: 15. srpnja 1993. u emisiji Hrvatske televizije *U potrazi*, pod naslovom *Prsten iz maceljske šume*.

Radilo se o vjenčanom prstenu i srebrnoj tabakeri, pronađenima uz kostur iskopan na grobištu Ilovec, kako se zove vrh Maceljske šume na granici sa Slovenijom. Pokazalo se da je vlasnik toga vjenčanog prstena bio gospodin Leonard Heger, bojnik Hrvatskih oružanih snaga, suprug gospođe Zore Heger. I njega je u Bleiburgu, u svibnju 1945., nakon što joj se predao, britanska vojska zajedno s još stotinama tisuća Hrvata, izručila Titovim jugoslavenskim partizanima, a ovi su ih u kolonama smrți, a dijelom i vlakovima kao lako pribavljen pljen, odvodili na stratišta te ih na najzvijerski način ubijali.

U jednome takovom «vlaku smrti» našao sam se i ja, tada 16-godišnjak. Na-

kon izručenja Titovim partizanima, koji su nas s toga krvavoga Bleiburškog polja poveli do Dravograda, uputili su nas dalje u trčećim kolonama do 60 km udaljenog Maribora. Nakon razvrstavanja na mariborskome nogometnom igralištu, utpraše nas u željezničke vagone. Vlak je sa svojim živim teretom krenuo sa željezničke postaje u Mariboru pred večer 17. svibnja 1945. u smjeru Krapine i Maceljske šume. Taj živi teret su bili hrvatski vojnici i civili, izručenici s Bleiburškog polja.

To je bio već treći dan što smo postali žrtve izručenja. Bez jela i pića, nagurani u vagone vlaka, nismo ni imali fizioloških potreba. Međutim, ubijala nas je neizvjesnost. Kamo nas taj vlak vozi?!? Strah se uvukao u kosti i u dušu svakoga od nas. Konačno, 18. svibnja vlak se zaustavio na željezničkoj postaji s natpisom: Veliko Trgovišće. Tu je stajao do sumraka.

Sad su stražari bili civili, samo s crvenom vrpcom oko rukava i naoružani samo puškama. Govorili su čistom kajkavštinom. Svi su bili jako mladi ljudi. Kad je vlak predvečer krenuo ne prema Zaprešiću već prema Krapini, bio sam zburnjen i odlučio sam iskočiti. A što sam naumio, to sam i učinio. Uz pomoć supatnika uzverao sam se na željeznu oplatu vagona, onoga željezognog za prijevoz ugljena, i prebacio na njezin vanjski dio. Doskok je bio dobar. Vlak je ubrzavao, a na papučicama vagona stražari nisu reagirali ili me nisu niti vidjeli. Taj moj skok iz vlaka smrti značio je - život. No i danas čvrsto vjerujem da moju odluku o skoku nisam donio ja, već me je Božja Providnost sačuvala za svjedoka. Iste noći taj je prepuni vlak oslobođen svoga tereta: Hrvati su pobijiani u Maceljskoj šumi. Zločinci i ubojice bili su baš oni, pratitelji našega vlaka, mladi Hrvati, Zagorci. Procjenjuje se da je u Mačlju 1945. pogubljeno oko 20 tisuća mladih Hrvata.

Tek 45 godina kasnije otkrivena je strogo čuvana tajna o stratištu Mačlja. Nakon raspada jugoslavenske zločinacke komunističke vladavine, sredinom 1992. počela su neka iskapanja u Maceljskoj šumi, i to na lokalitetima Lepa bukva, Ilovec i još neka druga. Ukupno su otko-

pane 22 grobnice i iz njih je izvađeno 1.185 kostura. Tada su naglo ta iskapanja prekinuta. Prema procjeni, ostale su još neistražene 132 grobnice u istoj šumi. A to, prema procjenama, pokriva tajnu od još dalnjih najmanje 13.000 kostura.

Na jednome iskopanom kosturu na lokalitetu Ilovac, gotovo na vrhu Maceljske šume, pronađen je zlatni prsten na kojem je bilo ugravirano „20. VIII. 1920.“ i „ZORA“. To je bio razlog da se je koncem lipnja 1993. na HTV-u pojavio kao gost dužnosnik Saborske Komisije za ispitivanje ratnih i poratnih žrtava, **Vice Vukovićević**, koji je tada taj pronađeni vjenčani prsten gledateljstvu pokazao i zamolio sve koji bi mogli pripomoći u rasvjetljavanju te 48-godišnje tajne, da se jave, a naročito župnike, da u svojim župnim knjigama vjenčanih pokušaju naći tko je vjenčao tu Zoru, kako bi se došlo do imena i prezimena vjenčanoga zlatnog prstena i srebrne tabakere.

Sudbina je htjela da je nečak tete Zore Heger gledao tu emisiju, pa je odmah sutradan otišao do nje i zamolio tetu Zoru da mu pokaže svoj vjenčani prsten. Uz malo nečkanja, sada već ostarjela, ali mentalno svježa teta Zora skinula je s ruke svoj vjenčani prsten. Na unutarnjoj strani bilo

je ugravirano: „LEON“ i „20. VIII. 1920.“ Tako je 48-godišnja tajna otkrivena. Kostur iskopan na vrhu Ilovca Maceljske šume pripadao je suprugu *tete Zore*, gospodinu Leonaru Hegeru. I ovdje se je potvrdila ona pučka izreka: Zaklela se zemlja raju, da se tajne sve doznaju.

Tajna srebrna tabakere

O tome je snimljena televizijska emisija pod naslovom *Sudbine*, u kojoj je bio svjedok i autor ovih redaka.

Kad su *teti Zori* pokazali pored vjenčanog prstena i srebrnu tabakeru, kroz plač je ispričala povijest te tabakere koju je njezin suprug uvijek nosio sa sobom. Evo njezine priče:

„Bio je Badnjak 1928. g. kada sam odlučila iz Velike Gorice otići u Zagreb i najavila sam ginekološki pregled kod svojega ginekologa u Zagrebu. Naime osjećala sam neke simptome gravidnosti, pa sam htjela za Božić suprugu Leonu pokloniti poseban dar, a to bi bila potvrda ginekologa o čekanju nasljednika.

Naime već smo više od 8 godina u braku a nisam suprugu podarila nasljednika a to smo oboje žarko željeli.

Ginekološki pregled je pokazao lažnu trudnoću. Razočarana, vraćala sam se kući.

Čekajući vlak za Veliku Goricu, šetala sam Zrinjevcem, koji je bio sav okupan snijegom, kad ugledam zlatarnu. Sine mi kroz glavu: Leon je uvijek volio nešto posebno. Ulazim i ugledam krasnu srebrnu tabakeru. Kupila sam. Ugravirana je posveta. Kad sam doputovala kući, gdje su me s nestrljenjem čekali i suprug i rodbina, bili su svi tužni, a naročito ja.

Prije nego što smo pošli na polnočku, suprugu poklanjam tabakeru. Čula sam jetku tobože 'šalu': 'Umjesto sina suprugu daruješ tabakeru'. Bilo mi je pri duši strašno. Ipak, otišli smo svi na polnočku. No ipak mi je kroz daljnje godine bilo drago, jer se od te tabakere moj Leon nije odvajao...“

Nedugo nakon toga *teta Zora* zaklopila je svoje umorne oči, ali imala je tu sreću da još za života dozna istinu o grobu svoga voljenog supruga te o vremenu i načinu njegova pogubljenja od zločinačke ruke. Ujedno je doživjela i ostvarenje svojih mlađenačkih idea: ponovnu uspostavu samostalne i neovisne države Hrvatske!•

OPTUŽENICI SU «TEMELJITI ZLOTVORI»: DRUGOSTUPANJSKA PRESUDA PROTIV PRIPADNIKA SKUPINE «TOHO»

Broj: Kž 1920/47

P R E S U D A

U IME NARODA!

Vrhovni sud Narodne Republike u Zagrebu, u vijeću sastavljenom od sudaca Vrhovnog suda Dr. Pavić Dragutina kao predsjednika vijeća, Križanić dr. Zlatka i Rehorović Ivana kao članova vijeća i tajnika Vrhovnog suda Floršić Eduarda kao zapisničara u krivičnom predmetu protiv Grgec Radovana i drugova, zbog kriv. djela iz čl. 3. t. 6, 8, 14, te čl. 8 i 9 Zakona o kriv. djelima protiv naroda i države, rješavajući žalbu javnog tužioca za grad Zagreb i svih okriviljenih osim opt. Božinović Vladimira protiv presude okružnog suda za grad Zagreb od 21. VIII. 1947 br. K 404/47 u sjednici održanoj dana 8. IX. 1947.

presudio je :

I. Uvažuje se djelomično žalba Javnog tužioca zbog odluke suda o odgojno popravnim mjerama za opt. Božinović Vladimira, pa se preinakom pobijane presude izriče, da se opt. Božinović Vladimir presudjuje po čl. 24. t. 3. Z. o. v. k. na upućivanje u odgojno popravni zavod za vrijeme dok se ne popravi, najmanje za godinu dana, a najdulje do punoljetnosti t.j. do 19. III. 1949. Podjedno se uvažuje žalba Javnog tužioca zbog odluke suda o kazni za opt. Pilepića Branka, pa se preinakom pobijane presude izriče, da se isti presudjuje na kaznu lišenja slobode sa prinudnim radom u trajanju od 2 /dvije/ godine u koju mu se kaznu uračunava pritvor i istražni zatvor od 17. 2. 1947.

U ostalom dijelu pobijana presuda ostaje nepromjenjena.

II. Žalbe se okriviljenih ne uvažuju.

R A Z L O Z I :

Pobijanom presudom oglašeni su optuženi krivim i to:

I/1 Grgec Radovan, Zorenić Mihajlo i Pilepić Branko

Što su po uputama patera Ribinskog nešto prije raspушtanja protunarodne vjerske organizacije "Marijina kongregacija" koja je organizacija po crkvenom rukovodstvu na čelu sa Stepincom raspusena, a u cilju da se sazna tko su članovi te protunarodne organizacije, na konspirativni način organizirali ilegalnu organizaciju u koju su uspjeli uvući i druge omladince iz organizacije "Marijina kongregacija", a i sami su sačinjavali uži odbor te ilegalne organizacije, koja se je po svojoj organizacionoj strukturi sastojala iz t. zv. "Trojki" kojim trojkama su rukovodioci bili optuženi kao i drugi omla-

dinci, koji bi se do tog stepena razvili. Na taj način su se te "Trojke" umnožavale, dok su se direktive prenosile preko rukovodioca tih "Trojki".

dakle organizirali i bili članovi ilegalnog udruženja sa fašističkim ciljevima u namjeri da se u istu pridobije što više omladine koja bi se odgajala u protunarodnom duhu i pripremanje za rad protiv Ustavnog poretka u FNRJ, vršeći propagandu i agitaciju koja sadrži poziv za nasilno obaranje postojećeg državnog uredjenja.

II.

2/ Grgec Radovan, Zorenić Mihajlo, Celić Velimir, Božinović Vladimir, Zorić Zvonimir, Vitković Srećko, Šterman Vladimir, Rogina Lovro, Rukavina Željko i Zorić Ante,

što su bili članovi terorističke omladinske organizacije zvana "TOHO" što znači "tajna omladinska hrvatska organizacija" koja je imala za cilj da nasilnim putem obori postojeće državno uredjenje u FNRJ, a koja organizacija osnovana tako, što se je optuženi Grgec Radovan još 1941 god. u Zagrebu povezao sa Capek Andjelkom koji je zbog svog protunarodnog rada bio već više puta hapšen kao i sa drugim protunarodnim elementima.

Povezivanje i dogovor izmedju Capek Andjelka i Grgec Radovana trajalo je sve do početka 1946. god. kada opt. Grgec stupa u saradnju sa Capek Andjelkom i pristaje da mu podnosi izvještaje o političkoj situaciji u školama, u zemlji i van nje, dok je u isto vrijeme govorio Capeku da on ima svoju organizaciju, t. j. "svoje dečke" koji su formirani po sistemu "Trojki" i kada je Grgec došao do uvjerenja, da Capek zaista aktivno radi u svojoj protunarodnoj organizaciji, on u zajednici sa Zorenić Mihajlom osniva ilegalnu organizaciju "HKO" /Hrvatska katolička omladina/ za koju su opt. Grgec i Zorenić napisali pravila za organizacionu strukturu prava i dužnost članova te organizacije i sa time upoznali opt. Zorić Antuna, pa su tako njih troje na čelu sa opt. Grgec Radovanom sačinjavali jednu po takovom sistemu "Trojku". Grgec je organizaciju "HKO" uklopio u terorističku organizaciju "TOHO" jer je Capek od njega tražio potrebne mu "dečke" a ti dečki bili su Zorenić Mihajlo i Zorić Ante, koje je Grgec sa tom organizacijom upoznao i u nju ih

Neposredno postom predano na	
U ime naroda	
PRESUDA	
U IME NARODA	
TLE 07139	
U sjetnicu dana 21. 8. 1947. Br. K 404/47	
P R E S U D I O J E :	
<p>I. Uvažuje se dječomično žalba Javnog tužioca zbog odluke suda o odgojno popravnim mjerama za opt. Božinović Vladimira, pa se preinakom pobijane presude izriče, da se opt. Božinović Vladimir presudjuje po čl. 24. t. 3. Z.O. v.k. na upućivanje u odgojno -popravni zavod za vrijeme dok se ne popravi, najmanje za godinu dana, a najduže do punoljetnosti t.j. do 19.III.1949. Podjedno se uvažuje žalba Javnog tužioca zbog odluke suda o kazni za opt. Pilepića Branka, pa se preinakom pobijane presude izriče, da se isti presudjuje na kaznu lišenja slobode sa prihodnjim radom u trajanju od 2 / dvije/ godine, u koju mu se kaznu uračunava pritvor i istražni zatvor od 19.III.1947. U ostalom dijelu pobijana presuda ostaje nepromjenjena.</p>	
<p>II. Žalbe se okrivljenih ne uvažaju.</p>	
R A Z L O Z I :	
<p>Pobijanom presudom oglašeni su optuženi krimi i to: I.1/ Grgec Radovan, Zorenić Mihajlo i Pilepić Branko protunarodni. Sto su po uputama patera Ribinskog nešto prije raspustanja vjerske organizacije "Marijina kongregacija", koja je organizacija po crkvenom rukovodstvu na čelu sa Stepincom raspunjena, a u cilju da se sazna tko su članovi te protunarodne organizacije, na konspirativni način organizirali ilegalnu organizaciju u koju su uspjeli ući i druge omladince iz organizacije "Marijina kongregacija", a i sami su sačinjavali čelični odbor te ilegalne organizacije, koja se je po svojoj organizacionoj strukturi sastojala iz t.zv. "Trojki" kojim trojčka su rukovodioči bili optuženi kao i drugi omladinci, koji bi se do tog stepena razvili. Na taj način su se te "Trojke" umnožavale, dok su se direktive prenosile, preko rukovodioca tih "Trojki". dakle organizirali i bili članovi ilegalnog udruženja sa fašističkim ciljevima u namjeri da se u istu pridobije što više omladine koja bi se odgajala u protunarodnom duhu i pripremanje za rad protiv Ustavnog poretka u FNRJ, vršeći propagandu i agitaciju, koja sadrži poziv za nasilno obaranje postojećeg državnog uredjenja.</p>	
<p>II. 2/ Grgec Radovan, Zorenić Mihajlo, Celić Velimir, Božinović Vladimir, Zorić Zvonimir, Vitković Srećko, Šterman Vladimir, Rogina Lovro, Rukavina Željko i Zorić Ante, što su bili članogci terorističke omladinske organizacije zvana "TOHO" što znači "tajna omladinska hrvatska organizacija" koja je imala za cilj da nasilnim putem obori postojeće državno uređenje u FNRJ, a koja je organizacija osnovana tako, što se je optuženi Grgec Radovan još 1941 god. u Zagrebu povezao sa Capek Andjelkom</p>	

Drugostupanska presuda skupini TOHO

uvukao, objasnivši im, da je to teroristička organizacija, kojom rukovodi "Centar" i da su njeni članovi iskusni i naoružani ljudi.

Kako Grgec, tako i Capek uvlače u tu organizaciju i ostale omladince, a tako Capek uvlači opt. Celić Velimira, a Celić opet verbuje i uvlači Zorić Zvonimira i Božinović Vladimira i tako, a prema uputi Capeka stvara "Trojku" kojoj je on rukovodio.

Capek u organizaciju uvlači i opt. Vitković Srećko a ovaj opet Rogina Lovru i opt. Šterman Vladimira, pa tako sva trojica su sačinjavali jednu "Trojku" kojoj je bio rukovodio Vitković. Na isti je način

u tu terorističku organizaciju ušao i opt. Rukavina Željko.

Svi optuženi članovi organizacije "TOHO" podnosi su izvještaje o situacijama u školama, o djacima koji su u omladinskim organizacijama o rukovodiocima škola i njihovim stanovima i izradjivali nacrte o položaju škola i u njima rasporuđenim prostorijama, a koji su svi izvještaji i nacrti po članovima "Trojki" podnašani njihovim rukovodiocima i tako opet dalje. Svi optuženi koji su ovo djelo vršili znali su, da ti izvještaji i nacrti su potrebni zbog pripremanja "akcija" koje je ta teroristička organizacija spremala se

vršiti, dok je samo jedan dio članova znao kakvog će karaktera te "akcije" biti.

Ove akcije pripremali su Capek Andjelko i optuženi Grgec Radovan, kao i ostali rukovodiovi "Trojki", dok su na samo izvršenje tih "akcija" išli optuženi Rukavina Željko, Zorić Ante, Šterman Vladimir i Rogina Lovro. Ove terorističke akcije bile su pripremljene da se izvrše istodobno u noći 23. IV. 1947. u gimnazijama u Kušlanovoj i Križanićevoj ulici i na Wilsonovom trgu, a od kojih je izvršena samo u gimnaziji u Kušlanovoj ulici, gdje su se trgale parole koje pozivaju omladinu na rad za obnovu naše zemlje, skidale i trgale slike Maršala Tita i drugo, a istovremeno stavljele slike Ante Pavelića i pisale parole kao "živio dr. Maček", "živio Ante Pavelić, Hrvatska pati" i dr. dok su druge dvije akcije od strane organa vlasti bile osuđene kojom prilikom je vodja akcije na gimnaziji na Wilsonovom trgu i neki Mića iz revolvera ranio oficira J. A.

Dakle ovakvim svojim djelima organizirali i bili članovi udruženja, koje ima za cilj da što više omladine sposobi za obaranje postojećeg državnog uređenja FNRJ putem terora i nasilja, te vršili propagandu i agitaciju koja sadrži poziv za nasilno obaranje postojećeg državnog uredjenja.

III.

3/ Heger Zora

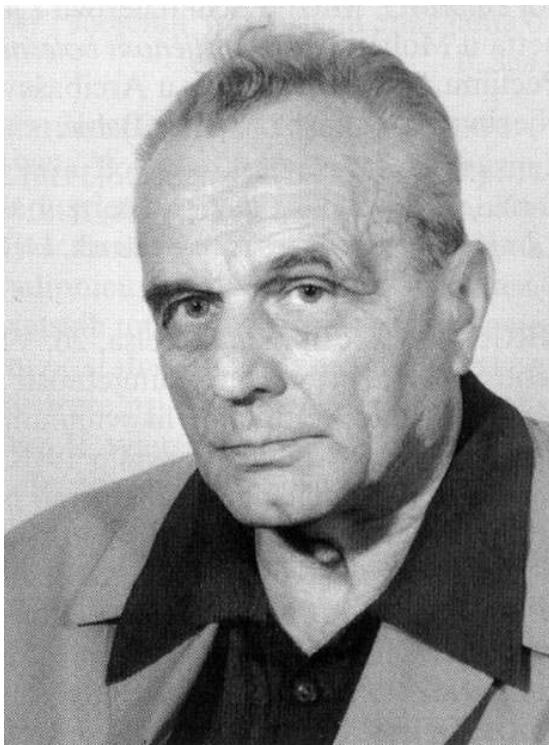
što je: a/ neustanovljeno vrijeme za okupacije u Vel. Gorici bila članica ustaškog udruženja "ustaška ženska loza" u kojem udruženju je vršila sve funkcije, koje su s tim članstvom bile spojene.

b/ u neodređeno vrijeme u prvoj polovici 1947. bila u vezi sa teroristom Capek Andjelkom, kojega je upoznala na taj način, što ga je njoj u kuću doveo Fabečić Josip njezin raniji poznanik koji je više puta bio kažnjavan po našim vlastima, a kasnije je kao takav pobjegao preko granice. Capek joj je povjerio da je član terorističke organizacije i opisao joj je točne ciljeve i djelovanje toga udruženja pa i pripreme i izvršenje terorističke akcije na srednjim školama, pa je tako znala za sva pripremana i izvršena krivična djela po toj

organizaciji, a to nije prijavila narodnim vlastima,

c/ kada je Capek Andjelko u neutvrđeno vrijeme u proljeće 1947 god. počeo da se krije od vlasti od kojih se je odmetnuo primala ga u svoju kuću, pa mu tako davala sklonište i na njegovu molbu uspostavila mu vezu sa križarima u šumi, koju je vezu uspostavila preko Boljačić Micike,

dakle u vrijeme rata i neprijateljske okupacije stupila u političku saradnju s neprijateljem, znala za pripremu i izvršenje krivičnih djela protiv naroda i države, a o tome nije izvjestila narodne

Radovan Grgec, jedan od vodećih članova skupine TOHO

organe, te pomagala lice koje se odmetnulo od vlasti dajući mu sklonište i uspostavila mu vezu sa naoružanom bandom, čime da su počinili optuženi Grgec Radovan, Zorenić Mihajlo i Pilepić Branko djelom pod 1/ i optuženi Grgec Radovan, Zorenić Mihajlo, Celić Velimir, Božinović Vladimir, Zorić Zvonimir, Vitković Srećko, Šterman Vladimir, Rogina Lovro, Rukavina Željko i Zorić Ante djelom pod 2/ krivična djela iz čl.2 u vezi čl.3, toč. 8. i kriv. djela iz čl. 9. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, a opt. Heger Zora djelima pod 3 a/ krivično djelo iz čl. 2. u vezi čl. 3. toč. 6., djelom pod 3 b/ krivično djelo iz čl. 8., a djelom

pod 3 c/ krivično djelo iz čl. 2. u vezi čl. 3. toč. 14. Zakona o krivičnim djelima protiv naroda i države, pa su na osnovu čl. 4. pomenutog zakona, primjenom čl. 21, 24 i 25. Z.O.V.K. osudjeni:

I. Opt. Grgec Radovan, na kaznu lišenja slobode s prisilnim radom u trajanju od 4 /četiri godine,

II. Opt. Zorenić Mihajlo, na kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 4 /četiri godine,

III. Opt. Pilepić Branko na kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 1 /jedne/ godine,

IV. Opt. Celić Velimir na kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 5 /pet/ godina,

V. Opt. Božinović Vladimir kojemu se izriče odgojno popravna mjera predavanjem ga na odgoj roditeljima,

VI. Opt. Zorić Zvonimir na kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 18 /osamnaest/ mjeseci,

VII. Opt. Vitković Srećko, na kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 3 /tri/ godine,

VIII. Opt. Šterman Vladimir na kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 2 /dvije/ godine,

IX. Opt. Rogina Lovro na kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 4 /četiri/ godine,

X. Opt. Rukavina Željko na kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 2 /dvije/ godine,

XI. Opt. Zorić Ante na kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 3 /tri/ godine,

XII. Opt. Heger Zora na kaznu lišenja slobode sa prisilnim radom u trajanju od 6 /šest/ godina, na gubitak političkih prava u trajanju od 2 /dvije/ godine nakon izdržane kazne i konfiskaciju imovine.

Protiv te presude uložio je žalbu Javni tužilac zbog odluke suda o kazni u pogledu okr. Grgec Radovana, Pilepić Branka, Božinović Vladimira, i Zorić Zvonimira ističući da su izrečene kazne za te okrivljenike preblage, a izrečena odgojno-popravna mjera za okr. Božinović Vladimira predajom na odgoj roditeljima

nepravilna obzirom na stepen njegove krivične odgovornosti i društvene opasnosti.

Žalba Javnog tužioca osnovana je u kojliko se odnosi na izreku prvostepenog suda o kazni koja je odmjerena III. optuženom Pilepić Branku, kao i u pogledu izrečene odgojno-popravne mjere okr. Božinović Vladimиру.

Za okr. Pilepić Branka utvrđeno je, da je bio jedan od organizatora trojki, i kao takav primao usmene i pismene diktive od patra Riberskog. Na samom glavnem pretresu iako je okriviljeni Pilepić priznao da je sudjelovao u organizaciji trojki, uporno je ovu organizaciju htio prikazati kao čisto vjersku, tvrdeći, da to zapravo i nije bila organizacija, već da su te tajne trojke bile samo način djelovanja kako bi se što lakše održavao vjerski duh medju omladinom, a konspirativnost da je bila potrebna "za čuvanje katoličke visine". Iz prikazanog se vidi da je okr. Pilepić ostao uporan u svojoj proustaškoj i fašističkoj koncepciji braneći dosljedno organizaciju, kojoj je pripadao. Kada se pored toga ima u vidu, da je okr. Pilepić bio ranije član "Hrvatskog junaka" za vrijeme okupacije član ustaške mladeži i organizacije "Marijina kongregacija" i kao takav poprimio potpuno fašistički odgoj - ukazuje se potreba, da se zbog većeg stepena njegove društvene opasnosti isključi iz sredine u kojoj je živio za vrijeme od dvije godine, kako bi nakon preodgajanja mogao postati koristan član naše nove društvene zajednice. Zbog toga mu je valjalo povisiti kaznu, kako je to u dispozitivu ove presude učinjeno.

U pogledu V. okr. Božinović Vladimira, kojemu je prvostepeni sud izrekao odgojno-popravnu mjeru, da se predala na odgoj roditeljima - utvrđeno je u toku dokaznog postupka, da je potpuno svjesno stupio u ilegalnu organizaciju TOHO i bio svjestan cilja ove organizacije, što je u ostalom okr. Božinović i sam priznao u toku gl. rasprave izjavivši decidirano da je znao, da je cilj organizacije TOHO prikupljanje omladine koja nije u NSO i koja je protivna našem društvenom uredjenju.

Proizvoljan je zaključak prvostepenog suda da je okriviljeni Božinović bolestan, jer je isti liječničkim pregledom na klinici pronadjen potpuno zdravim. Bezopasnost

okriviljenoga po našu društvenu zajednicu izvoditi iz činjenice, da je njegova obitelj pozitivna neumjesno je, jer je okriviljeni svojim dosadašnjim radom i stavom kao pripadnik terorističke organizacije TOHO dokazao, da je opasan po našu društvenu zajednicu i da ga kao takovog treba isključiti iz naše društvene sredine, a što je u interesu i samog okr. Božinovića. Predavanjem roditeljima na odgoj nije pružena nikakova garancija, da će se okr. popraviti, i da će preodgajanju postati koristan član naše zajednice tim više, što je okriviljeni i do sada bio pod nadzorom roditelja, odnosno majke, jer mu je otac umro, pa baš njegov dosadašnji odgoj dokazuje, da njegova majka nije vodila dovoljno brige i nadzora nad njim, pa je u interesu samog okriviljenika, da ga se uputi u Odgojno - popravni dom, gdje će pod nadzorom organa vlasti doista steći pravilan moralni i politički odgoj. Zbog toga je vrsta odgojno-popravne mjere za okr. Božinovića izmijenjena kao u dispozitivu ove presude.

Zahtjev Javnog tužioca za povišenje kazne okr. Grgec Radovanu i Zorić Zvonimiru nije mogao ovaj Vrhovni sud da uvaži, jer smatra da je prvostepeni sud pravilno ocjenio stepen krivnje i visinu kazne obih tih okriviljenih i kaznu odmjerio razmjerno društvenoj opasnosti djela i počinioca i da će po prvom судu izrečena kazna prema obim okriviljenima postići svoju svrhu i cilj.

Protiv iste uvodno iznesene presude uložili su svi okriviljeni, osim V. okr. Božinović Vladimira pravodobno žalbe, zbog izreka suda o kazni, te sva nepunoljetna osudjena lica traže, da se na njih primjeni propis čl. 24. Zakona o vrstama kazni, a ostali traže da im se kazna primjereno snizi.

Uložene žalbe okriviljenika nisu osnovane.

Branitelj I. okr. Grgec Radovana upozoruje u svojoj žalbi da je njegov branjenik malodoban i prema tome da bi se u pravilu trebala na njega primjeniti samo odgojno-popravna mjera, a tek iznimno kazne koje se izriču prema punoljetnima, a uslova za primjenu te iznimke nema, jer ne postoji uvjet veće društvene opasnosti niti djela, a niti izvršioca.

Društvenu opasnost dječa i počinioca u dovođenoj je mjeri objasnio prvi sud u razlozima pobijane presude. Uvažujući ove razloge ovaj Vrhovni sud stoji na stanovištu, da je taj okriviljeni kao djak viših razreda srednje škole, a k tome još izrazito dobar djak, fizički i intelektualno toliko razvijen da je mogao i morao shvatiti prirodu i značaj inkriminiranih zločina, kao i stepen društvene opasnosti tih djela. Ovaj okriviljeni, kao gotovo svi ostali žive od svog djetinjstva u ovom gradu. Oni su imali prilike, da odmah po oslobođenju uvide zablude svojeg profašističkog stava, oni su bili od samog dana oslobođenja zemlje svjedoci svakodnevног razgoličavanja svih strahota i zločinstava, koje je okupator zajedno sa svojim ustaškim kvizlingima izvršio nad našim narodima. Nakon što im svi ti jasni i bjelodani dokazi u historiji nezapamćenog terora nad našom zemljom u toku ovoga rata nisu bili dovoljni da ih privedu na pravi put, nego su i nadalje nastavili sa istim onim protunarodnim radom ustaša, tek u drugom, pod novo uspostavljenim prilikama, mogućem obliku – onda se zaista mora sa nedvojbenom sigurnošću utvrditi da se radi o temeljitim zlotvorima za koje se mora naći efikasan način njihovog eliminiranja iz društvene zajednice i povesti ozbljnog računa o njihovom preodgajanju, a što se može postići samo duljim izdvajanjem iz današnje naše sredine. Dok je čitava naša zemlja danas košnica rada, gdje su sva stremljenja radnih ljudi upravljeni na ostvarenje najvećeg i najzamašnjeg našeg zadatka – Petogodišnjeg plana - mi ne možemo trpjeti, da u našoj zajednici ostaju ljudi kova okriviljenih mladića koji će nas u tim stremljenjima remetiti. Dok naša omladina u još do sada nevidjenom i neslućenom obimu čini herojske napore u izgradnji i progressu naše zemlje - mi ne smijemo i ne možemo dozvoliti, da šačica bijednih izdajnika i zlotvora ma i pokuša ispriječiti se našoj omladini na tom putu ka sreći i blagotanju naših naroda.

Ne smije da se smetne s uma da su svi okriviljeni od I.-XI. djaci od 5-tog do 7-og razreda gimnazije, dakle mladići, koji su već primili veliki dio općeg obrazovanja, kakovo daleko pretežni dio njihovih vršnjaka u našoj zemlji još danas

nema. Činjenica da su svi oni dosegli taj stepen srednjoškolske naobrazbe dokazuje i dovoljan njihov intelektualni razvoj, pa je deplasirano izvadjati da nisu mogli shvatiti stepen društvene opasnosti svog djela.

Naročito to vrijedi za I. okriviljenog za kojega baš činjenica da je bio najbolji djak na čitavoj gimnaziji, kako to njegov branitelj u žalbi iznosi, potvrđuje, da je i te kako bio svjestan prirode i značaja svog djela, a prema tome je opasnost njegova po društvo - obzirom na težinu počinjenih djela - po prvostepenom sudu pravilno ocjenjena.

Inkriminirana djela, koja su izvršili okriviljeni vrlo su teške prirode i ona udaraju u osnove našeg društvenog i političkog uredjenja zemlje, pa je svakako prema tome i primjena propisa čl. 35 Z.O.V.K. umjesna i u punoj mjeri osnovana.

Izvadjanje branitelja I. okriviljenog, da ovaj u vrijeme počinjenja djela pod točkom I. presude nije još bio navršio 20 godina - netočno je. Iako se on povezao sa Capekom i svojim zloduhom paterom Ribinskim još u kasnu jesen 1945. god, njegov glavni rad po liniji djela inkriminiranog pod I. pobijane presude odvijao se u toku 1946 god, kada je već navršio 16-u godinu.

Nadalje činjenica da je većina okriviljenih iz familija koje su na bilo koji način bile u više ili manje tjesnjem odnosu sa ustašama u toku okupacije opravdava njihovo eliminiranje iz društvene zajednice na dulje vrijeme. Neumjesno je isticanje žalioca o "upornosti" okriviljeni kove majke kao žene i matere, kada se ima u vidu da je otac okriviljenikov nakon oslobođenja po Vojnom судu sudjen na 7 godina lišenja slobode sa prinudnim radom, a sin joj prvo okriviljeni pošao stopama protunarodnog rada svog oca. Takav odgoj majke svojeg djeteta, koji je odgoj okriviljenog doveo do tako teških djela prema svojem narodu, može da nazove

upornim samo neprijatelj današnjeg potretka i naše stvarnosti.

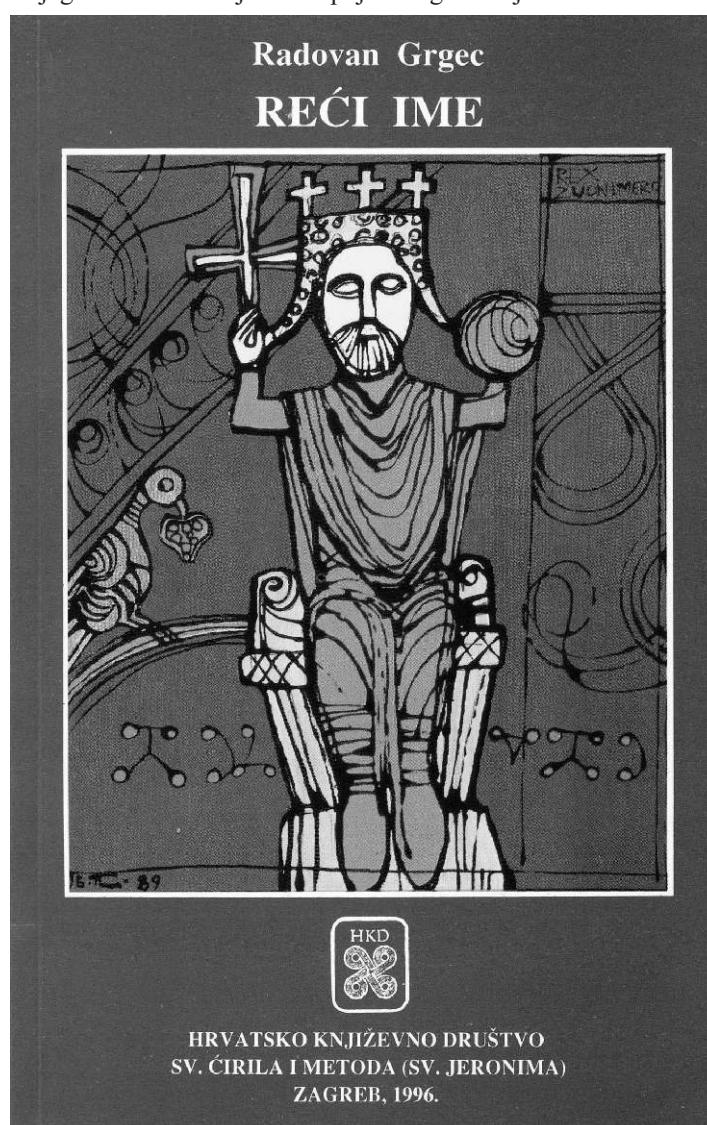
Na navode žalbe I. okriviljenog, da je on živio i mislio po zapovjedima božjim i naući kršćanskoj potrebno je istaknuti, da su se njegovi nazori i pogledi na moral, kao i oni ostalih njegovih saučesnika u punoj mjeri manifestirali u inkriminiranim djelima. Vrlo je česta pojava i gotovo je za-

U pogledu žalbe III. okr. Pilepića Branka upućuje se na razloge, koji se odnose na tačku I. dispozitiva ove presude.

Na žalbu IV. okr. Celića Velimira pored već istaknutog za ranije okriviljenike potrebno je naglasiti da isti okriviljeni predstavlja u ovoj grupi jednog od najzagriženijih neprijatelja bratstva i jedinstva naših naroda, najveće tekovine NOB-e za koju su žrtvovani bezbrojni životi najboljih sinova naših naroda. On kao hrvatski šovinista stoji potpuno na liniji ustaštva koje ga je nužno dovelo u pomenutu terorističku organizaciju u kojoj je igrao jednu od najvidnijih uloga. Njegov stav pred prvostepenim sudom i njegovo živo učestvovanje u inkriminiranom zločinu opravdava u punoj mjeri vrstu i visinu po prvom судu odmjerene kazne.

Žalba VI. opt. Zorić Zvonimira, takodje je neosnovana, jer je pobijana presuda pravilno utvrdila stepen njegove krivnje i odmjerila kaznu primjerenu društvenoj opasnosti djela i počinjoca. Navod dopisa Tajništva Lošinjske ulice V. rajona VIII bloka, da je isti okriviljeni sudjelovao na omladinskoj pruzi Brčko-Banovići i tamo proglašen udarnikom, opovrgnut je naknadnim dopisom istog Tajništva od 30. VIII. 1947 br. 184, što dokazuje da je njegova pripadnost NF-i samo bila namještena u cilju da uspešnije pokrije svoju protunarodnu rabotu.

Gоворити о уманjenom stepenu krv. odgovornosti за VII. okr. Vitković Srećka neumjesno je, kada se imaju u vidu okolnosti pod kojima je ovaj ušao u dispozitivu pobijane presude označene terorističke organizacije, a koje okolnosti i sama žalba potcertava. On je u taj zločinački aparat ušao svjestan svrhe i ciljeva te organizacije težeći za ponovnim stvaranjem ustaške "nezavisne" Hrvatske. Upućujući žalitelja na razloge iznesene za I. okriv-

Knjiga R. Grgca s autobiografskim elementima

jednička obrana mnogih sličnih protunarodnih elemenata, da svoju zločinačku rabotu protiv svoje zemlje prikrivaju plaštom kršćanstva.

Po žalbi II. Okr. Zorenić Mihajla upućuje se na izvodjenja koja se odnose na I. okr. sa tim dodatkom, da je ovaj u tolikoj mjeri dokazao svoju mržnju prema ovom našem poretku, da se izrečena kazna ukaže adekvatnom stepenu njegove krv. odgovornosti i društvene opasnosti počinjenih djela.

ljenog ovaj Vrhovni sud smatra, da je izreka pobijane presude o krivnji i kazni potpuno na zakonu osnovana.

Žalba VIII. okr. Šterman Vladimira takodjer je neumjesna jer je on kao jedan od najstarijih u toj grupi i već punoljetan u vrijeme počinjenog djela morao znati karakter zločinačke protunarodne organizacije u koju je ušao. On je kako i sam priznaje – sudjelovao u inkriminiranoj akciji, pa je prema tome primjena propisa čl. 6. Zakona o kriv. djelima protiv naroda i države, kako to izvodi žalba - neosnovana. Isto tako je neosnovano tvrdjenje žalbe da volja tog okrivljenika nije bila zločinačka i da je on bio tek nesvesno oružje trećih, kada se ima u vidu da je on bio već dovoljno odrastao i u punoj mogućnosti da sam shvati prirodu i značaj svojeg djela.

Prema tome ukazuje se izrečena mu kazna primjerena stepenu društvene opasnosti djela i počinioča.

IX. okr. Rogina Lovro, kao jedan od najaktivnijih članova spomenute terorističke organizacije dokazao je u toku prvostepene rasprave u punoj mjeri svoju zločinačku svijest, pa je obzirom na naročitu društvenu opasnost, kako počinjenog djela, tako i njegovu kao počinioča, prvostepeni sud pravilno odmjerio vrstu i visinu kazne, pa se slijedom toga njegova žalba ukazuje neosnovanom.

X. opt. Rukavina Željko žali se zbog izreke suda o krivnji i kazni, pa ističe, da je pogriješno i nepravilno oglašen krivim zbog organiziranja tog udruženja. On je bio samo član tog udruženja. Ta tvrdnja okrivljenog nije točna niti je u skladu sa provedenim dokaznim postupkom. Već u uvodnom svojem saslušanju pred istražnim organima okr. je izričito izjavio da ga je Čapek nagovorio u jeseni 1946 da prihvati rad u organizaciji TOHO i on se tog posla u januaru 1947 g. i primio iako je za učin djela iz točke 8 čl.3. svejedno, da li netko organizuje takovo udruženje ili postaje član, ili ga na bilo koji način pomaže. Potrebno je potvrditi da

je kvalifikacija djela prema rezultatu dokaznog postupka ispravna. Kao što je neosnovana žalba okr. Rukavine u pogledu izreke suda o krivnji, tako je neosnovana i u pogledu izreke pobijane presude o kazni, koja je odmjerena srazmjerno društvenoj opasnosti djela i počinioča.

U pogledu žalbe XI. okr. Zorić Ante zbog izreke suda o krivnji i kazni, koja se bazira na sličnim razlozima kao i žalba prethodnog okrivljenika - upućuje se na gornje razloge. Usvajajući pored iznesenog i razloge pobijane presude u odnosnom dijelu - ukazuje se izreka I. stepenog suda u pogledu krivnje i kazne na zakonu osnovana.

Konačno ni žalba XII. okr. Heger Zore zbog izrečene preoštret kazne nije osnovana.

Sva djela koja joj se inkriminiraju, dokazana su. Njezina pomoć, koju je ukazivala glavnom organizatoru i rukovodiocu t. zv. TOHO-a takove je prirode, da u punoj mjeri opravdava vrstu i visinu izrečene kazne, a to tim više što njezina kažnjiva djelatnost po oslobođenju vuče svoje porijeklo iz doba okupacije, kada je bila članica "ustaške ženske loze".

Prema tome je neuvaženjem njene žalbe presudu u odnosnom pobijanom dijelu valjalo potvrditi.

Na osnovu iznesenoga presudjeno je kao u dispozitivu ove presude.

Smrt fašizmu - sloboda narodu!

Zagreb, dne 8 rujna 1947.

Zapisničar: Predsjednik vijeća:
Floršić Eduard Dr. Pavić Dragutin

NAPOMENA UREDNIŠTVA:
Prvostupanjsku presudu skupini TOHO (presudu Okružnoga narodnog suda za grad Zagreb br. K-404/1947 nastojat ćemo objaviti u idućem broju, ako dođemo do njezina cjelevitoga i čitkog teksta. •

SJEĆANJA

Kaže se da je ljudski oprostiti, ali ne i zabaviti. A Bleiburg je povjesno sjećanje Hrvata, koje nikako ne može pasti u zaborav. Bleiburg je dio kako ispričanih, tako i neispričanih ljudskih sudbina, skrivenih u povjesnom kolopletu, ali i u svakodnevnom i mukotrpnom življenu.

Knjiga **Slavka Čambe** « Bleiburške udovice : svjedočanstva 1945.-1990. », potresni je dokument o podravskim ženama, majkama, udovicama, koje su 45 godina čekale svoje muževe, ne znajući za njihove sudbine. Jedna od njih je **Katarina Ferenčić** iz Đurđevca. Ona svjedoči:

« Četrdesetpet godina ne smjeti progovoriti, ni pitati za sudbinu svoga muža, zaista je bilo neopisivo teško. A nije bio ni kriminalac, ni ratni zločinac, ni razbojnik. Bio je čovjek, seljak, Hrvat, koji se nije nikome zamjerio, ali ni odričao svoga imena i svoje domovine. »

Katarina je svaki dan čekala kolone zarobljenika. Srce joj je treperilo od uzbuđenja, posmišljajući na sve drugo, samo ne na ono da ga ne će dočekati. Naveliko se iznenadila, kao i njezine prijateljice, koje su također čekale svoje muževe, da je Petar u Bjelovaru.

Zarobljenici iz đurđevačkog kraja, po naredbenju OZN-e br. 2. pod kontrolom druga **Josipa Manolića**, Podravca, bili su iz kolone odvojeni i pogubljeni u jamama, u šumi, nedaleko mjesta Markovca, u "Crnoj jami" i podravskoj nizini "Limbuš". Među njima je bio žrtva i Petar Ferenčić.

Crnih jama u kakvoj je Petar završio život, ima bezbroj. Žrtve su također nebrojene. Sve su one zločin protiv čovječanstva, nitko ih ne može opravdati.

Katarina je nedavno umrla. "Rastali se u mладosti - sastali se u Vječnosti"! Njezin sin, koji poznaće oca samo po sliki hrvatskog vojnika, svake godine hodočasti u Bleiburg, da se pokloni bleiburškim žrtvama!

O, podravske "crne jame" / povečte nam javno. / Kuliko ste let već stare? / -Još skrivate tajno! // Preveč ste čkomele dugo / v oprave otrova. / Popile ste puno krvi / Podravski sinova! // Denes su vam moći zete / sad se reči more: / Mučeničke kosti svete / Čez vas, tu govore! (S. Č.)

JADOVNO I ŠARANOVA JAMA: O ŽRTVAMA BEZ PIJETETA

Sredinom lipnja ove godine, u popodnevnim smo satima imali priliku čuti i vidjeti - prvo, na Novoj TV, a zatim i u večernjem Dnevniku prvog programa HTV-a, izlaganje "predsjednika-građanina" Stjepana Mesića pred otvorenjem Šaranove jame u blizini Jadovna na Velebitu. Moram priznati, kad sam to sve čuo i video, bio sam zaista neugodno iznenaden! Prvo, što mi se tog trenutka nametnulo kao pitanje, bilo je: kako i zašto je od oko stotinu i više meni znanih jama-grobnica diljem krša Hrvatske, odabrana sada baš ova na Velebitu, zašto su bili prisutni samo oni koje smo vidjeli, a ne i neki drugi, i zašto su ponovno iznesene poluistine i netočnosti o još jednoj nedovoljno istraženoj ljudskoj tragediji i učinjenim zločinima u ovom dijelu Hrvatske?

Kada sam prije nekoliko desetljeća prvi put dolazio do Šaranove jame, cesta je bila makadamska. Sada je naš predsjednik dolazio od Trnovca u Ličkom polju asfaltiranim cestom i, pješačeći nešto više od dvadesetak metara od ceste, došao je do ograđenog otvora ove jame. Je li bio i u samom Jadovnu, na mjestu gdje je nekad bio ustaški logor, nisam vidoio iz TV-priloga.

Svakako me zanima, je li mu netko od savjetnika ili "organizatora" prikazanog "happeninga" kazao, da su tim nekad makadamskim putem, samo četiri godina kasnije, 1945., do jame dolazili i kamioni iz Gospića, koje su vozili partizanski borci? Prema onome što sam čuo - očito nisu! Dakle, nisu u jami samo žrtve ustaša, nego i žrtve partizana! Dok su godine 1941. egzekutori bili ustaše, godine 1945. to su bili partizani ili njegovi «antifašisti» s trorogom kapom, na kojoj je bila crvena petokraka zvijezda!

Koliko sam razumio, predsjednik je uz jamu sada bio radi događaja iz 1941. godine te se zgražao nad događanjem iz tog doba... Partizanske žrtve nije spominjao. Nazočni povjesničar dr. Ivo Goldstein je, vjerujem, sigurno bio u prigodi (još jednom) pročitati podatke iz literature skopčane s logorom Jadovno. Da je to učinio, tada bi i njegov komentar bio sadržajniji i točniji nego što je bio

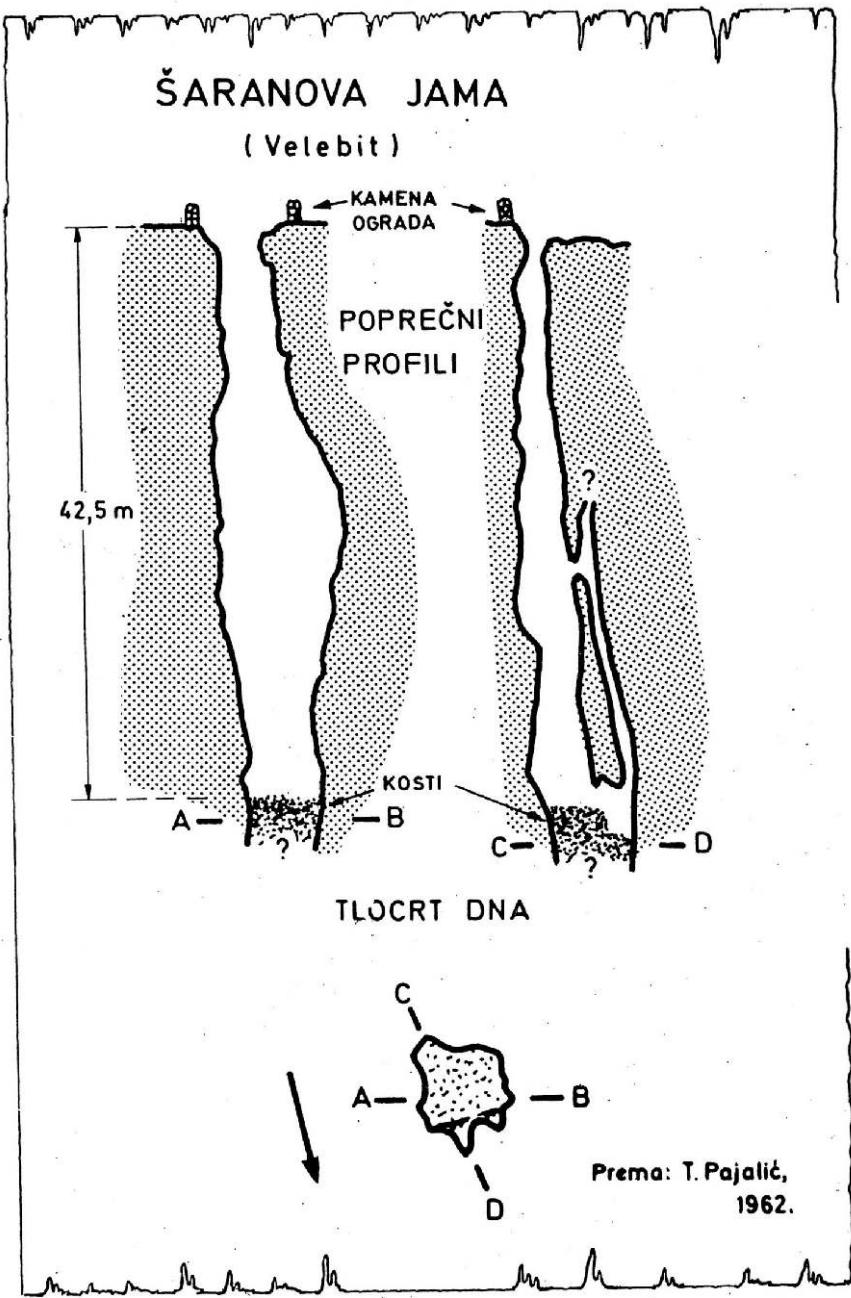
Piše:

dr. Srećko BOŽIČEVIĆ

predsjednikov. Vjerujem da nije zaboravio ni svoju izjavu iz 1990., da je na Jadovnu završio i život njegova djeda, uz niz drugih Židova. Saborski zastupnik **Milorad Pupovac** mogao se je također zainteresirati za činjenice, koja su poznate pripadnicima srpske manjine u Lič-

ko-senjskoj županiji, pa bi bio bliže istini o događajima u Gospiću i one kasnije, 1945. godine! Ne znam na koje se speleologe pozivala splitska etnologinja **dr. Vesna Čulinović-Konstantinović**, kad je ustvrdila da je debljina kostiju ubačenih žrtava čak 5 metara, a ne ona koju je još 1962. utvrdio speleolog **Tihomir Pajalić** u "Našim planinama": 1,5 metara.

Vjerujem da je netko od organizatora ovog "druženja", ako mu je bilo do istine, mogao angažirati jednog od suvremenih

speleologa, da "izvidi" stanje na samome dnu jame i da vidi s koliko su sada smeća prekrivene kosti nevinih žrtava u ovoj jami-grobnici? U reportaži o Jadovnu kamera nije prikazala ni kako danas izgleda to mjesto ustaškog logora iz 1941. godine i postoji li tamo ploča kao spomen na ljudske žrtve?

Citajući napisani tekst, predsjednik Mesić je iznio začuđujuću konstataciju, da se ovdje dogodio prvi holokaust u Europi. To, na žalost, nije jedina njegova neprimjerena izjava, a sigurno nije ni zadnja kojom će usrećit svoj narod. Nakon što su prikazani kadrovi i puštene izjave spomenutih uzvanika, uslijedio je na prvi pogled neočekivani prizor razdragnih povika i pjevanja s bocama i čašama rakije i vina, u rukama skupine razdragnih plesača, odnosno prikaz pravoga "derneka".

Nisam mogao povjerovati, da se to događa uz jednu otvorenu grobnicu nad ostacima žrtava davno učinjenog zločina!

Zar nitko od nazočnih tzv. antifašisti ili samih organizatora uz ovo "visoko" državno izaslanstvo nije osjetio potrebu za nužnim poštovanjem ili pijetetom prema umrlima, nužnost dostojanstva na tome grobnom mjestu? Da sam čuo zbor ili orkestar s nekom žalobnom arijom i video zapaljene svjeće, uz vijence i naklon u počast umrlima, shvatio bih da je to pravi i ispravan način na koji se sa zločinom opodi čovjek dvadesetprvog stoljeća, koji iskreno ne priziva mržnju i osvetu, jer zaista želi da se slični zločini ne dogode više nikada nigdje, a napose ne na našim hrvatskim prostorima. Objašnjenje za ovo "događanje naroda" već idući dan je ponudio **don Živko Kusić** u kolumni jednoga dnevnog lista, komentirajući kad se zbio prvi holokaust u nas. Bila je to pouka građaninu-predsjedniku i svima ostalima, u nepreglednome moru laži koje se svaki dan valja s jedne i s druge strane, kako se komu prohtije ili zatreba...

Što su i gdje su Šaranova jama i Jadovno?

Ako objašnjenje potražite u *Hrvatskoj enciklopediji* ili u *Hrvatskome enciklopedijskom rječniku* odnosno u *Hrvatskome obiteljskom leksikonu*, nema ga ili je pogrešno.

U staroj enciklopediji (1990.) za Jadovno se navodi kako je u Jadovnu i u obližnjim jamama našlo smrt oko 35.000

ljudi, pretežno žena i djece. U *Liberovu rječniku za Jadovno* piše: prvi ustaški koncentracijski logor za masovno uništanje zatočenika. *Hrvatska enciklopedija* navodi podatak pod pojmom koncentracijski logori: logor u Gospiću (lipanj - kolovozi 1941.), logoraši su slani u Jadovno i u druge logore na Velebitu. Šaranova jama nigdje nije spomenuta! Ostaje dvojba, je li Jadovno samo logor ili jedna velebitska jama?

Šaranova jama je jedna od više desetaka jama ili bezdanki na ovome dijelu prostranoga planinskog masiva Velebita. Poznata je još od 1936. stanovnicima koji su u ovom dijelu planine boravili stalno ili povremeno na ispaši ili su radili na sjeći šume. Od 1941. poznatija je kao mjesto na kome su svoj život završavale brojne žrtve - "protivnici" tada proglašene Nezavisne Države Hrvatske. Jama i njezino ime navedeni su u gospičkim novinama *Lička sloga* iz 1936., kada je u nju pao mladić **Jakov Bubaš**. Ime je dobila po nadimku obitelji – Šaranovi. Njezina dubina iznosi 42 m, što su utvrđili seljaci koji su se užetima spustili u nju po tijelo poginuloga.

U svojoj knjizi *Jame (kao) grobnice* koristim profile ove jame koje je objavio speleolog Tihomira Pajalića 1962. u planinarskom časopisu "Naše planine". Otvor jame je dimenzija 1,5 puta 4 metra, a nalazi se na nadmorskoj visini od 890 m. Petnaest metara dublje širina se povećava na 10 m, dok se pri dnu sužava na 4 x 6 metara. Uz ljudske kosti nađene na dnu, speleolog Pajalić navodi da su već tada bile prekrivene slojem tucanika, koji je ovamo bačen vjerojatno prilikom gradnje kamene ograde ovoga memorijalnog spomenika. Debljina nanosa kostiju iznosi je, po njemu, 1,35 m. Je li debljina sloja ljudskih kostiju bila i veća, za sada je nepoznato, ali očito nije, jer je jama bila isto toliko duboka 1936. kada je iz nje izvađen onaj mladić.

Kad bi bila točna tvrdnja da su u nju ubacivane one navedene desetine tisuća zatočenika iz logora Jadovno, tada bi debljina koštanih ostataka trebala biti veća. Jesu li žrtve bacane i u još neke druge okolne jame – kako se spominje (jama u Grginu brijezu, jama ispod Metle, jama uz cestu za Kalonjevu Riju, Vodena jama, jama u Docima i dr.) – koje kasnije spominju i drugi speleolozi koji su ovdje vršili istraživanja, zasad nije poznato ni

utvrđeno! Također treba imati na umu da se manji otvor i onih jama koje su vrlo duboke, mogu naknadno zatvoriti i nekim većim kamenim blokom, uslijed čega jame ostaju nepoznate.

Dakako, ovdje nitko nije spaljivao ubijene ljude ni 1941., a niti 1945. godine. Brojke navedene u raznim napisima, a zapisane i na spomen-tabli Šaranove jame – moraju, dakle, ostati i dalje predmetom istraživanja. U Šaranovoj jami nisu bili ni patolozi, a niti forenzičari – kao u Jazovci – pa se ni jedan broj ne može smatrati utvrđenim i točnim.

Jadovno je malo planinsko selo na omanjoj zaravni sjeveroistočnog dijela uzdignutog masiva Velebita, koji iznad Ličkoga polja svojim vrhovima doseže visine preko tisuću metara. Iznad šumske ceste što prolazi uz samo selo sa zapadne strane uzdižu se kameniti vrhunci Sklopića (1272 m) i Metla (1288 m), te Jadičevac i Vršeljak (također preko 1200 m), dok se s istočne strane nalazi Plan Bogića, te Rošin vrh (1045 m), pa Ljuti vrh (1125 m) s izduženim Bužimskim bilom (1219 m). Ta šumska cesta dalje vodi u područje gustih šuma Sunderca i Klemente sve do Širovače s brojnim odvojcima i napuštenim stovarištima posjećenih stabala. Šumsko prostranstvo tajni! Tu se nalazi i nekoliko desetaka kućica, staja i ostava (s 51 stanovnikom 1971. godine) razvучenih na maloj visoravni (nadmorske visine od 805 do 890 m). Ovdje je, prema **Ani Tomljenović** (*Smiljan i okolica*, 2003.) početkom 1960-tih godina živjelo 16 obitelji. Godine 1963. mjesni je svećenik u njemu izgradio kapelicu posvećenu Sv. Mariji Pomoćnici. Na nekoliko seoskih livada danas se vratilo par obitelji i ovdje se ponovno živi. To planinsko selo postalo je odjednom "poznato" 1941. godine po velikom i strahovitom zločinu. Kad je u mjesecu travnju te godine proglašena Nezavisna Država Hrvatska, ustaše su na šumskom proplanku Čačić Dolca veličine 70x90 m (preko 5 km sjeverozapadno od samog zaseoka Jadovno!) između uzvisina Grgin brijež i Crne Grede podigli logor za protivnike novog režima.

Na satelitskom *Atlasu Hrvatske*, kao i na topografskim kartama M 1:100.000 naziru se omanji proplanci u velebitskoj šumi. Sad se pitam, zašto je izabrano to mjesto, a ne neko drugo? Je li to predložio netko od tadašnji ličkih ustaša ili netko tko je dugo vremena radio u velebitskim

šumama, ostaje tajna! Kako navodi spomenuta A. Tomljenović, očito je točno i "neosporno je da su u općem ludilu ljeti 1941. godine ustaše u njemu na stravičan način likvidirale mnoštvo ljudi. Prema navodima **dr. Đure Zatezala**, nekadašnjeg direktora Historijskog arhiva u Karlovcu, žrtve su bile iz sjeverne Hrvatske, Bosne i Hercegovine te Srijema". Jadovno je kao logor, prema njemu, postojalo od 11. travnja do 15. kolovoza 1941., za koje vrijeme je u njemu, tvrdi Zatezalo, ubijeno 62.000 ljudi. Nije poznato zašto taj broj kod istog autora varira između 30 do 100.000. Nakon toga je logor prebačen na otok Pag.

Speleolog T. Pajalić u svom članku o Šaranovoj jami spominje spomen-ploču na rubu jame, koju su podigle žene iz podobilorskog mjesta Grubišno Polje, kao spomen na ubijenih 1.146 svojih sumještana koji su, po njihovu mišljenju, ubaćeni u ovu jamu. Taj broj, uspoređen s dubinom jame i nađenim ostatcima kostiju, za mene nije logički prihvatljiv ni uvjerljiv.

Velebitski Jasenovac

Prema onome što je navodio Đ. Zatezalo, Jadovno kao logor i Šaranova jama kao zasad jedini nam poznati lokaliteti na Velebitu, bili bi pravi lički Jasenovac. Poznato je, dakako, na koji se način i s kojom svrhom ("genocidnost hrvatskog naroda") manipuliralo brojem jasenovačkih žrtava. Kao što znamo, **Josip Broz Tito** je krajem 1945. prijavio Reparacijskoj komisiji, da je u jasenovačkom logoru pobjjeno 500 – 600 tisuća ljudi. Tek pola stoljeća kasnije drugi su istraživači došli do bitno drugačijih podataka, dok se danas najčešće citiraju podatci **Vladimira Žerjavića i Željka Krušelja**, prema kojima se broj žrtava kreće od 61.000 do 85.000, u što su uračunati Židovi, Hrvati, Srbi, Romi i drugi. Sličan slučaj zbio se je i s Jazovkom kod Sošica. Vjesnikovi su novinari "lansirali" vijest da je u njoj pobijeno oko (i preko!) 40.000 civila, vojnika i ranjenika, dok stvarno pronađenih 447 osoba vjerojatno još za mnoge ne predstavlja veliki zločin?!

Kad sam 1990./91. pripremao svoju knjigu *Jame (kao) grobnice*, čitajući napis dr. Đ. Zatezala, obratio sam mu se s molbom da mi navede barem preostalih 19 jama oko Jadovna, kao i naznačene 102 jame kosturnice za koje je on znao na

teritoriju NDH. Odgovor nisam dobio. Nisam dobio niti kakve podatke kad sam došao u Karlovac! Za Jadovno sam mogao koristiti samo njegov napis objavljen u novinskim člancima: "Riječ je o velikom logoru, pravoj 'tvornici smrti' u kojem je do reokupacije Like od Talijana, ubijeno približno 62.000 ljudi. Istraživanje pokazuje, da se u Jadovnom ubijalo, ma koliko to grozno zvučalo, kao na 'tvorničkoj vrpci'. Tih nekoliko mjeseci ljudi su svakodnevno u Gospic dovoženi u stočnim vagonima ponajviše iz sjeverne Hrvatske, zatim razvražani po okolnim logorima te ubijani i bacani u jednu od 19 logorskih jama. Možda ima i više jama, no ne postoji jama Jadovno o kojoj govori **Stjepan Sulimanac**, novi saborski zastupnik. Postoji logor Jadovno i mnogo okolnih jama, neke čak na Pagu, u Baškim Oštarijama. Od svih 19 jama speleološki je istražena Šaranova jama, u koju je na osnovu matematičkih proračuna bačeno 9.000 do 11.000 ljudi. Stoga se protivim Sulimančevom prijedlogu da se jama kraj sela Jadovno zabetonira. Nitko povijest ne može zabetonirati, ona se ne može zabetonirati..."

Mogao sam shvatiti pok. Sulimanca i njegov prijedlog: iako je malo znao o jama, on je želio da se one zaštite od daljnog zatrpanja otpadom i budu označene kao spomenici. Kada sam Zatezala pitao što on misli pod "matematičkim proračunom", shvatio sam da on nikad nije bio ni u jednoj jami, da nema pojma o izgledu podzemnih prostora, a da je "računica" samo proizvod njegove fikcije koja se mijenjala prema očito osobnoj potrebi. A to je sigurno pogrešan put za dolazak do prave istine.

Mnoge činjenice o Jadovnu i o Šaranovoj jami "zamrsio" je i sam komunistički političar **Jakov Blažević** godine 1990., kada se nakon "otkrića" Jazovke upustio u polemiku s novinarima, rugajući se njihovu "planinarenju" po dnu ove jame. On tada poručuje, da "stoji na usluzi", nudeći "žive ljudе koji će ih provesti u Lici do više jama 'bezdanki'... Tada mu jedan od njegovih Ličana odgovara: «...Uzmognite snage i vratite se među nas Ličane novom istinom... Zar istina nema i drugačijih? O tim istinama vi ste nam uz ličku janjetinu znali pričati i o onim pravim istinama, zašto javno ne progovorite... Za komunizam se više nemate razloga zauzimati, kad je propao svuda u Europi. Zašto Ja-

dovnom opterećujete hrvatski narod... Koliko li je još noćnih kamiona otišlo preko Trnovca na Jadovno tijekom 1945. godine? Zar vas starost ne podsjeti da je Jadovno grobniča kršćana koje pobiše i ustaše i partizani? Zašto pravonuke opterećujete strahom od Jadovnog? Zašto povijesno istinito ne vrednjete zločine svih koji su zločine činili? Zašto hrvatski narod mora biti inferioran samo zbog vaše izlizane 'crvene niti'? Zašto Hrvati ne mogu živjeti svjetla obrazu u svojoj suverenoj Hrvatskoj? Ili makar mi koji smo se radili poslije pluralnih zločina?..." (A. Stilinović, 24. srpnja 1990.)

Nakon ovoga, čudim se da građanin-predsjednik nije u svome napisanom govoru (uz pomoć svojih savjetnika!) uz spomen holokausta koristio i taj Hrvatima dobro poznati pojam, odnosno zločin? Možda bi tako mnogim (ne)dobronamjernim povjesničarima dao "ideju", da na taj način promatraju "činjenice brojeva" iz naših jama-grobnica ili bi one koji savjesno istražuju i ispituju, približio pravoj brojci i pravoj istini! Već su brojna desetljeća protekla od tih tužnih događanja, a naša istinska (ne)mogućnost dosegla istine propuštena je jedino našom nebrigom.

Kutija sardina i jama

Nakon moga više od polustoljetnog druženja i promatranja podzemnih jamskih šupljina u kršu, vjerujem da sam stekao iskustvo u procjenjivanju njihova izgleda i nastanka. Na žalost, i druženje s umrlima ili žrtvama ubaćenima u njih, poučilo me je što se sve događa s njihovim tijelima, bilo da se radi o jednom ili stotinama njih.

Ako sada usporedim dubinu i veličinu jame Jazovke i broj nađenih tijela u njoj, te šupljinu Šaranove jame i onoga što je u njoj nađeno, te što je u njoj – kako po objavljenim zapisima kažu – završilo, tada vidim da ipak nešto nije u redu i da to ipak ne odgovara postojećim predodžbama! Radi objašnjenja poslužio bih se jednom trivijalnom usporedbom. Zamislite si, a sigurno ste i u svojoj ruci imali otvorenu konzervu s ribicama ili staklenu bocu s krastavcima. Vidjeli ste kako su oni posloženi u njima. Svjesni smo da je to slagala ljudska ruka - kao što je i ona, koja je u jame bacala (ne)osuđene ljude.

Bio sam na dnu jame Balinke iznad Plaškoga, koja je duboka preko 250 m.

Dakle, radi se o dubini većoj od dvije visine zagrebačke katedrale. K tomu je širina i duljina donje dvorane ispod jamske vertikale čak veća od visine jedne katedrale! U njoj smo 1966. s britanskim speleolozima tražili ostatke nekoliko partizanskih heroja, koje su u nju bacili četnici iz okolice. Vjerujte mi, u ovu bi "jametinu" sigurno stale sve do sada nađene žrtve u jamama hrvatskog krša, ali zbog pada u tu veliku dubinu rijetko koja bi lubanja bila nađena cijela, a to vrijedi i za ostale kosti.

U postojeći nacrt Šaranove jame pokušao sam prema naznačenom mjerilu i veličini te širini prošječnog čovjeka "poredati" ili posložiti ljudska tijela kao što su – neka mi se oprosti na usporedbi – složene sardine i krastavci! Iako je to u surovoj stvarnosti neizvedivo, ali radi približnog odnosa određene mogućnosti i sada znanih činjenica, rezultat je bio sljedeći: posložena po vertikalni, u nju bi stalo približno 1.800 - 2.000 ljudskih tijela. Ako bismo ih "naslagali" po horizontali, bacajući od otvora s uvjerenjem da će oni tako ležati i u jami, tada bi "stalo" od 1300 do 1500 ubijenih ljudi, sve uz uvažavanje postojećih proširenja i suženja u jami. Oscilacija od ove procjene može biti od 50 do 100 osoba. Moram, na žalost, upozoriti i na postojeći poseban način raspadanja ljudskog tijela kad ono nije zakopano u zemlji, što bi svakako "usporavalo" navodno ubijanje "na tvorničkoj vrpaci".

Ovaj mogući broj za Šaranovu jamu svakako se razlikuje od onoga koji se počesto navodi, a isto se svakako može reći i za mnoge druge jame-grobnice u našem kršu. Kada se kosti nakon desetljeća i "stalože" na dnu, na njih se s bokova ili stropa u jami prirodnim putem mogu obrušiti kameni blokovi te ih dodatno smrvtiti ili razbiti. Žrtve koje su bacane u nekad aktivan Tučić ponor u Gračačkom polju (dubok preko stotinu metara) možda bi se "nakupile" na prvoj stepenici tridesetak

metara ispod razine otvora, ali bi ih prva poplava u polju odnijela u još veću dubinu, pa bi gornji dio jame bio ponovno "slobodan" za sljedeću skupinu tijela.

Opisujući do sada naše jame-grobnice i upozoravajući na pretjeran, senzacionalistički prikaz otkrića žrtava jame Jazovke, uvijek sam se zalagao za nužan pijetet ili suošćećanje u boli za onima koji su stradali na tako neljudski način. Zalagao sam se da se uz pomoć speleologa i stručnjaka patologa i forenzičara ispitaju i ostale dobro znane, ali i one pre malo znane jame-grobnice, i da se obilježe potrebnim znamenjem. Svi oni koji se nalaze na njihovu dnu, na to mjesto su došli tuđom voljom, a jesu li su za nešto bili krivi, pitanje je na koje bi se također mogao dobiti odgovor. Iako mi je u pogledu Jazovke nakon mnogo godina konačno uspjelo doći do odgovora o stvarnom broju žrtava na njenom dnu, to nisam uspio i za ostale jame koje sam spomenuo u svojoj knjizi, a među njima je bila i Šaranova. Po mome sudu, zagonetka Šaranove jame i Jadovna mogla je – da je netko želio i omogućio – također biti razriješena. Na žalost, žrtve će i nakon sadašnjega dnevopolitičkog uprizorenja vrlo brzo biti prekrivene ponovnim zaboravom! Najčešći razlog koji se navodi, jest pomirenje nekada zavađenih neprijatelja, odnosno njihovih si-nova i unuka. Možda ima i onih koji misle i drugačije, ali su danas u manjini. Svakako treba misliti na sretniju budućnost. No u mojim poodmaklim godinama, iskustvo mi govori, da onaj narod koji ne poznaće niti poštije svoju prošlost i na nju nije i ponosan, vrlo teško pronalazi siguran i ispravan put u svoju budućnost. A kao znanstvenik uvijek sam se u toku svog rada i javne djelatnosti pridržavao ove Einsteinove misli: «Ne činite nikada ništa protivno savjeti, čak ako država to od vas traži.»•

LEPOGLAVA - GODINU DANA KASNIJE

NISTE ČESTITALI DAN DRŽAVNOSTI!

Ako dobro pamtim, ni jednom u posljednjih desetak godina *Politički zatvorenik* nije propustio na određeni način obilježiti Deseti travanj. Koliko se sjećam, nije nijednom bilo nekakve otvorene čestitke, ali se u svakome travanjskom broju jasno naznači da je stajalište uredničkog odbora i Hrvatskog društva političkih zatvorenika prema tome nadnevku – pozitivno. Jednom je to bio zemljovid Nezavisne Države Hrvatske s uključenom Istrom i ranije otetim dijelom Dalmacije, drugi je put to bio američki predsjednik **Ronald Reagan** koji u svojstvu kalifornijskoga guvernera potpisuje proglašenje kojim se Deseti travanj proglašava Danom hrvatske državnosti, lani je to bio bjelovarski balkon s kojega je **dr. Julije Makaneć** 8. travnja 1941. proglašio neovisnu Hrvatsku itd. Ove je godine na koričama objavljena fotografija Gradske vijećnice Los Angelesa s istaknutom američkom i hrvatskom zastavom na dan proglašenja hrvatske države 1941.

Sve to možemo smatrati dopustivim. Osobno nisam nikakav simpatizer ustaškog pokreta i smatram da NDH ni u kojem pogledu – pa ni u teritorijalnom, a pogotovo ne u ideološko-političkom – nije uzor kojemu bi Hrvati trebali težiti. No mogu i shvatiti i prihvatići da u onome povijesnom trenutku možda i nije bila moguća nikakva drugačija hrvatska država, pa su sví njezini protivnici i kritičari imali legitimno pravo boriti se protiv ustaškog režima, ali nisu smjeli dovoditi u pitanje samu opstojnost hrvatske države.

U tom smislu Deseti travanj ima određenu vrijednost i svakako spada u nadnevke koje treba obilježavati.

Ali, ako je tako, onda se morate držati istoga kriterija, pa na isti način obilježiti i Dan državnosti proglašen u suvremenoj hrvatskoj državi, bio to 30. svibnja (kao što je bilo ranije), bio to 25. lipanj (kao što se to slavi posljednjih nekoliko godina). To nisu datumi s ideo-loškim predznakom (kao što je tzv. dan antifašističke borbe ili Dan osnutka us-

taškog pokreta), nego datumi koji su nam zajednički ili bi to morali biti. Dan državnosti je dan na koji se obilježava i slavi činjenica postojanja hrvatske države, pa ne znači nikakvu identifikaciju s onim tko je taj nadnevak proglašio, niti znači identifikaciju s političkom snagom ili strankom koja ga je proglašila. Ako je 1941.-1945. postojala samo jedna hrvatska država (NDH), iako se je do početka devedesetih častila uspomena na tu jedinu novovjeku hrvatsku državu, bez obzira na sve njezine mane, tako je i danas Republika Hrvatska jedina hrvatska država, dakle, jedina koju treba častiti. To nije nikakva identifikacija ni s **Franjom Tuđmanom**, ni s **Ivom Škrabalom, Stipom Mesićem** ili **Ivicom Račanom**, nego s – hrvatskom državom kao takvom.

Jedino takav pristup je oslobođen strančarenja i ideologije. Svaki drugačiji – dakle, i vaš, kad ignorirate sadašnji Dan državnosti – ideologiziran je, sektaški i radi toga potpuno neprihvativ.

G. Z., Zagreb

*

Apsolutno ste u pravu: riječ je o našem nehotičnom propustu, radi kojega se ispričavamo svim čitateljima. (Ur.)

* * *

TROPRSTA PRISEGA KAO DOKAZ USTAŠKOG SOTONIZMA? (3) (*Politički zatvorenik*, br. 207)

U lipanjskom broju *Političkog zatvorenika* (br. 207) otvorila se zanimljiva rasprava o značenju tri prsta, pod kojima su pripadnici oružanih snaga Nezavisne

Sl. 1.

Države Hrvatske polagali prisegu. Tako se pojavila i teza kako su ta tri prsta «sotonističko obilježje» i dokaz poganskog i protukatoličkog obilježja ustaškog pokreta. Spomenuta je teza u istom broju lista opovrgнутa usporedbama s posve istovjetnim prisegama Papine švicarske garde, kršćanskih vladara i načinima prikazivanja Kristova lika. Namjera mi stoga nije baviti se toliko demantiranjem teze kako su tri prsta «sotonističko obilježje» (jer je teza oborenja), koliko ukazati na možebitne razloge, koji su stanovite ljudi možda naveli na konstruiranje takve teze.

Naime, ono što je određene osobe, barem prepostavljaju, nagnalo da pomisle da je u prisegama ustaša i domobrana troprst predstavlja sotonistički (ili barem poganski) znak, jest činjenica da su prisegu s tri prsta rabili i njemački vojnici tijekom Drugoga svjetskog rata (slika 1.). U slučaju njemačkih vojnika troprst je vjerojatno simbolizirao notornu izreku: *Ein Volk, ein Reich, ein Führer*. Ne treba također isključiti ni mogućnost da je **Hitler** – kao osoba sklona skloni poganskoj mitologiji i, po nekim autorima (Ralph Epperson, Richard Wurmbrand i dr.) u čiju vjerodostojnost ovdje ne ulazimo, kao član tajnoga sotonskog društva Thule – namjerno izabrao znak sv. Trojstva da ga oskvri.

Poznato da je da su i komunisti iz kršćanstva uzeli, primjerice, naziv «drug» i tako ga kompromitirali, a također i neke komunističke parole o radu u biti se ne razlikuju od onih kršćanskih.

Protivnicima kršćanstva (a u njih neprijeporno spadaju i komunizam i nacional-socijalizam/nacizam), kako znamo, nije bilo strano na *majmunski način* oponašati neke elemente kršćanstva. Od njemačkih su vojnika prisegu preuzele internacionalne SS postrojbe (slika 2). Iz toga bi na prvi pogled logično proizшло da su **Pavelić** i vlada Nezavisne Države Hrvatske, kao i domobrani i ustaška vojnica, prisegu također preuzeli od Trećega Reicha i pod tri prsta podrazumijevali isto što i oni (slika 3, 4, 5).

Međutim, u *Zakonu o prisezi vjernosti NDH* u nekoliko se navrata jasno kaže,

Sl. 2.

da se priseže «...Bogu svemogućemu, da će Državi Hrvatskoj i Poglavniku kao predstavniku njenog suvereniteta vjeran biti...».

Sl. 3.

Dakle, jasno i nedvosmisleno stoji, da se priseže «Bogu svemogućemu». U slučaju prijege nacističkih vojnika nije pretjerano realna mogućnost da se u pri-

Sl. 5.

sezi spominjao «Bog svemogući». Ono što u potpunosti pobija tvrdnju da je troprst u slučaju prijege vojnika NDH predstavljao sotonski ili poganski znak (kako neki kažu: nametnut i propisan izvana), jest slika na kojoj prijezu polažu pripadnici Handžar-divizije. Na slici se jasno vide Hrvati katolički i muslimani. Katolici prisežu s uzdignuta tri prsta, dok muslimani drže

Sl. 6.

sv. Trojstva, jednako kao i kod pripadnika Papine švicarske garde ili kod kršćanskih vladara kroz povijest. To što su isti znak koristili i nacisti, ne daje nam pravo izvoditi općenite zaključke. Ako bezvjerac i protukrščanin sutra uzme znak križa kao «svoj» simbol, s namjerom da ga oskvanni, to ne mijenja činjenicu da je on i dalje jedino i isključivo kršćanski simbol. (D. D.)•

Sl. 4.

desnu ruku preko prsa (slika 6). Da je u NDH prisega s tri prsta bila nametnuta od strane nacista, kao tobže sotonski znak, onda bi i muslimani također držali uzdignuta tri prsta, a ne samo katolici. Jer, dopustit ću si malo ironije, ako su oni «izvana» htjeli sotonizirati vojnike NDH, onda zdrav razum govori da bi sotonizirali i katolike i muslimane, a ne samo katolike. Ta je slika upravo ključan dokaz da su tri prsta znak sv. Trojstva, jer ih kao simbol prijege dižu samo katolici, dok muslimani (kao pripadnici druge religije) logično – ne dižu.

Kroz povijest su mnogi znakovi i simboli imali različita značenja i tumačenja.

Dok je u Indiji svastika simbol sreće i blagostanja, u Europi je ona simbol nacionalsocijalizma. Iz toga proizlazi zaključak da se značenje pojedinog simbola ili znaka mora tumačiti uzimajući u obzir konkretan slučaj i konkretne okolnosti. U slučaju troprsta kod pripadnika oružanih snaga NDH, troprst je, kako samo to prethodno pokazali, predstavljao samo simbol

OVAKO GOVORI GOSPOD: "K NEBU OČI PODIGNITE, NA ZEMLJU DOLJE POGLEDAJTE" "DOĐITE NA SVJETLO"! (Iz 51, 6; 49, 9)

(Izbor iz govora i nagovora o nama i o našoj crkvi s lijeve i s desne obale Save)

Roman književnika franjevca Eugena Matića (1889.-1918.), pseudonim Narcis Jenko, "Obitelj vojvode Hrvoja", počinje riječima: "Divno je vrijeme, Vojvodo!"

Pamtim te riječi iz davnih školskih dana i volio sam ih prigodno ponavljati. Tijekom vremena taj se izričaj, ne znam kako, zacijelo posve neusiljeno, sam od sebe, preoblikovao, pa sam u pogodnim okolnostima govorio: "Divna je zemlja naša Bosna i Hercegovina!" Nažalost i taj, meni drag izričaj, iako nije iščeznuo, postupno je bivao popraćen dodatkom: "Trusna je to zemlja, nesretna je to zemlja, zaista je nesretna!" Razmisljavajući o tome, pitao sam se: "Je li to tako?" i "Zašto je to tako?". Tražio sam primjerjen odgovor, ali ga nisam našao. Namjesto toga, iskristalizirala se uvjetna izreka: "Ako je to tako, onda tu zemlju upravo takvu kakva je, treba prihvati i više voljeti!"

Grožan rat, što je uslijedio, izazvao je u meni novo pitanje: "Zašto ljudi razaraju tu lijepu ionako nesretnu zemlju?"

Proučavajući Bibliju, pronalazio sam više sličnih primjera. Ti biblijski opisi raznorodnih nevolja nerijetko završavaju velikom nadom - Božjim obećanjem kako će svim nedaćama doći kraj "Djevojke će se veseliti u kolu, mlado i staro zajedno jer će im tugu u radost pretvoriti" (Jr 31, 13)! Nu ta preobrazba ne biva bez osobna udjela onih kojima je obećana. Ona sama po sebi izaziva radost što prelazi u zahvalnost, ali, povrh toga, traži i dubinsku unutarnju trajnu promjenu. Tu je biblijski pjesnik sažeо u dva stihia: "Čisto srce otvor mi, Bože, / i duh postojan obnovi u meni" (Ps 51, 12)!

Nedvojbeno se u cijelome svijetu zbijaju velike promjene - posvuda su u jeku previranja, napetosti, a nerijetko i razorni sukobi.

Mi smo se radovali uspostavi samostalne i slobodne države, ali nam je zlokobni rat pomutio radost i donio nam nepredvidive nevolje, smrti i razaranja. Uznemirena duha, mnogi su naši ljudi tražili i pronalazili krvice za sve naše nedaće. Pojedinci su pritom bili i ostali brzopleti, pa je nastala velika pomutnja u narodu, što je tužno i ujedno pogibeljno. Potrebno nam je mnogo unutarnjega mira i prave ljubavi

Piše:

prof. dr. Vjeko Božo JARAK

prema istini, kako bismo u mukotrpnu proučavanju spoznali: korijeni naših nevolja mnogo su dublji negoli nam to našoj slobodi i samostalnosti neskloni ljudi, a tako i izvešća priopćajnih društvenih sredstava, pokušavaju nametnuti. Mnogo su bliže istini ozbiljni proučavatelji i istinski mislioci koji su tijekom druge polovice 20. stoljeća cjelokupnu javnost pojачano upozoravali kako nastupa doba prevlasti kapitala što dospijeva u ruke pokvarenih ljudi, koji utiru put rađanju i umnožbi nečovječna, nasilju sklona i veoma sebična čovjeka. Doista je teško pronaći riječ ili izričaj kojim bismo jasno izrekli što se to zapravo zbiva, o čemu je riječ!

Vjerujem kako nam u tome od pomoći može biti Isusov način govora u slikama! Svjetom se širi zao duh, protivan Bogu i čovjeku; taj obilazi svijetom u janjećem obliju, ali je unutra, u sebi, krvoločan vuk. Svojim janjećim izgledom - spretnom promidžbom i umješno izabranim krilaticama kakve su: sloboda, zabava, užitak... pa tehnička sredstva poput luskuznih automobila ili, jednostavno visok standard i lagodan život – svime time taj zloduh omamljuje i zanosi mnoštvo, zaobilazeći pritom ozbiljno pitanje smisla čovjekove opstojnosti kao i najosnovnije, temeljne ljudske vrijednosti bez kojih ne-ma života dostojna čovjeka niti istinske radosti uopće. Moguće je samo niz kratkotrajnih užitaka s - na kraju - nesretnim ishodom kako za vlastitu osobu tako i za druge!

Suprotstaviti se i uspješno se oduprijeti tomu duhu veoma je teško. Najveći kršćanski mislioci 20. stoljeća s tom su istinom načisto: svjesni njegove razorne moći, oni bez imalo kolebanja i dvojbe govore o najvećem i najpogibeljnijem izazovu pred kojim se kršćanstvo našlo u svojoj dvotisućeljetoj povijesti. Ne zaboravljujući, dakako, vjeru u Božje vrhovno gospodstvo nad svijetom i životom, oni otvoreno tvrde kako smo ušli u ono povijesno ozračje u kojem se našao Krist

pred Pilatom: bez ijednoga oslonca ovoga svijeta, stoji pred vrhovnim sudištem svjetovne sile, oslonjen na pouzdanje u Boga i na svoju ljudskost. Ovo je doba kršćanskoga zajedništva u vjeri, doba kršćanske zajednice osoba! Zajednice pojedinaca razvijene svijesti o svome ljudskom dostojanstvu, o svojoj slobodi i o svijesti osobne odgovornosti, ali predanih zajedništvu, tjesno zbijenih redova učenika i nasljedovatelja Isusa iz Nazreta.

Ponikli u toj životnoj školi Isusa Krista, kršćanski mislioci ovo naše doba, unatoč ugroženosti što se na sve strane širi, drže *srvenim trenutkom* (*kairos*). U takvom trenutku kršćani postaju sposobnijima: promatrati svijet oko sebe i uočavati sve strahote, ali ih se ne bojati! Naprotiv: *potaknuti onim što vide*, svraćaju *prodoran pogled u sebe* i otkrivaju svoje dotad neviđene mogućnosti, razvijaju ih i sa svom odlučnošću počinju djelovati, čine prve korake, a sa svakim pothvatom njihovo se obzorje širi i oduševljenje raste. Treba ustajati, ostati skromnim i nesebičnim, smirenim i odvažnim, pa će nicati nove nade i nova dostignuća kojima se čovjek mijenja nabolje, a s njime zajedno cijeli svijet. To je KAIRÓS - naš sretan trenutak!

Polazeći od svoje zbilje, mi bismo svećenici ovdje trebali zastati i smireno priznati: mi to nismo sami kadri ni započeti, a kamoli u tom smjeru nastaviti i uspješno napredovati!

Bilo bi veoma poželjno, razmišljajući o rečenim prosudbama i smjernicama kršćanskih misilaca odvažno pristupiti sređivanju svojih redova, a istodobno, svi bez izuzetka, na sve strane susretati svoje vjernike i među njima tražiti pogodne suradnike.

Zelimo li svoje redove zbiti, moramo najprije uklanjati nesporazume i zdušno njegovati uzajamno povjerenje. To treba činiti odlučno i samozatajno. U kršćanstvu nema i ne može biti pobednika i pobjeđenih! Krist je s jednakom vjerom i povjerenjem prihvaćao svoju ulogu Učitelja i održao Govor na gori, kao što je prihvatio križ i pošao na Kalvariju.

Pojedini nesporazumi među nama dugo, predugo traju, a jaz ne biva manjim nego se produbljuje. Mi stojimo i čekamo. Ono što iščekujemo ili čemu se nadamo, nema izgleda da će se dogoditi. Bjelodana je činjenica: mi svi gubimo! Gubimo užajamno povjerenje, kopni povjerenje vjernika ne samo u nas svećenike nego i u kršćanstvo - jer ga mi neuvjerljivo predstavljamo i svjedočimo! Prebacivanje odgovornosti s jedne na drugu stranu, što se uzajamno opetuje, ne čini naše navještanje Radosne vijesti uvjerljivijim. Svi trpimo štetne posljedice. Usmjerimo li pogled u povijest kršćanstva pa prošeta-mo uzduž i poprijeko, što ćemo vidjeti? Mnoštvo razdora što traju stoljećima, a mi - nakon svega - pokušavamo (sad pokušavamo!) uspostaviti kakve-takve odnose kako bismi razgovarali o mogućnostima i uvjetima sjedinjenja! Što to ne bismo, u svojim nevoljama, učinili već sada?

Navest ću jedan konkretan primjer, a svima su nam znani i drugi. Pet franjevačkih provincija u hrvatskome narodu bijahu prije Drugoga svjetskog rata složne i spremne otvoriti katoličko sveučilište u Sarajevu. Rat ih je u ostvarenju te namisli sprječio. Što prijeći nas danas? Nepovjerenje! Mi jedni drugima ne vjerujemo u postojanost pravedna dogovora!

Iziđimo s tim nevoljama u javnost! Bojimo se toga koraka? Zašto? Je li to sebičnost, gubitak stanovite društvene prednosti ili što drugo?

Apostoli se nisu ustručavali u javnost iznijeti sve svoje slabosti i promašaje. U jeku nesporazuma Krist nije nastupio kao sudac – pa jedne proglašio nedužnima, a druge krivima – nego je predložio *samozataju!*

Gdje god mi ugrozimo svoje temeljno poslanje - svjedočanstvo vjere, pouzdanja i ljubavi, sva su svjedočanstva o nečijem pravu besplodna!

Naočigled ugroženosti kršćanskih vrijednosti, vidan je znak našega buđenja osnivanje katoličkih škola; riječ je većinom o srednjim školama. Neupitna je u tome vrijednost i hvale je vrijedno nastojanje oko uključivanja naših vjernika, školovanih ljudi, u tu iznad svega važnu i tešku zadaću. Nu treba upozoriti kako je riječ o nedvojbeno teškoj zadaći, u lancu školskih ustanova vjerojatno onoj najtežoj. To je doba u kojem školarci nisu naši laci sugovornici. K tome, naše su opće i posebne, pa i financijske mogućnosti, preskromne. Radi toga bismo morali razmišljati: je li dobro nastaviti tim smjerom ili

bi bilo bolje veću pozornost posvetiti mladim obiteljima i otvaranju dječjih vrtića? S općeljudskoga i kršćanskoga motrišta, a posebice u okolnostima u kojima se nalaze naši vjernici u Bosni i Hercegovini, kao i oni koji su iz Bosne prognani ili izbjegli, čini se neupitnim: oni bi morali imati prednost! Ne pomognemo li svestrano i u najvećoj mogućoj mjeri mladim obiteljima i njihovoj djeci, nemamo izgleda za pravi uspjeh! Obrnuto: pomognemo li obilato mladim obiteljima i njihovoj djeci, vratit ćemo se u Bosnu i Hercegovinu i ona će, zajedno s drugim narodima, biti uistinu naša domovina, a naša će crkva biti čimbenik kakav nikad do sad nije bila! To je težak zadatak, ali je ostvariv. I to bi također bio naš KAIRÓS - pogodan trenutak!

S tim je u svezi i pitanje porasta potomstva. Sa svih strana bruje krilatice: siromaštvo, progonstvo, nezaposlenost ... Ima stotine razloga što se mladi ne žene i ne udaju, što ne rađaju djecu. Znam i vjerujem, sve je to ili sve to barem može biti istinito. Međutim, to *nije glavni razlog.*

Glavni je razlog u već spomenutome djelovanju zla duha. Stvoreno je ozračje u kojemu nema ljubavi za dijete. Današnji naraštaj, kao ni jedan drugi u povijesti čovječanstva, odbacuje, malo je reći ne voli, odbacuje dijete! Ono mu ne po-većaje moć ljubavi nego stoji kao smetnja na njegovu putu do lagodna života. Primjerice: oprati automobil - normalna stvar; oprati i njegovati "kućnoga ljubimca" – normalna stvar; oprati i njegovati dijete, Bože sačuvaj! Dakako, treba kazati: čast izuzetcima kojih, na sreću, ipak nije malo! Što treba učiniti? Treba pomoći mladim ljudima kako bi se suprotstavili zlom duhu samouništenja! Suprotstaviti se svjesno i slobodno, odvažno i nadasve ponosno, i – razumije se: zajednički! Složno! Bez takva opredjeljenja i stava, nema ozbiljna uspjeha! Izumrijet ćemo!

Kroz to i takvo naše nastojanje imali bismo daleko više izgleda i na uspjeh kod naših mladića i djevojaka. Bio bi to mnogo značajniji uspjeh od onoga što bismo ga postigli tijekom redovnih susreta u

Jajce

srednjoj školi. Ponavljam: u toj dobi mlađi su ljudi prezahtjevni, i spram službenih, školskih susreta često neozbiljni. Obitelske pak niti što bi ih povezivale, daleko su pogodnije sredstvo na putu do uspjeha.

S tim u vezi je i naša potraga i pronalažak suradnika. Kad smo doživjeli progon iz Bosanske Posavine, u prvoj prigodi govorio sam našim svećenicima i vjernicima: *Svi naši mladići - u policijsku školu!* *Sve naše djevojke - u učiteljsku školu!* Kad se budemo vraćali, imat ćemo svoje policajce i svoje učiteljice! Ovdje bih skromno rekao: bilo bi veliko djelo milosrđa ako bismo mlađe žene, koje su majke i koje nisu majke, zaposlili u dječjim vrtićima! Ali Isusova usporedba o radnicima u vinogradu ima slojevit sadržaj i poruku: Gospodar bijaše uporan u traženju radnika i - uspješan! Da bismo imali uspjeha, moramo biti uporni! Uporni i složni!

Kao malo koji narod u Europi, mi imamo u izobilju visoko školovanih ljudi, posebice onih u poodmakloj dobi, koji bi bili počašćeni kad bi ih crkveni dostojaštvenci u raznim zadatcima pozvali u pomoć. Često sam imao dojam kako to malo kome pada na pamet. Jedino kad je riječ o osobnome zdravlju ili o kupovini automobila. Tada nam trebaju savjetnici. Ne znam gdje još! Navodim za to jedan primjer: Za vrijeme studija u Zagrebu, 1956./57. godine, počeo sam se zanimati za uređenje unutrašnjosti zagrebačke prvostolnice. Otad pa nadalje promatrao sam što se zbiva i razgovarao s brojnim umjetnicima i pokojim svećenikom. A imadušmo tada plejade likovnih umjetnika kojima nije bilo premca u Europi; svi do jednoga bijahu spremni sudjelovati u

Glas Koncila

Novo lice Crkve

KATOLIČKI TIJEĐNIK ■ GODIŠTE XLV. ■ 17. PROSINCA 2006. ■ BROJ 51 (1695) ■ CIJENA 6 KUNA

ukrašavanju katedrale! Ne moram ništa više reći!

Ponekad sam se pitao gdje je uzrok tomu nedostatku interesa? Vjerojatno ih ima više! Nu potresao me drugi primjer. Nisam poznavao gospodu **Jelenu Brajša** sve do događaja što su joj nanijeli nemjerivu nepravdu i ujedno na njezine godine i bolest natovarili nisku drugih, mnogo težih nevolja. Međutim, poznavao sam neke slučajeve u kojima je ona odigrala ulogu kakvu nisam mogao naći ni kod najvećih svetaca Katoličke crkve.

I, gle čuda! Kad je postala metom otrovnih strijela, nisu se čuli glasovi što bi pozivali na obranu. Pošto se ta oluja stišala, dodijeljeno joj je crkveno priznanje za njezinu službu Božjega čovjekoljublja. Da je tome priznanju prethodila ispraka za neopravdanu šutnju, možda bi ono imalo smisla. Ovako, ono je stiglo prekasno i miriše na licemjerje. To je mrlja što ju je teško sprati!

Možda smo taj vid djelatnosti izgubili iz vida. Nas, crkvene ljude, komunizam je stjerao u mišju rupu, a mi smo taj izazov – svjesno ili nesvjesno - prihvatali. Za mnoge od nas bijaše to izuzetno lijepa prigoda za život s malo ili nimalo obveza; odslužiš nedjeljnu misu i, više manje, sloboden si do naredne nedjelje. Sad je to malo drugačije, ali mi sporo učimo

što to znači imati SLOBODU? To znači biti odgovoran. U sadašnjem trenutku našemu je narodu *prijeko potrebna široko razvijena svijest odgovornosti svih crkvenih ljudi, posebice naših biskupa*. Najspobniji i najplemenitiji naši ljudi postaju žrtvom društvenih priopćajnih sredstava, televizije i novina. Ne bude li vodstvo Katoličke crkve oslonac tim ljudima, tko će im to biti? Uzmimo kao primjer liječnika **dr. Slobodana Langa**! Od izbijanja rata u našoj domovini on ne prestaje neumorno, životom i rječju, svjedočiti temeljne vrijednosti Božjega čovjekoljublja, i biva žrtvom bespoštene napada. *Njemu bi hrvatska biskupska konferencija trebala dodijeliti najviše priznanje i odličje!* A on nije usamljen primjer. Ima ih mnogo, na veliku sreću našega naroda!

U novije doba naši biskupi sudjeluju na spomen danu žrtava na polju kod Bleiburga. Tri uzastopna nastupa naših biskupa:

kardinala **J. Bozanića** te biskupa **S. Stambuka** i **R. Perića**, bijahu u znaku njihovih govora namijenjenih ne samo nazočnim hodočasnicima, nego i cijelom hrvatskom narodu u domovini i u inozemstvu, sva tri u duhu istinskih proroka, sadržajem utemeljenim na istini i prožetim iskrenim vapajem za pravednošću u službi općega dobra svih hrvatskih građana. Te snažne riječi ostale su bez prave i poželjne pratnje što bi njihove poruke učinila prodornijima i učinkovitijima. Posve određeno rečeno: bijahu to govori što ih je *Glas Koncila* mogao i trebao, ističem: *doslovce* iste večeri objaviti na naslovnoj stranici u 200.000 primjeraka. Tad bi se zbio pravi odjek u narodu. Bez unaprijed smisljene zajedničke podrške nema istinskog uspjeha!

Opće je stanje kod nas gledom na televiziju, radio i tisak takvo, da izuzetno sposobni ljudi teško dobiju mogućnost javnoga i samostalnoga natupa u javnim glasilima. Oni prosječni ili ispod prosjeka nekako i mogu. Nu oni se i ne mogu ili ne znaju dobro pripremiti. Nedavno je na Hrvatskoj televiziji nastupio istinski intelektualac – političar gosp. **Miomir Žužul**. Sjedio je na “optuženičkoj klupi” gosp. **A. Stankovića**. Bio je to nastup vrhunskoga dometa u svakom pogledu. Mučio se voditelj i namučio, ali gosp. Žužulu nije mogao ni jednoga pera polomitit! Ne mogu ni zamisliti da bih istaknuo bilo koji nastup nekoga svećenika, pa ni crkvenoga dostojanstvenika koji bi bio ostavio takav snažan dojam. Ipak jedan mogu spomenuti. Bijaše to, u sklopu crkvenoga programa, nastup požeškoga biskupa **dr. A. Škvorčevića**. Bio je to blistav nastup! Bilo je i drugih dobrih nastupa, ali ipak, promatrano u cjelini, prosječnih ili, što je žalosno, ispod prosjeka – onima što su nastupili na sramotu, kršćanstvu na štetu. Jesu li oni toga svjesni ili, što je vjerojatnije, u svojoj umišljenosti i nisu? I to je jedan od vrhunaca našega jada!

Nije bitno drugačija ni slika našega tiska! Ima ga na pretek, ali ni polovica ne može izdržati blagu prosudbu što bi mu dodijelila pravo na opstanak. Bio bi istinski dobitak za naše naviještenje kršćanstva kad bi se barem polovica našega tiska

odmah ugasila. Kad bi se to dogodilo, a istodobno se povećala vrsnoća preostalog dijela naših tiskovina, onda bismo mogli razmišljati: *kamo i kako dalje?* Tada bismo, uz stanovite uvjete, mogli podržati *Glas Koncila*. Ne znam ih potanko na vesti, ali bi trebalo vijećati u širem krugu naših vrhunskih kršćanskih intelektualaca, prvenstveno obiteljskih ljudi s više djece.

U jednome sam ipak siguran: *Glas Koncila* morao bi stajati, biti uređivan i tiskan pod geslom: *Mi propovijedamo Krista Raspetoga!* Iz toga slijedi: trebao bi na najmanju mjeru svesti naplavine prošlih, odavna neučinkovitih, a još uvijek s pravom prvenstva promicanih priloga s vjerskih skupova, raznorodnih proslava te susreta i uobičajenih govora crkvenih dostojanstvenika. U ovome povijesnome trenutku našem su narodu potrebna živa svjedočanstva žive vjere, potvrđena izravno u našoj svakodnevici - *in concretissimo* - koja neusiljeno izazivaju udivljenje te služe kao bjelodan znak razvijene svijesti i osobne odgovornosti kojom se istinski posvjedočuje kršćanska vjera u Božje čovjekoljublje. Izvorno i iskreno doživljeno.

Tada bi *Glas Koncila* mogao imati snažan i uvjernljiv odjek u narodu, porasla bi njegova naklada i on bi postupno mogao prerasti u dnevni list Katoličke crkve u Hrvata, što bi bilo poželjno i potrebno. Mogu njega njegovi urednici sačuvati i u ovakvome oblicju, mogu, štoviše, na njemu neko vrijeme i dobro zarađivati! Nu njegova će se kršćanska učinkovitost neumitno smanjivati.

U svezi sa našim tiskom treba spomenuti i stanje hrvatskoga jezika u njemu i u svim javnim priopćajnim sredstvima. Naravno, prvenstveno mislim na crkvene ljudе! U cjelini gledano, nema se što reći – trebalo bi samo plakati ili, bolje bi bilo reći, lelekati!

Naš hrvatski jezik ide u najljepše jezike na svijetu, a naši pjesnici među najbolje pjesnike. Uživamo punu slobodu. Nema više ni jednoga jedinog **Švarra** koji bi nam mogao zabraniti tiskanje Rječnika hrvatskoga jezika! A što mi činimo?

Slušam izjutra na radiju kratak vjerski nagovor što ga, pretežito, drže svećenici. Nerijetko se dogodi te tri do četiri tudice ne razumijem; inače sam na tudice otupio - ima ih obilje, ali se pitam kako tim svećenicima padne na pamet izabrati i one tudice što se redovito nigdje ne čuju!? Bio bih nepravedan ako ovdje ne bih spomenu

i nastupe gdje **Andele Jeličić**, profesorice na Teologiji u Rijeci. Njezini su nastupi izvrsni, kako sadržajno tako i izražajno. Među nama svećenicima ne vidim joj premca!

Razmišljam i o našim bogoslužnim knjigama kojima se svakodnevno - i nedjeljom - služimo. Jad i nevolja! U ovoj prigodi ostavljam postrance sadržaj molitava, ali se pitam: je li zbilja nemoguće zamoliti, primjerice, zaljubljenicu u ljepotu bisernih riječi našega jezika, pjesnikinju **Vesnu Krmpotić** da nam makar donekle ublaži rugobu u tim za nas svetim knjigama!? Slutim što bi mi na to odgovorio bard naše književnosti **Slobodan Novak!** I odmah, kao da je to već rečeno, tvrdim: Ima on pravo! Ne treba to od naših urednika očekivati!

S ova dva primjera želim kazati: skrajnji je trenutak da se svi zamislimo ne bismo li se trgnuli iz svoga mrtvila i uvidjeli kako nam nedostaje poštovanja spram Božje riječi! Štoviše: ne bismo li jednom shvatili kako smo nakon Drugoga vatikanskog sabora svoje bogoslužje osiromašili i kako su naši tekstovi u svakom pogledu neprimjereni suvremenim potrebama za čistoćom, jasnoćom i ljepotom. Sa stanjem kakvo je sada, možemo samo jedno: pružati neoborive dokaze o jačanju u Europi odavno poznata izričaja o "vulgarnome rimokatolicizmu"! Ponavljam: sve to u narodu koji ima jedan od najljepših jezika na svijetu i koji ima najbolje pjesnike!

Potrebno je još spomenuti gradnju i ukrasavanje naših crkava! Na stotine ih je u nedavnom ratu sravnjeno sa zemljom. Treba se radovati što se uglavnom brzo obnavljaju, odnosno nanovo grade. Međutim, tu nam radost kvare naš neukus, naše neznanje i naša neodgovornost. Sprva treba kazati: izuzetci postoje. Nažlost prevladavaju ostvarenja što, kad ih pomno promotrimo, ostavljaju gorak okus - nisu dobra! Štoviše: neka su toliko loša da bi bolje bilo kad ne bi ni postojala. Samo se od sebe nameće pitanje: kako takve zamisli nastaju i dobivaju pravo biti ostvarene!?

Po svojim sposobnostima uma i srca mi smo Hrvati darovit narod. Konac 19. stoljeća i dobar dio 20. stoljeća obilježeni su procvatom naše likovne umjetnosti. Nakon toga povećan je broj škola (akademija) za likovnu umjetnost, pa se veoma umnožio i broj diplomiranih umjetnika. To se zbivalo u doba kad je i nas zahvatio val "slobodnoga stvaralaštva", što

znači: porušena su prosudbena mjerila što je dobro a što nije dobro. U takvim se okolnostima na području likovne umjetnosti teško snaći! Prijeko su potrebne višestruko stručne prosudbe. Shvatljivo je da u jednoj glavi, pogotovo mlada, neiskusna i neprovjerena "umjetnika" nikne svakakva zamisao, ali kako ona u crkvenim redovima prođe kroz niz nadležnih ustanova, bude pretočena u djelo i unesena u crkvu? Štoviše, ponekad potisne vrhunsko umjetničko djelo (što bude izbačeno iz crkve) i zauzme njegovo mjesto? To mi nije jasno, pa mogu samo ponoviti: u našim redovima vlada nedostatak ukusa, znanja i odgovornosti, pa je sve moguće! To stanje prevladava od najniže do najviše stepenice u crkvenome ustroju. Nedavno sam pročitao poziv vjernicima neka se ne daju smesti nego neka budu jedinstveni i zdušno grade svoju crkvu! Riječ je o jednoj župi u Bosni. Crkva je u srpskom napadu do temelja porušena i sad se na istim temeljima gradi nova, kopija one bivše. A ta bivša mogla se nazvati crkvom: imala je zvonik, u zvoniku zvono i na vrhu zvonika križ. Nikakva vrijednost! Bilo je prijedloga i zahtjeva da se naruči nov, suvremen, dobar plan. Kako se to ne bi dogodilo, po hitnome su postupku isposlovana sva odobrenja i započeta je gradnja popraćena pozivom svim župljanima za zdušan i složan napor kako ih ne bi tko omeo u ostvarivanju dobro zamišljena cilja! A riječ je o jednoj od nekoć najnaprednijih župa u Bosni. Neukus, neznanje, i neodgovornost rađaju podcjenjivanjem vjernika i ubijanjem moći rasta, napretka što rađa zdravim ponosom i trajnom zahvalnom radošću.

Učine li se pojedini izričaji u ovome tekstu ponekom čitatelju oporima ili, što više, neprihvatljivima - to ne treba predstavljati iznenadenje. Naime, pitanje našega doživljavanja dubine i širine križe što nas sve pogoda, otvoreno je! Cijeli tekst ide za tim kako bi svratio pozornost

na ozbiljnost sadašnjega trenutka kao i na potrebu svijesti o našoj odgovornosti. Tko se istinski, cijelim svojim bićem, ne napreže kako bi shvatio da je posrijedi najteža (i najdublja) kriza u povijesti kršćanstva, te kako ona očigledno potresa temelje nekoć kršćanske Europe i strahotno tamani kršćanske redove u njoj – takvomu ovi redci nemaju što reći! Oni su namijenjeni samo onima, kojima je zauzetost za Božje čovjekoljublje, kako nam ga je posvjedočio i u baštinu ostavio Isus Krist, prva i najveća obveza.

Riječju, poruka ovih redaka posve je jednostavna: neopisiva je ljepota i ujedno nemjeriva je težina čovjekove sloobode! To dvoje nerazdvojno je povezano. Samo čovjek razvijene svijesti svoga dostojaštva i odgovorne slobode može biti sretan čovjek i - istinski vjernik-kršćanin.

K tome, nama svećenicima ide još jedna pripomena: Biblijska povijest ističe tri velika posrtaja nesagledivih razmjera: propast Sjevernoga židovskog kraljevstva (721.), propast Južnoga židovskog kraljevstva (596/586.) i osudba i smrt na križu Isusa iz Nazareta. Glavnu krivicu za te neizbrisive zločine snose: narodno društveno-političko vodstvo, više svećenstvo i (lažni) proroci. U Isusovu pak smaknuću treba istaknuti još nešto: ne samo više svećenstvo nego i posebice VELIKI SVEĆENIK! (Usp. Am 6, 1-8; 7, 10-13; Jr 5, 4-6; 23, 11; Mt 26, 65-68; Mk 3, 6; 14, 63-65; LK 22, 66-71; Iv 18, 3, 35; 19, 6-7). Bog preko svojih vjernika, a moralno bi biti istaknuto, preko svojih dragovoljnih službenika, svjesnih i odgovornih pojedinaca, stvara i gradi obiteljski dom u kojem su trajne vrijednosti zajedništva: odgovornost i vjernost, poštovanje i zahvalnost, odvažnost i radost. Njegov zov pretpostavlja našu spremnost na žrtvu, trajno širenje obzorja i dublje promišljanje, stamen stav i odvažan hod naprijed. Zar ne: mi idemo u susret velikim Božjim obećanjima?!•

U SPOMEN JOSO ŠIMIĆEV

Zadar, 23. veljače 1939. – 8. lipnja 2009.

Vojni sud u zagrebu osudio ga 1959. na godinu i pet mjeseci, a Vojni sud u Splitu 1962. na 4 mjeseca zatvora, zbog otpora služenju roka u JNA i vrijedjanja oficira te vojske.

Laka mu bila hrvatska zemlja!
HDPZ – Podružnica Zadar

IN THIS ISSUE

The summer double issue contains a number of international and domestic documents about the necessity of struggle against any form of totalitarianism. Within this subject matter falls the sermon held by the Auxiliary Bishop of Zagreb Mons. Dr. Valentin Pozaić S. J. by the

to Yugoslav communists who had, in 1990's, suddenly turned into anti-fascists and Croat patriots. Owing to that mock transformation, they have kept all key positions in Croatia's politics, economy and media. Bishop Pozaić is absolutely right about that, and that is obvious from the

(Hungary, Bulgaria, Italy, and later on Germany). With their help, at the time of the Axis Forces' attack on Yugoslavia, the Independent State of Croatia was proclaimed. Counting out the few communists (whose number in Yugoslavia was merely 8,000) and a small number of Yugoslav regime supporters, vast majority of Croats welcomed the proclamation of independent Croatia. Thousands of testimonies of Croats from those times and foreign (and diplomatic) observers show that. However, due to the alliance with non-democratic forces, the authoritarian nature of the Ustasha regime and numerous crimes committed in the name of the Croat state, the support was declining. But, as Birin notes, in Croatian public, and in a part of Croatian historiography, there is still reluctance to analyse in an unbiased manner the circumstances of proclamation and existence of the then Croatia. Instead, the approach is ideology-coloured, and the Ustasha movement and the Independent State of Croatia are criticised in a way which clearly indicates the nostalgia for Yugoslavia and the communist dictatorship.

* * *

Within the memories of Zvonimir Zorić, we publish some documents about the Croat Youth Secret Organisation (TOHO), which came to existence in the second half of 1945. Its members were high-school students from Zagreb, who acted in an organised manner against the renewed Yugoslav state and the established communist dictatorship. Many of its members were arrested and convicted, and two of them (**Andjelko Čapek** and **Marijan Hrvoj**) sacrificed their young lives for the love for Croatia. They are completely forgotten now; no street, institution or school is named after them. This fact speaks a lot about the real nature of the spirit in today's Croatia. •

Ilok

Jazovka pit on 22 June 2009. That day is celebrated in Croatia as the Day of Anti-Fascist Struggle, because on that date in 1941, on the day of Hitler's attack on USSR, a group of communists from Croatia responded to the call from Moscow and decided to start a communist revolution in Croatia, in order to make the position of USSR better, by starting a civil war and "setting Europe on fire". The same day, however, traditionally marks the crime perpetrated by the Yugoslav communist partisans against wounded Croats and Croat prisoners of war. Several hundred of them were thrown without any trial into the deep karst pit called Jazovka. According to the partisans' reports, some of the persons killed in Jazovka were thrown into the pit alive.

This year's commemoration was held by the Auxiliary Bishop of Zagreb. His sermon seriously condemned any kind of totalitarian thinking, especially pointing

faith of his sermon: vast majority of the civil media did not even mention his participation in the commemoration, let alone report about his words.

* * *

Croat historian **Ante Birin, PH. D.** (Croatian Institute of History) analyses the way in which Croatia's expert and lay public deals with the Ustasha movement and its state-law realisation, the Independent State of Croatia (1941-1945). The movement came to existence in late 1920's, as a reaction to the violence and terror of the Greater-Serbian regime of the Yugoslav monarchy against Croats and other non-Serbs. As the regime was enjoying constant and strong support of the western forces (Great Britain and France), the attempts of the Ustasha movement to get support for Croatia from those states and the League of Nations proved to be futile. For that reason, Croat separatists turned to revisionist forces

IN DIESEM HEFT

In diesem Sommer Doppellnummer unserer Zeitschrift veröffentlichen wir eine Reihe von nationalen und internationalen Dokumenten über die Notwendigkeit der Bekämpfung aller Formen des Totalitarismus. Zu dem gleichen Komplex gehört auch die Predigt des Weihbischof von Zagreb **Mons. Dr. Valentin Pozaić S.J.** die er an der Grotte Jazovka am 22. Juni 2009 gehalten hat. An diesem Tag, wird in Kroatien ansonsten der so genannte Tag des antifaschistischen Kampfes gefeiert da an diesem Tag im Jahre 1941., am Tag des **Hitlers** Angriffs auf die UdSSR, eine Gruppe von Kommunisten auf Ruf aus Moskau reagierte und entschied sich für die kommunistische Revolution in Kroatien, um damit, mit beginnenden Bürgerkrieg und „Anzündung Europas“ die Position der UdSSR zu erleichtern. Am selben Tag, aber wird schon traditionell an die Verbrechen, die die jugoslawischen kommunistischen Partisanen an kroatischen Verwundeten und Kriegsgefangenen verübt haben. Mehrere Hundert von ihnen wurde ohne Gerichtsverfahren in eine tiefe felsige Höhle Jazovka hineingeworfen. Nach den Berichten der Partisanen, einige der Opfer wurden noch lebendig in die Jazovka geworfen.

In diesem Jahr leitete an diesem Ort der Gedächtnisfeier der Weihbischof von Zagreb. In seiner Predigt, verurteilte er jede Form von totalitärem Bewusstsein scharf. Er wies vor allem an die jugoslawischen Kommunisten die sich 1990 abrupt in so

genannte Antifaschisten und angeblichen kroatischen Patrioten umgewandelt haben. Dank der vorgetäuschten Änderung, behielten sie alle wichtigen Positionen in der kroatischen Politik, Wirtschaft und Medien. Dass der Bischof Pozaić in dieser Bewertung mehr als richtig liegt zeigt das Schicksal seiner Predigten: die Mehrheit der säkularen Medien erwähnte seine Teilnahme an der Gedenkfeier mit keine Silbe und seine Predigt schon gar nicht.

* * *

Der kroatische Historiker **dr. Ante Birin** (Kroatische Institut für Geschichte) beschäftigt sich mit der Art und Weise, wie sich kroatische Fach- und Laienöffentlichkeit zur Ustašabewegung und seiner staatlichen Realisierung, dem Unabhängigen Staat Kroatien (1941-1945) bezieht. Diese Bewegung entstand in den späten zwanziger Jahren des XX. Jahrhunderts, als eine Reaktion auf Gewalt und Terror, die das großserbische Regime monarchistischen Jugoslawiens gegen Kroaten und andere nicht-serbische Bevölkerung verübt hat. Da dieses Regime ununterbrochene und starke Unterstützung von westlichen Großmächte (Großbritannien und Frankreich), genossen hat, die Versuche der Ustašabewegungen eine Unterstützung für Kroatien mit Appellen bei den Großmächten und damaliger Liga der Nationen zu finden erwies sich als völlig vergebens. Aus diesen Gründen wenden sich die kroatischen Separatisten an die revisionistische Kräfte (Ungarn, Bulgarien, Italien und später Deutschland).

land). Mit ihrer Hilfe, zum Zeitpunkt des Angriffs der Achsenmächte auf Jugoslawien, proklamierten sie den Unabhängigen Staat Kroatien. Nicht gerechnet der Kommunisten (deren Zahl in ganz Jugoslawien kaum 8.000 erreicht) und eine schmale Schicht der Anhänger des jugoslawischen Regimes, überwältigende Mehrheit der Kroaten nahm die Proklamation eines unabhängigen Kroatien mit Begeisterung. Darüber bezeugen tausende erhaltenen Zeugnisse der kroatischen und ausländischen Zeitgenossen (und diplomatischen) Beobachter. Wegen der Allianzen mit undemokratischen Mächten, der autoritären Art des Ustaša Reimes und vielen Verbrechen begangen im Namen des kroatischen Staates, diese Unterstützung ist schnell geschmolzen. Allerdings, wie Birin bemerkt, in der kroatischen Öffentlichkeit, auch im Rahmen der kroatischen Geschichtsschreibung, gibt es noch keine Bereitschaft, die Umstände der Ausrufung und des Bestehens des damaligen Kroatiens unvoreingenommen zu analysieren. Stattdessen tritt man äußerst ideologisiert auf und die Ustašabewegung und der Unabhängige Staat Kroatien werden von einem Standpunkt der eindeutig eine Sehnsucht nach Jugoslawien und der kommunistischen Diktatur aufweisen, kritisiert.

* * *

Als Teil der Erinnerungen des **Zvonimir Zorić**, veröffentlichten wir einige Dokumente über die illegale Organisation der kroatischen Jugend (TOHO), die in der zweiten Hälfte des Jahres 1945 bestand. In der sich Zagreber Gymnasiasten gegen erneuerten jugoslawischen Staat und gegen Einführung der kommunistischen Diktatur organisiert haben. Große Zahl seiner Mitglieder wurden verhaftet und verurteilt und zwei (**Andjelko Čapek** und **Marijan Hrovj**) ihre Liebe zum Kroatien zahlten mit ihrem jungen Leben. Sie sind heute völlig vergessen: keine Straße, keine Einrichtungen und keine Schule trägt ihren Namen. Schon diese Tatsache allein spricht eindeutig über die wahre Natur des geistigen Zustands in dem heutigen Kroatien.♦

Mali Ston

ODJELJENJE ZAŠTITE NARODA
ZA ZAGREB
ODSJEK KVARTOVA
Br. 88... dne 29.VIII.45.

102/23D- 11/288

OPUNOMOĆNIŠTU OZN-E ZA ZAGREB LII.

U vezi Vašeg donisa br. 153. od 22. VIII. i spiske problematičnih glasa-
ća, zahranjeno je glesanje slijedećima:
✓ Rukavina Vera, činovnika, Ivkančeva 25.
✓ Rukavina Dragica, kućanica,
✓ Mitević Mile, Želj. zvaničnik, Petrove 60.
✓ Kovacević Ivan, bravari, Kraljevićeva 3.
✓ Klarić Franjo, drž.namještenik, Hrastik 17.
✓ Vukelić Marija, kućanica, Bukovačka 15.
✓ Stolcer Ivan, ravnatelj, Badovinčeva 16.
✓ Petroci Nikola, red.stražar, Kozjak 11.
✓ Petroci Terezija, tvor.radnica, Kozjak 11.
✓ Fizir Ruđolf, inžinjer, III.Berut.orenak 23.
Ostale glasače provjerite sami i odlučite.

Smrt fašizmu - Sloboda narodu!

Za otsjek:

**POBIJENI HRVATSKI KATOLIČKI SVEĆENICI, REDOVNICI, ČASNE SESTRE, BOGOSLOVI
I SJEMENIŠTARCI** (Don Anto Baković, Hrvatski martirologij XX. stoljeća)

